

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY, MORS OG V. HAN HERRED

1980

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY, MORS
OG VESTER HAN HERRED

1980

HISTORISK ÅRBOG

Redaktion: Mette Fastrup,
Hanstholmvej 185, Tved.
7700 Thisted.

Indhold:

Mette Fastrup: Kære medlemmer	5
Karl Kyndi: Barndomserindringer fra Amtoft	7
Kristian Skammelsen: Indre Missions Samfund i Skyum	25
Axel Rasmussen: Flyverbegravelse i Stenbjerg	32
Andreas Grishauge: Møllernes tid i Klim	38
Torsten Balle: En ulykke ved Thisted kirke	42
Esben Graugaard: Da provstens gård blev brændt ned og hvad deraf fulgte	44
Robert Svalgaard: Skonnert »Sleipner« af Thisted	51
Peter Grishauge: To forsvundne gårde i Klim sogn	61
Henning Skov: Da Thisted købstad fejrede sit 400-års jubilæum	69
Else Bak: Gamle breve	82
Ole P. Colding: Apoteker på Mors og i Thy	84
Robert Svalgaard: Min morfars rejsebog	99
Mette Fastrup: Øjne bag kalken i Tved kirke	106
Årsberetninger:	
Museet for Thy og Vester Hanherred	112
Morslands historiske Museum	116
Morsø slægtshistoriske Forening	117
Torsten Balles Mindefond	118
Thisted byhistoriske Arkiv	119
Morsø lokalhistoriske Arkiv	122
Hanstholm lokalhistoriske Arkiv	123
Lokalhistorisk forening for Sydhannæs	123
Egnhistorisk Forening for Thyholm og Jegindø	125
Egnhistorisk Arkiv for Thyholm og Jegindø	125
Til medlemmerne	126
Regnskab	127
Bestyrelserne	128

Kære medlemmer!

Et kig i gamle gemmer — eller måske et greb i mindernes mærkelige skuffedarium. Og værdifulde oplysninger, skrevne eller erindrede, vil kunne bevares for eftertiden.

Denne hilsen er en opfordring til ikke at glemme, hverken på den ene eller den anden måde.

Historisk Årbog vil kunne viderebringe egnet stof — til glæde for mange. Hvad ikke direkte kan bruges, bliver efter ønske afleveret til de by-eller egnhistoriske arkiver, hvor stoffet måtte høre hjemme. Og er således også bevaret for eftertiden.

Lad ikke det forgangne gå i glemmebogen, men i Årbogen — gerne med illustrationer.

Med hjertelig, historisk hilsen

METTE FASTERUP.

Barndomserindringer fra Amtoft

AF KARL KYNDI

Karl Kyndi (1893-1978) var fisker og fiskeeksportør, tredje generation i en fiskerfamilie, som var kommet fra Harboøre. Han fik den første motorbåd i Amtoft og startede andelssalget af fisk. Desuden havde han mange offentlige tillidshverv. Disse erindringer er skrevet kort før hans død. Tekst og fotografier er stillet til rådighed af Loklhistorisk forening for Syd Hannæs:

Som så ofte før går jeg en dag ved stranden — min barndoms strand. Minderne trænger sig på. Minder fra barndommens og ungdommens år ved den strand.

Ikke meget er forandret. I en bræmme af opskyllede, tomme sneglehuse savner jeg nogle arter, enkelte nye er dukket op, således skallen af en art musling, som siges at være kommet ind i Limfjorden sammen med østersyngel, importeret fra Holland.

Vi børns kæreste — og forresten også eneste — legetøj var de små sneglehuse og muslingeskaller. I sandet byggede vi huse og gårde, installerede heste, køer, får og mænd, det var de små sneglehuse, der ved fantasiens hjælp forestillede de forskellige dyr og folk. De blå muslingeskaller var både og skibe, som vi, når vandet var roligt, sendte fuldt bemandede til fjerne lande. Måske helt over til Mors.

Men vejret var jo ikke altid til leg ved stranden. Når efterårsstormene satte ind, og store tangbunker piskedes ind på land, var det slut med at finde sneglehuse, skrabeskaller, som vi kaldte dem.

Dette var taget i betragtning: en 5-punds oval margarinebøtte af pap var i god tid fyldt op med vort legetøj fra stranden, så kunne legen fortsætte indendørs den lange vinter på det hvidskurede, sandstrøede gulv i stuen, der både var opholdsstue og sovekammer.

Margarine, ja vi fik altid 5 pund ad gangen. Det var hvidt og smagte ikke af noget, før mor blandede det med salt og små farveblærer og æltede det godt sammen i et topotters lerfad. Hun

havde en flad træske til det arbejde, og hver gang hun var færdig, lavede hun med skeen et kors oveni. Det lagde jeg mærke til og spurgte hende engang, hvad det skulle betyde. Ja, det vidste hun såmænd ikke, men det havde hun været vant til på de gårde, hvor hun som ung var tjenestepige, enten så det var margarine eller smør, de æltede. Det var skik, og jeg kan tænke mig, at korset skulle beskytte mod et eller andet djævelskab.

Overtroen florerede i forrige dage, ikke mindst her langt ude på landet, hvor den vel har holdt sig længst. Mon ikke der endnu er lidt tilbage?

Overtro, jo, der er vel lidt endnu, bevidst eller ubevidst. Når vi i de lange vinteraftener sad ved petroleumslampens skær, traf det sig, at et par nabofolk stak hovedet ind ad døren for at snakke lidt.

Det var så hyggeligt, men samtalen kom tit til at dreje sig om mystiske ting, særlig når Laj og hans kone Theodora kom. Der var ingen grænser for, hvad Laj havde set og hørt: varsler, ligskarer og spøgelse, hovedløse grise og heste, der ikke var til at komme klar af. Uhyggen bredte sig. Vi børn, der sad på bænken, trak benene op under os i skræk og rædsel. Gå ind i en mørk stue eller uden for, turde vi ikke. I stilheden hørtes underlige lyde fra loftet. Var det nisser, en mus eller katten, der rumsterede? Men lys over landet har forlængst fortrængt disse mørkets magter.

Nutidens børn har vist ingen kvaler med sligt. Hvis jeg ser en kniv og en gaffel ligge over kors på bordet, skal jeg snart få det ordnet. Hvorfor?

Hvad husker jeg fra min tidligste barndom? Ikke ret meget. Hvad jeg mener at huske, er nok noget, min mor har fortalt. Fra kravlestadiet kom jeg op på to ben, men faldt immervæk, og så måtte mor selvfølgelig hive mig op. En dag ville jeg ud i verden og hen til »vor folkes«. Mor stod i døren og så mig stolpre afsted. Men så faldt jeg og regnede selvfølgelig med, at mor kom til hjælp. Da var jeg så langt, at jeg godt kunne rejse mig selv, men det kunne ikke falde mig ind. Mor råbte til mig: »Kom hær hen, så skal a rees dæ op«. Efter en stunds betænkning kom jeg kravlende hjem.

En anden gang: »Muer, når vi hår ett mier flæsk, skal vor kat så sjagtes«?

Jeg ved ikke, hvor gammel jeg var, da mor lærte mig Fadervor, men jeg spurgte: »Muer, Fadervor er det en brugsforening«?

Da jeg var tre år, havde jeg skarlagensfeber, det kan jeg huske. Skindet skallede af mine fingre, det kunne jeg ikke lide og holdt på at få en klud om hver eneste af de ti fingre.

Min fars barndomshjem lå ca. 100 favne fra mit hjem. Det var »vor folkes«, som far altid sagde, og så sagde vi børn det jo også. Min bedstemor husker jeg ikke. Jeg var et år, da hun døde. Men bedstefar (gammelfaar) mindes jeg som en gammel mand, der for det meste sad for bordenden og bandt fiskegarn.

Salmer og sange sad han og nynnede, han var vist ret god til at synge. Jeg har hørt, at han af og til sang for i kirken, hvis degnen havde forfald.

Både bedstefar og bedstemor var født i Harboøre, hvor befolkningen den gang næsten alle havde tilknytning til fiskeriet, der foregik fra den åbne strand. I de tider tog de unge fiskere om sommeren ind i Limfjorden og andre steder for at fiske ål. Det var mere behageligt og mindre farligt end at fiske fra den barske kyst, og mange flyttede da også efterhånden bort fra hjemstavnen.

I 1864 købte bedstefar et hus her i Arup, og i et gammelt skøde ser jeg, at han gav 800 rigsdaler for huset, hvortil der hørte 7 tdr. sæde.

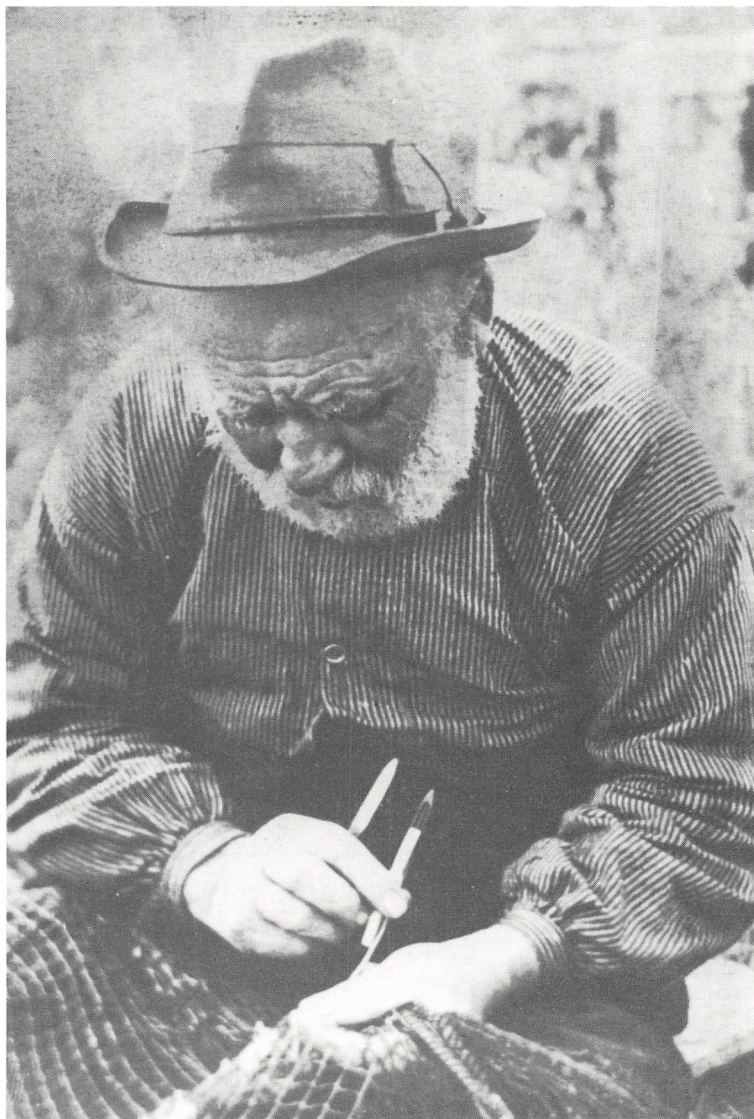
Han havde et par køer, 2-3 får, en gris og nogle høns. Marken var meget forsømt, det var en udstykning fra den gård, der nu ejes af Lambert Vinther, og jorden kaldtes i gamle dage »Lamberts Hede«. Bedstefar købte hvert år små møddinger fra jordløse huse og gødede jorden, så den efterhånden kom under kultur, og korn og kartofler kunne avles, men hovedindtægten var jo fiskeriet efter ål, torsk og rødspætter.

Som tiden gik, kom der 5 drenge i hjemmet. De 2 døde som små, men Lars, Berthel og Søren overlevede og blev fiskere som deres far. I efteråret 1893 fik Lars skøde på huset, og bedstefar kom på »aftægt«, men foruden at binde garn blev han ved med at passe dyrene. Jeg husker, han gik altid småsnakkede med dem.

Min far, Berthel, fik en byggegrund i et hjørne af marken og byggede hus i 1894. Det blev mit hjem i 50 år.

Lars og hans kone, Line, havde tre børn: Maren, Kristian og Laurits. Far og mor, Ida, havde også tre: Karl, Laurits og Karoline.

Vi var som een stor familie. Vi børn gik ud og ind i hinandens hjem. Der var glæde, tryghed og fred i de hjem. Jeg kan ikke

Karl Kyndis far, Bertel Kyndi (1866-1954) bøder garn. Billedet er taget af Grønlandsfotografen Jette Bang.

forestille mig, at noget barn kan have haft bedre hjem end vi. Fars og mors vilje var lov, og der var ingen protest eller mukken. Vi blev opdraget i nøjsomhed med respekt for det daglige brød.

Der var altid nok at spise, men der blev aldrig spurgt, om vi kunne lide det eller det. Var der noget, vi ikke ville have, kunne vi lade det stå, vi fik ikke noget andet i stedet, heller ikke mellem de tre måltider. Men i bordskuffen stod der en tallerken med rugbrød, hvis vi blev sultne. Broder Laurits trak jævnlige skuffen ud.

Ved det at far var fisker, bestod middagsmaden jo mest af fisk, om sommeren ålekvabber og skrubber, hen på efteråret og vinteren fik vi kogt torsk, fersk eller saltet. Mor var meget sparsommelig; hvad der ikke blev spist til middag, blev stuvet til aften: torsk, kartofler og sennepssovs. Vi kaldte det »opsopning«.

Vi drenge var efterhånden ikke så begejstrede for de kogte torsk, og min bror har senere fortalt mig, at han en dag stod ved østgavlen af huset og bad så mindelig til Vorherre, om vi ikke måtte blive fri for »opsopning« den aften. Det er den eneste gang, sagde han, jeg direkte er bleven bøn hørt, for da jeg kom ind, havde mor bestemt, at vi i stedet for torsk skulle have flæsketerninger til kartoflerne.

Det var nok 1. november 1899, jeg begyndte min skolegang i den lille stråttækte friskole, der lå kun få minutters gang fra mit hjem. Fra gangen, hvor vi satte vores træsko, førte en dør til højre ind i skolestuen. En dør til venstre førte til lærerindens lejlighed, to små stuer og et meget lille køkken. Skolestuen optog hele husets bredde, jeg tænker 10 alen. Der var vinduer både mod øst, vest og nord, seks i alt.

Inventaret var fire langborde og dertil otte skamler med plads til tre på hver, så der kunne være i alt 24, hvis hver plads var optaget, hvad den dog sjældent var: Men gennem mange år var der 30-40 elever, delt i to klasser, »stuer klaes« og »bette klaes«. Ældste klasse, de store børn, de fra 10-14 år, gik i skole fire hele dage om vinteren, men kun to halve dage om sommeren. Man måtte jo regne med, at de fleste af drengene fra 10 år og opefter havde plads som hyrredrenge om sommeren hos egnens gårdmænd. Sådan nogle store »klører« skulle skam gøre gavn for føden, ikke gå hjemme og drive og måske finde på utyskestreger. Der var jo også gode penge at tjene. Foruden føden fik sådan en klør at begynde med 10 kroner for sommeren, sommetider et par træsko, og i enkelte tilfælde, hvis han havde været meget dygtig, et par pund uld. Det var vel nok sager at komme hjem med til november. Ja, i 12-13 års alderen steg sommerlønnen skam til 25-30 kroner.

Bertel og Ida Kyndis tre børn. Karl var den ældste.

Yngste klasse gik i skole fire hele dage om sommeren og to om vinteren.

Min første lærerinde hed Maren Naldahl, hun var fra Horsenseggen. Hun rejste, så vidt jeg husker, til maj 1900. Så kom fra

omtrent samme egn Mariane Jensen, en lille værkbruden dame, men dygtig og streng. Der var ikke langt mellem flade øretæver. Selv de store drenge, der var større end hende og stærkere, blev små, når hun rullede sig ud. Og det var ikke alene for skarnstreger, der faldt lussinger, nej, hvis en sølle synder løb sur i tabellen, fik fejl i regnestykkerne eller læste forkert, så en på siden af hovedet. Det var altid de mest tungnemme, det gik ud over. Hendes tålmodighed var meget ringe, men det må siges, at de mest lærenemme fik noget ud af undervisningen.

Første time hver morgen var religion. Det var en drøj omgang, sejt at komme igennem, og jeg husker intet fra den tid, som gjorde noget indtryk på mig. Måske har der alligevel været noget? I tilknytning til denne time sang vi meget, salmer og bibelhistoriske sange af Grundtvig, og det bed sig fast. Mange af dem husker jeg endnu. I kommuneskolen lærte de salmevers udenad, til stor pine for både forældre og børn, for salmerne skulle læres, endda før børnene selv havde lært at læse. Da jeg i vinteren 1906-07 gik til konfirmationsundervisning hos pastor Thomsen i Øsløs, lærte vi mange salmer, som vi blev hørt i. Jeg kunne dem altid perfekt, men mindes dem ikke i dag.

Lærerindens løn lå om ved 200-225 kr. om året på egen kost, men det traf jo, at børnene kom med en flaske mælk, et sigtebrød, lidt sul eller en fisk. Jeg husker, at lærerinden en overgang fik middagsmad i mit hjem mod at betale 25 øre. Jeg var altid meget glad for at gå i skole og i modsætning til mange af mine kammerater ked af det, da de syv år var gået. Vi fik en god undervisning i regning, dansk og skønskrift. Fag som matematik, fysik, samfundskundskab, fremmede sprog o.s.v. anede vi intet om.

Også den gang var der noget, der hed sommerferie — altså for skolebørn. Jeg tror, det var fire uger, men det var nu en blandet fornøjelse for en tjenestedreng. De to halve dage i skolen blev nærmest betragtet som fridage, men i sommerferien faldt de jo væk, og så var der hele syv arbejdsdage, for søndagen var jo ingen undtagelse. Heste og kreaturer skulle også have noget at æde den dag. Et lyspunkt var der dog i ferien: Den årlige udflugt til et eller andet sted — ikke for langt borte.

Så mødte friskolekredsens landmænd med deres hestekøretøjer,

»styv uen med havfjæller«, de som anvendtes, når kornet skulle køres hjem, og så blev alle, både børn og forældre, anbragt i vognene tillige med »fetaljen«, mad og drikke til hele dagen, og så gik det i luntetrav hen ad de grusede landeveje.

Jeg husker, vi et år var helt ude på Bulbjerg og så Skarreklit og det vilde Skagerrak. På de steder, vi kom, var der ingen restaurationer, så det kostede ingen penge, hvad heller ikke var meningen hjemmefra.

Men det bedste af den slags var dog udflugten til Sjørringvold. Det må have været i 1905. Thisted-Fjerritslev-banen begyndte at køre 1. april 1904, og vi skulle med tog til Thisted i første omgang. Ved stationen i Thisted holdt hestekøretøjer fra Tilsted for at transportere os til en gård i Tilsted, der var vor lærer, Johannes Vestergaards, barndomshjem. Der spiste vi middagsmad allesammen, og bagefter blev vi kørt til Sjørring, hvor vi, efter leg på voldene, igen blev kørt til Thisted og med tog til Vesløs. Om der var køretøjer efter os, eller vi gik hjem, husker jeg ikke. Alt i alt en stor dag, som jeg endnu efter 72 års forløb mindes med glæde.

Ja, banen kom, en stor begivenhed for en så fjern og afsides egn som vor. Nu kom vi nær til Thisted og Fjerritslev, for slet ikke at tale om Aalborg. Ganske vist er der 4 km herfra til Vesløs Station, men hvad var det at regne for folk med to ben. Cykler var meget sjældne.

Skulle folk, der ikke selv havde hestekøretøj, nødvendigvis til Thisted, var der kun to muligheder, enten at tage med fragtvogn, der gik to dage om ugen, eller at tage turen til fods de ca. 20 km til Thisted, og det var der mange, der gjorde. Var det sommerdage, kunne man ligeså godt tage sko og strømper af, tage dem på nakken og i stedet slide på de bare fodsåler. De tog ingen skade. Tværtimod.

Hvem der selv var kørende, kunne jo godt træffe at gøre en fordelagtig handel i byen. F.eks. kostede et 12 pundes rugbrød 70 øre, og her hjemme måtte vi give 72 øre, så det, man kunne spare på 2-3 brød, var jo nok værd at tage med.

Ak, ja, nu ruller alt på hjul, så det oser langt bagud. Las Thamsen, en gammel mand ved Feggesund, han fik nok lidt alderdomsunderstøttelse, men for at drøje på den gik han en gang om ugen til Frøstrup Apotek, og så tog han bud med for folk, der

manglede medicin af en eller anden slags — røde dråber, amerikansk olie, ormefrø, »painspiller« og lignende, alt hvad der kunne købes uden doktorrecept. Jeg tror nok, han fik 10 øre for hvert bud, kunne måske tjene en krone eller halvanden. Der var kun 15 km til Frøstrup, men lige så langt tilbage.

Skulle vi til Thisted, var det jo så let nu med toget fra Vesløs, men om sommeren kunne vi gå på den grønne dæmning over fjorden til Østerild Stadion og tage med derfra. Der var måske lidt længere, men vi sparede 15 øre på billetten.

Efterhånden var der enkelte af de unge mænd, som anskaffede sig en cykel, men det var endnu et særsyn at se et kvindemenneske på sådan et monstrum.

En kone fra Amtoft var den første her på egnen, der fik cykel, og hvad skete? Hun fik trillinger. De gamle koner rystede på hovedet og sukkede: »Dær ka jen si, hva saante nøj dævelskab ka før mæ sæ«.

Hvornår kunne et barn begynde at gøre nytte for føden, ja det var jo forskelligt alt efter hjemmets status. I mit hjem var det jo med at knytte garn til fiskeriet. Om vinteren sad far i hver ledig stund og bandt ålevod, og vi drenge måtte tidligt lære det. Jeg husker slet ikke, hvor gammel jeg var, men det var vist før jeg kom i skole.

Når det kneb med at få voddet færdigt til forårssæsonen, måtte vi hænge særligt i. En vintermorgen ved femtiden var det ikke sjældent, far sad og bandt garn ved petroleumslampens skær. Vi børn fik dog altid lov til at sove, til dag brød frem.

Ganske vist fandtes der netfabrikker den gang, men lidt kunne der da tjenes ved selv at knytte garnet. Vi skulle passe skolen, men så snart, vi kom hjem, kom bindetøjet frem. Klokkeren halv ni om aftenen måtte vi så lege, læse, eller hvad vi ellers kunne finde på at beskæftige os med til sengetid. Nok skulle vi arbejde, men når vinteren satte ind med sne og frost, måtte vi godt komme ud at slås i sne med de andre drenge og løbe på skøjter på »Lång Dam« eller om søndagen på »Møldam« og »Mellfywr« sammen med Kristian Munks og Niels Trinderups drenge«.

Om foråret strejfede vi rundt i »væjster kjar« og fandt vibæg, men vi måtte ikke tage dem med hjem, det var synd for fuglene. Vi talte, hvor mange vi havde set, og pralede af det over for de andre

drengene i skolen. Det var jo også en sport, hvem der havde fundet flest, og det gjaldt også æg af lærker, ryler, stenpikkere, terner, tjallere, strandskader og svaler.

Men der kom andre tider. En junidag i 1903, jeg var da 10 år, fulgtes jeg med en ældre skolekammerat, Laurits Kjeldtoft, til en gård i Sdr. Arup, hvor jeg skulle hjælpe til med at tynde roer sammen med andre børn og tjenestefolkene. Vi kravlede langs i rækkerne og rykkede ukrudt og overflødige planter op. Jeg var nybegynder og havde kun en række mod den andres to. Men det varede ikke længe, før jeg havde ligså megen øvelse som mine kammerater og kunne svare fuldt.

Når vi var færdige det ene sted, var der brug for een et andet sted. Sæsonen strakte sig over en måneds tid, og da daglønnen var 50 øre plus kosten, tjente jeg skam 17 kr. den sommer. Mor og jeg gik til Øsløs langs fjorden under Søndergaards bakke hen til en marskandiser Niels Kaal. Jeg skulle for min fortjeneste købe et par sko og et par underbukser. Om der blev penge i behold, husker jeg ikke. Mange år efter, da mor var gammel, fortalte hun mig, at hun tit havde haft dårlig samvittighed over, at en lille dreng selv skulle betale sit tøj. Jeg trøstede hende med, at det havde jeg aldrig set noget forkert i. Tværtimod. Jeg har altid følt, at her i verden skal man lære at klare sig selv, og det kan børn ikke for tidligt få indprentet.

At kravle på marken dag efter dag gav ømme knæ, og mor havde derfor lavet nogle knæbeskyttere af sejldug til at spænde om benene. Det hjalp en del. Vi gik i marken om morgenen kl. 6, spiste mellemmadder kl. 9 og middag kl. 12. Efter en kaffetår kl. 2 gik det løs igen til 5, da fik vi aftensmad, og tog så den sidste kvart til kl. 8. En lang arbejdsdag. Det skulle man byde børn og voksne i dag, sikken hylen, der ville blive, men vi kendte ikke til andet og tog det som en selvfølge.

Den næste sommer var daglønnen steget til 65 øre — eller 2 mark, sagde de gamle. Og der var endda enkelte steder, hvor jeg fik 75 øre. Det kunne vel nok blive til penge, og sammen med kartoffeloptagning om efteråret tjente jeg 35 kr. den sommer. Jeg indsatte 10 kr. på en bog i Thisted Amts Sparekasse. Jeg har den endnu. Vi er begge falden for aldersgrænsen, men engang imellem kigger jeg i den og mindes gode og dårlige tider for opsparing.

Fra sæsonarbejde gik jeg over til noget mere fast og stabilt, nemlig plads fra 1. maj til november hos en gårdmand i Amtoft. Fuld kost og 25 kr. i løn for sommeren. Jeg var tjenestedreng med alle de pligter og det ansvar, der fulgte med stillingen.

Det var bestemt ingen trædemølle at komme ind i. Op klokken fem, tøjrekøllen på nakken, på bare fødder ud til »Gårdbæk« at flytte fårene, hjem at flytte ungkreaturene, der stod oppe ved »Væjsterbjerre«, så morgenmad. Og så var det malkekøernes tur til at komme på græs. De skulle hjem igen til middag for at malkes. I de tider blev der malket 3 gange: morgen, middag og aften.

Hvis det faldt ind med solskin og rigtig varmt vejr, så var det strengt at være hyrdedreng. Bremserne summede, og køerne satte halen lige i vejret og blev helt balstyrige. De løb rundt i tøjrlaget, sprængte det og stak af i vildelse gennem kornmarker og rodfrugter ud til alle verdenshjørner. Det var næsten håbløst at få samling på dem igen for en lille dreng, han græd og var ulykkelig, men det var køerne da ligeglade med.

Vi havde to heste, der også skulle passes, men dem kunne man da ride på, når de skulle ud og ind fra marken. Bortset fra dyrenes pasning var der altid arbejde til alle. Der skulle luges roer, høet skulle slåes, stakkes og køres hjem, og så kom høsten. Husbond høstede selv kornet med le. Der var ikke noget, der hed selvbinder eller mejetærsker, men høsten var en glad tid, den varede mange dage, og forplejningen var ekstra, tit æbleskiver til eftermiddagskaffe, og hver aften ved ni-tiden, når dagens gerning var endt, fik vi varm mad. Stegt flæsk og stuede snitbønner var min livret.

Der kom også sure efterårsdage, hvor det kunne regne uafbrudt, så der ikke var en tør klud på kroppen. Skjorten kunne tørres om natten i sengen, og bukser og bluse tildels i kostalden. Der var ikke noget med gummitøj den gang. Det var ikke opfundet.

Hen i oktober kunne jorden godt være hvid af rim en tidlig morgen, når ungkreaturene skulle flyttes. Hvilken salig fornemmelse at stå med de kolde fødder på den plet, hvorfra dyret lige havde rejst sig. Det kunne varme helt op i maven.

Et halvt år var dengang en lang tid med mange dage. Men at vandre hjem novemberdag med sin bylt og med hele sommerløn- nen i lommen det var al møjen værd. Nu skulle man gå i skole fire dage om ugen og sove hjemme sammen med de mindre søskende.

Det var noget andet end at ligge i karlekammeret og høre på karlenes rå og uhøviske snak.

Den næste sommer var jeg i samme plads, men da var lønnen steget med 5 kr., jeg var jo også et år ældre.

Familien Kyndi hos fotografen. Stående: Bertel Kyndi og sønnen Karl. Siddende: Ida med børnene Laurits og Karoline, født henholdsvis 1896 og 1899.

Et begreb som fritid var ikke noget problem i de dage. Ville jeg en tur hjem en aften, fik jeg altid lov, men husbond ville helst vide, hvor vi var. Ellers var det almindeligt, at hver fjerde søndag eftermiddag var fridag.

I sidste halvdel af juni oprandt sommerens store dag. Da var der Øsløs marked, og der var tradition for, at husbond og drengen skulle af sted, så kunne karlene blive hjemme og passe dyrene. Vi drog af om formiddagen over Vesløs Vejle forbi Tousiggårdene og videre ud i nærheden af Thisted-Aalborg landevej, hvor markedet holdtes. Det var i nærheden af, hvor den berygtede Frøstrup-lejr nu findes. Pladsen havde ikke noget med Øsløs at gøre, men de gamle fortalte, at markedet havde været på Holmtange ved Øsløs i forrige dage, lige på denne side af Bygholms Vejle. Derved var der jo sørget for, at også folk fra sognene i Hanherred kunne komme til stede og slå en handel af med Hannæsboerne.

Der var altid marked i to dage, fredag og lørdag. Den første dag gik det mest ud på at finde stadepladser og se dyrene og hinanden an. For ca. 50 år siden blev markedet flyttet til Vesløs Stationsby. Det havde fået mindre og mindre betydning. Sidste gang, det holdtes, var der mødt een mand med een ko til salg, men der var ingen opkøbere.

Nå, tilbage til virkeligheden. På lang afstand kunne vi se de mange hvide lærredstelte, og når vi kom derhen, blev hestene spændt fra og fik af det grøntfoder, vi havde med hjemmefra. Der groede kun lyng på den plads. Vi andre spiste af den medbragte mad, og så var vi klar til at gå i aktion.

Og der var nok at se og høre på, dyrenes brægen, brølen og vrinsken, lirekassers og andre instrumenters skrattende musik. Det var øredøvende.

Sikken en mængde småboder ved siden af hinanden og sikke fristelser, tombola og de utroligste lækkerier til salg, lige fra lakrids til tørrede torsk og honningkager fra Christiansfeld — så tørre som junidagen med høj sol. Jo, der var noget for enhver smag, men det var med at tænke sig godt om, før man købte.

De 75 øre, man havde med, skulle omsættes med fornuft, og at give den sidste øre ud har jeg aldrig kunnet, hverken den gang eller siden. At give 10 øre ud til en karruseltur var ødslen med penge, men fik jo intet med sig. Derimod var det umuligt at stå for

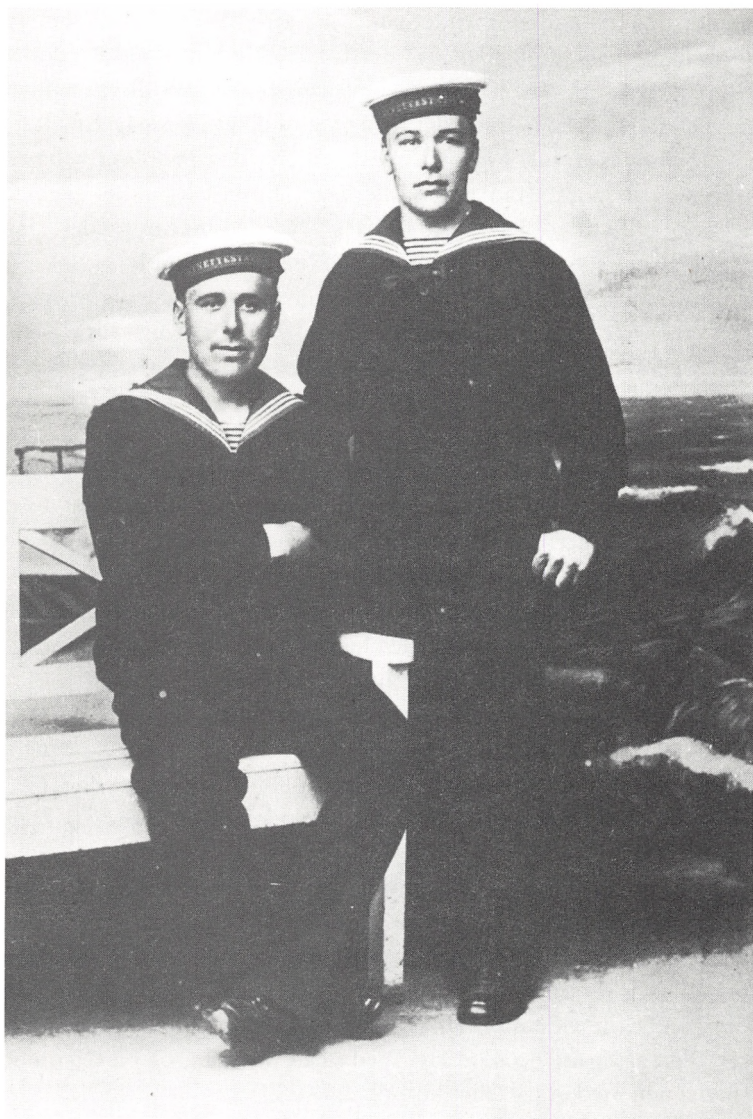
fristelsen til at se en ægte kannibal fra det sorteste Afrika. Vi kom ind i et lille telt, hvor der var halvmørkt. I et hjørne, godt afskærmet, lå et sort menneske, de smed små stykker rådt kød hen til ham. Jeg ved ikke, om han spiste det, men han knurrede, uha!

Alt får en ende. Vi vendte hjem mod aften, godt trætte og øre i hovedet efter en begivenhedsrig dag.

Julen var den gang som nu noget for sig selv. Vi talte dagene til juleaften, og når tiden nærmede sig, blev vi selvfølgelig grundigt vasket og kom i vort helligdagstøj.

I bryggersdøren stod vi børn og hørte gamle Niels Peter ringe julen ind. Så vidste vi, at nu var den der, julen. Grisen var slagtet nogle dage før jul, og mor lavede frikadeller til juleaften, de bedste jeg nogensinde har smagt. Dertil fik vi sovs og surkål, lavet af hvidkål, rødkål kendte vi ikke til. Af bærrerne fra de få og små stikkelsbærbuske havde mor lavet syltetøj, specielt til den aften. Som det smagte! Så drog vi alle af sted, hen til »vor folkes« til juletræ, som de to familier var fælles om. I mørke listede vi forbi træet, der stod i dagligstuen, ind i sovekammeret, vi måtte jo ikke se træet, før lysene var tændt. Til velkomst fik vi hver et glas øl med en pebernød i. Så var det med at få nødden i munden samtidig med, at vi drak øllet. Den skik var nok taget med fra Harboøre. Jeg har ikke set den her på egnen. Inde i sovekammeret sad »gammelfæ-er« som sædvanlig ved bordenden, men bindetøjet var hængt bort. I stedet sad han og tællede bindenåle, der skulle da være forskel på en almindelig aften og en højhelligaften. Den aften bad han bordbøn, før de spiste. Endelig åbnede farbror Lars døren ind til det strålende juletræ. Sikken et væld af lys i modsætning til den 8 liniers petroleumslampe vi var vant til. Vi tog hinanden i hænderne, gik omkring træet og sang et par af de gamle julesalmer.

Vi børn gjorde store øjne. Der var meget at se foruden lysene: glaskugler i alle kulører, små flag af papir fra mange nationer, altsammen sendt os af en morbroder, der sejlede som styrmand på de store have og aldrig glemte os med en stor pakke til julen. Der var hjerter og kræmmerhuse med godter i, og en lille julegave til hver af os. Jo, juleaften var en stor oplevelse. I helligdagene, der fulgte, kom flere hold børn fra nogle af naboerne for at se vort juletræ. Det var ikke alle, der havde råd til at anskaffe et, og skikken var heller ikke så udbredt, som den senere blev.

Brødrene Karl og Laurits Kyndi var under første verdenskrig som marinesoldater vagter på »Lynetten«.

Senere på aftenen fik vi nødder, og så spillede vi kort om dem, eller vi legede »Nødder i hånd«, »Effen eller ueffen« og »Min gris løber i skov«. Mor havde syet en lille lærredspose til hver af os, der

gemte vi vore nødder og andet godt, så havde vi det at spille om og fornøje os med i helligdagene, der fulgte. Ny forsyning af nødder fik vi jo af og til. Ved jævnligt at skifte ejermand blev de med tiden noget »mørke af lød«, men det generede os ikke. De smagte godt.

Jeg mindes en jul, hvor vi tre søskende havde bestemt at købe en julegave til mor. Hvad det skulle være, husker jeg ikke, men vi regnede ud, at det blev 35 øre til hver. Da lille søster hørte det, slog hun løs at græde: »Jamen så hår a da ett en øer i behold«.

Engang var bror Laurits sendt til købmanden efter et lampeglas. Det var lige ind til juleaften, men da han kom hjem, var lampeglasset i stykker. Det trak op til »skældud«. — »Jamen muer, a va så glå«. Han havde af glæde hoppet på vejen hjem. Der blev ikke talt mere om den ting.

I bedstemors tid og nogle år derefter blev der ved julebagningen lagt en rå, saltet blankål i et af sigtebrødene og stegt eller bagt sammen med det. En skive af det brød med en stump ål i, var en sand lækkerbidsken. Det var også en skik, taget med fra Vestkysten.

Der var kirkegang i de tider, ikke alene om julen, men hele året rundt. Fra hvert hjem skulle der helst nogen i kirke hver søndag, mand og kone en søndag, og de unge den næste.

I nordsiden af kirken havde været en dør, den var muret efter. I gamle dage skulle kvinderne vist gå den vej ind, nu gik alle gennem våbenhuset, men alle kvinderne sad i nordsiden og mændene i sydsiden. Først efter 1920 blev det almindeligt, at mand og kone sad sammen.

Præstens og degnens løn har nok ikke været stor dengang, for til de tre højtider skulle der ofres i kirken. Børn fra kommuneskolen kom til hvert hjem med offersedler, en hvid og en blå, bestemt henholdsvis for præst og degn. I disse sedler kunne folk så indpakke de mønter, de ville ofre, alt efter evne og vilje. Under sidste salme gik alle i gåsegang op til alteret med præstens offer, og på vejen ned fik degnen med et nik eller kniks bragt sit offer.

En meget demokratisk måde, næsten som »hemmelig afstemning«. Ingen kunne vide, hvad hans nabo havde ofret.

Den samme skik gjaldt ved bryllup, men da gik par om par op at ofre, og det skete så sent som i 1918, da jeg blev gift.

Min svigermor fortalte om bryllupper i Arup gårde i firserne, da hun var ung. Efter en meget god og fugtig frokost satte vogntoget

sig i bevægelse det par kilometer til kirken. Der var hornmusik på den forreste vogn, og en flok unge karle på pyntede heste jog i strakt gallop ud af gården og mod kirken, hvor de vendte, og så tilbage igen, de skulle helst møde bryllupstoget tre gange, inden dette nåede frem til kirken. Sådant et bryllup kunne somme tider vare i tre dage. Gæsterne tog hjem tidlig morgen og kom igen over middag.

»I dag er kirkestævne« stod der på en sort tavle, der hang i våbenhuset, og der samledes alle mandfolkene for at høre sognefogden eller degnen læse op ministerielle og officielle bekendtgørelser, »hvorefter alle sig haver at rette«.

Jeg mindes 2. juledag 1909, der var fuldt hus i kirken. Lige under prædikestolen var en lille stol med plads til to, der sad vor gamle sognefoged og jeg. Da præsten gik på prædikestolen, sov sognefogden. En times tid efter vågnede jeg ved, at præsten gik ned igen, men Jørn Thamsen sov stadig.

Er der en Gud til? Ja, det var jo ikke noget problem for et barn. Gud sad oppe i himlen og lod solen skinne for os om dagen. Om natten tændte han stjernerne og månen for at lyse os i mørket, det hele var så ligetil, og han holdt sin hånd over os og beskyttede os, når vi var gode børn.

De kloge har regnet ud, at jordens alder er ca. 14 1/2 milliarder år. Så må Gud være en meget gammel mand. Ligner vi ham, eller ligner han os. Der prædikes meget om, at mennesket er skabt i Guds billede. Hvordan skal det forstås? Mon en kristen neger kan forestille sig Gud som en hvid mand? Jeg kan ikke forestille mig Gud som en neger. Ved hjælp af forstandens lys når vi ikke langt. Der er snævre grænser for, hvad sådan en lille 10-lys pære kan oplyse. Vi skal ikke forstå, men tro, siges der. Ja, men tro og tvivl hører vel sammen? Kan man forestille sig, at hele universet har skabt sig selv? Nej, der må være en Gud til, jeg har talt med ham — eller den — hver dag, siden jeg var dreng. Gud er en ånd, det sagde »gammelfæter«.

En dag var der slået en seddel op i Jens Wollsens butik. En mand fra Thisted ville komme med en snakkemaskine, den kunne både snakke, synge og spille.

Det kostede 25 øre at se og høre vidunderet, om det var samme pris for børn, eller kun 15 øre, husker jeg ikke. Far og mor

diskuterede indgående sagen og blev da tilsidst enige om, at vi alle fem skulle af sted. Ganske vist var det mange penge at ofre på kulturens alter, men man skulle da også passe på ikke helt at forsumpe i tilværelsen. Forestillingen tog sin begyndelse, der var ikke så få mødt op, der var dem, huset kunne rumme, og spændingen var stor, da maskinen begyndte at hvæse og skratte, men det utrolige skete, den kunne både tale og spille, og det var en oplevelse. Forestillingen varede hele aftenen. Stemningen var høj, og tilsidst var der dans i køkkenet, hvor alle der kunne komme til, deltog. Jo, det blev en festlig aften, men det var jo heller ikke så få penge at give ud til luksus. Jeg kan huske, der sad en gammel kone og snakkede med mor, og hun havde ikke helt god samvittighed, men hun sad og trøstede sig selv med, at de gik ikke i byen og havde ingen fremmede, så hun syntes ikke, at det var rent galt, at de havde ofret de 25 øre. Det viste sig for resten, at manden med talemaskinen var den samme, som var kannibal og vild mand på Øsløs marked.

En anden stor begivenhed mindes jeg også fra den tid. Vi havde petroleumskoger, men købmandens kone havde fået et apparat, de kaldte en primus, og mor var meget interesseret. Det skulle kunne gå meget hurtigere med at få vandet til at koge, men der var mange betænkeligheder, for det var jo en stor investering, den kostede 9 kr., og var det så helt ufarligt? Men hun tog beslutningen og købte en primus, og det var kun de første gange, vi sad og var bange for, at den skulle eksplodere. Vi blev snart fortrolig med den, og den blev en stor hjælp i køkkenet ved madlavningen. Det varede ikke længe, før alle havde sådan en. Det gik jo meget hurtigere med at få gryden i kog, og jeg syntes, det var en stor betryggelse, at maden ikke blev sveden. Det stod jo tydeligt på apparatet »Made in Sweden«. Først senere forstod jeg, at det betød, den var lavet i Sverrig.

Ja, der er sket store forandringer i min tid, det er jo en kolossal udvikling, der har fundet sted på alle områder. Den gang var der så mange fattige folk. I dag er vi alle velhavende og lever med den rige mand, måske lidt for meget. Men åndeligt set, tror jeg nok, der er større fattigdom i dag end den gang.

Indre Missions Samfund i Skyum

— som jeg husker det

FORTALT 1980
AF KRISTIAN SKAMMELSEN,
SKYUM

Jeg er født i Skyum i 1926, hvilket forhindrer mig i at fortælle om noget, der ligger længere tilbage end ca. 1933. De første år derefter er det med missionen vel bare noget, som var der, uden at det var gået op for mig, hvad det betød.

Hvornår Indre Mission i Skyum er startet, ved jeg ikke, men mine forældre har været med i det, så længe jeg kan huske, og jeg har oplevet en del samtalemøder i mit hjem, uden vel at forstå, hvad de snakkede om. Men jeg blev da ikke gennet i seng, når mødet var hos os, og enkelte gange blev jeg da også taget med andre steder hen, når de ikke kunne få mig passet på anden måde.

Disse møder blev i almindelighed holdt hver 14. dag rundt om i hjemmene. Der kunne vist engang samles op til 30 mennesker sådan en aften. Nogle af dem, jeg bedst husker, var Jens Thingård, Tinggårdsvej 9, Jens Sørensen, Laulundvej 1, Chr. Andersen, Tøttrupvej 5, Niels Villadsen, Tøttrupvej 2, Nils Moskjær, Gudnæsstrandvej 1, og Jensine Christensen, Knakkergårdsvej 26, mere om hende senere. De nævnte mænd deltog, sammen med deres hustruer.

Møderne begyndte med, at man sang et par sange fra Indre Missions Sangbog, hvorefter, som regel værten, men også nogle gange den herværende sognepræst, bad en bøn og læste det kapitel fra bibelen, som var aftenens samtaleemne. Man læste fortløbende et kapitel hver gang og arbejdede sig således igennem ny testament. Herefter begyndte man forfra igen med enkelte afstikkere måske til salmernes bog eller profeten Esaias. Herefter uddybede indlederen det læste med egne tanker.

Det var ikke enhver, der var lige god til at udlægge skrifterne, men det blev gjort med varme og inderlighed — af nogle også med salvelse.

Der var så almindelig samtale om det læste. For det meste holdt man sig til dette emne, men det kunne selvfølgelig ske, at det udviklede sig i en anden retning, så man kom udenfor det rent kristelige, men så var der altid en eller anden, der fik samtalen drejet i den rigtige retning igen.

Hvilke tanker blev der så lagt frem sådan en aften? Det afhang selvfølgelig meget af dagens tekst, men et gennemgående emne var glæden over, at Guds nåde var givet dem, og at de måtte tro på deres synders forladelse og forvente opstandelse i Paradis. Desuden sorg over deres synder, en sorg der virkelig pinte dem, for de ville ikke synde, men indtrømmede over for sig selv og andre, at de gjorde det alligevel.

Og så kom det frem, at de også bar på en oprigtig sorg over de mange, der ikke var blevet omvendt og havde fået del i deres glæde. Det blev ikke sagt fordømmende, men de var fuldt overbevist om, at disse mennesker, bl.a. grundtvigianerne gik ind til evig fortabelse og denne tanke bl.a. pinte dem. Det drejede sig jo om naboer, venner, familie, ja, måske deres egne børn eller forældre.

Jeg tror ikke, der var noget om, hvor længe samtalen skulle vare, men når snakken døde ud, bøjede alle knæ og nogle bad højt (og længe), og værten sluttede med Fader Vor. Disse bønners tema var det samme som samtalens, blot nu formet som tak og bøn.

Så sang man endnu et par sange, hvorefter man fik kaffe med nybagte boller eller hvedebrød og et par småkager.

Inden man tog hver til sit, blev det bestemt, hvor mødet skulle være næste gang, og man sang gerne endnu en sang, »En bette kort jen« sagde Chr. Andersens kone Anna mange gange. Hun skulle altid skynde sig.

Denne opskrift på en mødeaften er stort set blevet fulgt uændret, indtil Samfundet opløstes i 1973. Da var der ganske simpelt ikke så mange missionsfolk tilbage i Skyum, at det var muligt at fortsætte. Nogle var faldet fra, mange var døde eller flyttet fra sognet, og når der så ikke kom nye til, er tiden og livets forkrænkelighed umulig at kæmpe imod.

Som fælles træk for disse mennesker, var der, ud over den tro og overbevisning som bandt dem sammen, også visse ydre ting, der kendetegnede de »missionske«. Man bandede ikke, man drak ikke spiritus, man spillede ikke kort, man dansede ikke, og man arbejdede ikke om søndagen. Disse punkter skulle overholdes, og man vogtede på hinanden. Udefra blev der også holdt øje med, om nogen faldt igennem. Udefra blev der med en vis skadefryd sagt »han vil kaldes missionsk, og så er han dog sådan«. Indefra ville behjertede mænd gå til vedkommende med alvorlige Guds ord og søge at få ham på ret vej igen.

Men også mindre ting spillede en rolle, som f.eks. da Chr. Andersen kom til møde, ja vist endda til kirke, i b r u n e sko. Brune sko var tegn på pyntesyge og forfængelighed, sko skulle være sorte. Det var skik og brug. Han blev dog ikke udstødt af de helliges samfund, men en og anden bad nok en stille bøn til Gud om at bevare ham fra denne djævelens snare.

Fra denne menighed blev der gjort et stort missionerende virke ud til forskellige aldersgrupper.

Søndagsskolen blev i mange år holdt i Jens Sørensens storstue, hvor vi mange gange var 30-40 børn hveranden søndag formiddag. Op til jul kunne der meget vel være flere, for nogle forældre, der ellers ikke pressede deres børn til søndagsskolen holdt på, at de skulle med nogle gange i årets løb. Ellers kunne de ikke komme med til juletræet, så af to onder o.s.v.

Af ledere gennem tiden kan jeg nævne Jens Sørensen, Jens Tinggård, Chr. Andersen, Nils Moskjær og Jens Søgård, flere kunne fremhæves, men det er disse, der har trukket det store læs.

Præstegårdens konfirmandstue var en tid ramme om søndagsskolen, og senere har den været holdt i lederens hjem.

Søndagsskolens og samfundets årlige udflugt var nok en af de begivenheder, der blev set hen til med forventning af såvel børn som voksne. De første udflugter, jeg kan huske, foregik i åben lastvogn med kreaturhæk. Senere blev det dog i rutebil.

Årets absolutte klimax var dog juletræet i forsamlingshuset 4. juledag. Forud havde Samfundet været samlet en aften til juletræs-klipning, hvor både voksne og børn lavede roser og engle, og der blev flettet hjertekurve til godterne. Desuden havde et par mænd været i skoven efter et træ. I mange år var det fars job at køre det,

først hjem i vor lade, hvor det blev pyntet op med et par ekstra grene, hvor det tiltrængtes, og derefter til forsamlingshuset 4. juledagsformiddag, hvor det blev sat på fod og pyntet under skrap opsyn af Sine Prøjs, der med sin stok udpegede de steder, hvor der var plads til endnu en rose eller et lys.

Kl. 14 var den lille sal stuvende fuld af børn, og når lysene var tændt, gik døren til den store sal op. Og der stod træet i al sin skinnende pragt. Man sang et par julesalmer, mens man gik rundt om træet, og en præst eller en missionær talte til børnene. Efter endnu et par salmer blev godteposerne delt ud til børnene, og de forældre der var med, fik kaffe. Herefter blev der læst historier, og der var leg omkring juletræet.

Om aftenen var det de voksne, som samledes efter omtrent samme opskrift. Taleren var som regel den samme, men det var nok en anden tale.

I min drengetid var huset fuldt både eftermiddag og aften, men også her dalede deltagerantallet, og omkring 1950 var det kun om aftenen, og da festedes der for både børn og voksne. I første halvdel af 70'erne så man sig nødsaget til at stoppe dette arrangement på grund af manglende tilslutning.

En anden af årets begivenheder var missionsugen, der før i tiden blev tilrettelagt med skyldig hensynstagen til månelyse aftener, så folk kunne se at gå og køre til kirke og forsamlingshus. Det varede forhen en hel uge, senere kun 3-4 aftener, og er nu helt stoppet.

Almindeligvis blev møderne skiftevis holdt i kirken med en præst som taler og i forsamlingshuset med en missionær.

En sådan møderække havde i almindelighed en gennemgående linie, der strakte sig fra forkyndelsen af, hvad der ventede de sjæle, der ikke omvendte sig i tide, over kaldet til omvendelse, og til beskrivelse af den evige salighed, der kunne forventes for dem, der fulgte kaldet. Missionsugen sluttede gerne søndag aften i kirken med altergang, hvor sognepræsten medvirkede.

For 40-50 år siden kunne kirke og forsamlingshus være fyldt til sidste plads hver aften. Det var ganske simpelt skik og brug, at *alle* (næsten da) mødte op, nogle hver aften, andre kun et par gange i ugens løb. Hvad enten man var »missionsk« eller »grundtvigsk«, kom man til missionsugen, både børn, unge og gamle.

Den tilrejsende taler skulle mange gange hentes ved toget om

eftermiddagen, beværtes med aftensmad, køres til mødestedet, derefter med hjem igen til kaffe. Mange gange holdtes der eftermøde i hjemmet til meget sent, hvorefter han blev indkvarteret i husets gæsteværelse med dets kolde og klamme dyner og lagner. Dagen efter fik han morgenmad og blev atter leveret ved toget, hvis ikke han blev der til op på dagen for så at tage videre til møde i et andet sogn.

Da al kørsel foregik med hestevogn var det tit en kold omgang for taleren, desuden et travlt og dyrt døgn for værtsfolkene. Men folk gjorde det gerne og var endda taknemmelige for at få lov til at gøre noget for den sag, som lå dem så inderligt på sinde.

Ud fra dette Indre Missions Samfund gik der mange initiativer, f.eks. ungdomsmøder, der i mange år blev holdt ca. hver måned rundt om i hjemmene. Desuden Sudankredse, Sømandskredse, DMS-kredse, samt medvirken i foreninger, der rakte ud over sognegrænsen, så som Kristelig Lytter- og Fjernseerforening og Soldatermissionen.

I nogle år fra ca. 1936 arbejdede min søster Magda med en Yolakreds i Skyum. Yola var den del af Sudan, som særligt var henlagt til dansk missionsarbejde.

En eftermiddag om ugen, vist kun om vinteren, samlede hun en del børn i vort hjem, hvor vi — jeg var et af børnene — lavede ting til basar. Pigerne syede og strikkede, og drengene arbejdede med løvsav, mens Magda hjalp os til rette og ind imellem læste historier.

Magda samlede også brugte frimærker fra hele landet. De kom til hende i små og store pakker, så det blev også en af Yolakredsens opgaver at lægge frimærkerne i vand, pille dem af konvolutresterne, lægge dem til tørre mellem avissider og senere sortere dem efter arter og lande, bundte dem med 100 i hver og binde sytråd omkring. Hun sendte dem herefter et eller andet sted hen, hvor man sørgede for salget. Overskuddet gik til Sudanmissionen.

Samfundet har, så langt jeg husker tilbage, været repræsenteret i menighedsrådet med to eller tre mand. Det var efter et valg altid spændende at se, hvilken retning, den grundtvigske eller den missionske, der nu havde flertallet i det fælles menighedsråd for Skyum-Hørdum. Dette flertal er jævnligt skiftet, og selv om der i det daglige menighedsrådsarbejde var et udmærket forhold, blev

skellet trukket skarpt op, når der var tale om et præstevalg. Skulle den ny præst være grundtvigianer eller missionsmand?

Også til sognerådsvalgene har der ofte været særlige missionsli-ster, og i nogle tilfælde har de da også givet valg.

Arbejdet i politiske vælgerforeninger lod man andre om at udføre. Man havde nok at gøre med det kristelige. Kun få havde tid og kræfter til mere. De fleste havde nok en politisk mening, men når det kom til stykket, blev det store spørgsmål for de fleste dog, hvem af de opstillede kandidater, der var missionsfolk. Og mangen god venstremand har stemt konservativt eller omvendt, fordi de ville stemme på en »hælle« (hellig) mand.

Der har aldrig været valgt en bestyrelse, kun en formand, som tog sig af det rent administrative og tegnede Samfundet udadtil. Formanden var tillige kasserer. Der var ingen fast kontingent, men folk gav efter evner og hjerte, engang imellem nogle kroner til de almindelige udgifter. Også folk, som egentlig ikke havde noget tilhørsforhold til Samfundet, gav ved særlige lejligheder et bidrag f.eks. til juletræet.

Så vidt jeg ved, har der aldrig været ført nogen form for protokol, men en stilebog med de sidste ca. 20 års regnskab opbevares på Sydthy Egnshistoriske Arkiv.

En af de helt markante skikkelser i Samfundet var Jensine Christensen, kaldet Sine Prøjs, født 1876 i Skyum.

Tilnavnet »Prøjs« havde hun arvet efter sin far, der engang i sine unge dage havde været i Prøjsen og efter sin hjemkomst fortalte om det i tide og utide, hvorfor han siden blev kaldt »Kræn Prøjs«.

Sine, der ernærede sig som syerske, var meget gangbesværet, da hendes ene fod var vanskabt, men hun kunne da færdes indendørs ved hjælp af en stok. Når hun skulle et eller andet sted hen, foregik det i en rullestol, hun selv kunne drive frem ved to håndsving, der var forbundet til hjulene med kæder. Det gik langsomt for hende, men når hun startede i god tid, kunne hun komme til møde selv i sognets yderste hjørner. For os børn var det den helt store oplevelse at få en køretur i dette tekniske vidunder.

Sine var en meget skrap dame, der sagde sin mening lige ud og forventede at få sin vilje, hvad hun også som regel fik, for ingen brød sig om at komme på kant med hende. Inderst inde var hun meget god og hjælpsom, men hendes skarpe tone og væsen

bevirkede, at kun få vovede sig så nær ind på hende, at de opdagede det.

Da hun døde i 1954, viste det sig, at hun havde testamenteret hele sin formue til opførelse af et missionshus i Skyum. Det var egentlig hendes tanke, at hendes hus i Skyum skulle indrettes til formålet, men da hun, i de sidste mange år hun levede, måtte have privat pleje, som hun selv betalte, blev huset solgt, og da hun døde, var formuen skrumpet ind til ca. 2300 kr. Heraf blev de 500 sat hen til gravens vedligeholdelse, og 1818 kr. blev indsat på bankbog med påtegnet formål.

Udviklingen i Skyum og beløbets ringe størrelse forhindrede imidlertid Sines tanker i at blive virkeliggjort, og i 1977 blev der givet tilladelse til at overføre pengene til Hørdum Missionshus, der stod over for en nødvendig reparation.

Summen var da med renter vokset til 7722 kr.

Hermed er beretningen om Indre Missions Samfund i Skyum ude.

Flyverbegravelse i Stenbjerg

— *med forbuden krans*

Beretningen er nedskrevet 4. januar 1945
af nu afdøde overklitfoged AXEL RASMUSSEN

I slutningen af september 1944 fandt strandfoged Jens Martin Jensen, Stenbjerg, på sin inspektionstur langs Stenbjerg søndre strand, liget af en ilanddreven engelsk flyver. Han var vel ca. 20 år gammel.

Flyveren var nøgen med undtagelse af fødderne, der bar støvler, og benene fra knæet og nedefter bar resterne af den nedkrængede flyverdragt.

Liget frembød mærker af et dødbringende skudsår i højre bryst, og et skud gennem det ene lår. Selv i døden var han af et tiltalende ydre.

Strandfogeden slæbte liget op på den øvre strandbred, således at det lå fri af dagligt vande. Da det var i de dage, hvor det danske politi var blevet fjernet af den tyske værnemagt, henvendte strandfogeden sig til tyskerne og bad om lov til at begrave det ilanddrevne lig på den for lignende tilfælde gængse måde, hvad der imidlertid blev ham nægtet. Derimod meddelte man ham fra den tyske værnemagts side, at der ville blive sørget for ligets begravelse. Nedgravningen af dette blev derefter foretaget den 27. september på det sted, hvor strandfogeden havde slæbt liget hen. På dette sted blev der rejst et kors med følgende påmalede indskrift:

A.M.

27-9

1944

wurde hier die Leiche des engl. Fliegers

BERNHARD SABBATH

Nr. 16 129636

beigesetzt.

Jens Martin Jensen og med ham befolkningen i Stenbjerg var meget uhyggeligt berørt af, at den unge mands lig var blevet jordet et sted, hvorfra en kraftig pålandsstorm kunne hente ham tilbage til havet!

Strandfogeden, der samtidig er klitopsynsmand, forklarede mig forholdene, og jeg foreslog ham, at vi i fællesskab skulle søge at få flyveren jordfæstet på Stenbjerg Kirkegaard.

Efter at have indhentet amtskontorets billigelse talte jeg med korvetenkapitajn Knippenberg, Hansted, som jeg tjenstlig har været i forbindelse med i flere år — lige siden Crueger var afsnitskommandør heroppe og Knippenberg hans næstkommanderende, og jeg bad denne om at være mig behjælpelig med at foranledige liget af den unge mand bragt op på Stenbjerg Kirkegaard, idet jeg foreslog, at såfremt tyskerne ikke selv ville begrave manden, ville jeg påtage mig det og være ansvarlig for, at der ikke fandt demonstrationer sted af nogen art ved hans bære. Udgifterne ved jordfæstelsen ville så blive afholdt af de midler, der sædvanligvis bekoster begravelsen af ilanddrevne, ukendte lig.

Da kaptajn Knippenberg nærede visse betænkeligheder, forklarede jeg ham, at flytningen af den engelske flyver i dette tilfælde ville være af den største betydning for befolkningens syn på den tyske værnemagt, da overtroen var meget udbredt på kysten blandt søfolk og fiskere. Jeg havde hørt, at strandvaskerens sjæl, når havet førte liget med ud, ville blive hvileløs. Den ville søge fred på landjorden om natten, hvor den ville flakke fredløs om langs kysten omkring det sted, hvor liget var drevet i land, indtil det første dagskær drev den hvileløse sjæl tilbage i havet. Derfor var det fra gammel tid af så stor betydning for fiskerbefolkningen her på kysten, at de fik deres kære i land og begravet. Det ville altså være en betydelig større grusomhed at lade havet tage strandvaskeren igen, end en nok så stor lidelse man tilføjede et menneske i levende live.

Denne beskrivelse rørte den brave og godhjertede korvetkaptajn dybt. Det varede heller ikke længe, inden jeg modtog en skrivelse, der hjemlede mig ret til på det offentliges bekostning at foranledige den begravede flyver overflyttet til Stenbjerg Kirkegård, når jeg iagttog visse i skrivelsen nærmere angivne regler. Det hele skulle finde sted under afgivet æresord til korvetkaptajnen,

idet jeg skulle sørge for, at der ingen demonstrationer fandt sted, og at jeg selv skulle være til stede.

Efter at have oplyst amtskontoret om forholdene tog jeg den 2. d.m. til Stenbjerg, hvor strandfogeden forud havde truffet de nødvendige aftaler med pastor Nielsen, Nørhaa, samt graveren og havde anskaffet en kiste med tilhørende ligtøj. I forvejen havde jeg underrettet Hanstholm om tidspunktet for begravelsen, hvad strandofficeren oberstløjtnant Knipp havde lovet at lade gå videre til afdelingen i Stenbjerg.

I rutebilen til Stenbjerg gjorde jeg den pinlige opdagelse, at der lå en meget stor krans, så stor at den med lethed kunne dække en bære og med flere store røde og hvide signerede bånd, hvorpå der stod: »Hvil i fred«!

Kransen, der (efter hvad der blev sagt) var til en værdi af op imod et halvt hundrede kroner, var bestilt af købmand Hansen i Stenbjerg, som havde indsamlet bidrag til denne indenfor sin kundekreds. Ved min ankomst til Stenbjerg henstillede jeg venligst til købmanden om at vente med at lægge kransen på graven, indtil vi så, hvordan det hele udviklede sig.

Sammen med plantør Rune fra Stenbjerg, som jeg havde bedt give møde, og som med glæde havde indvilliget deri, begav jeg mig til stranden, fulgt af omtalte strandfoged Jens Martin Jensen, som foruden at være klitopsynsmand også er opsynsmand ved redningsvæsenet, samt fire af redningsbådens besætning, nemlig bådformanden Anton Eriksen, P. Munk Pedersen, Otto Mikkelsen og Poul M. Pedersen, alle fra Stenbjerg.

Efter på støttepunktets kontor at have vist min tilladelse til at overflytte liget, gik vi de 2 km fra landingspladsen til flyverens grav, hvor der gik en af de tyske kystvagter, som blev på stedet, til ligets opgravning havde fundet sted.

Redningsbådens folk opgravede derefter det efter forholdene ret velbevarede lig af den unge mand, der lå under et dække af sand på 1 alen. Manden må i levende live have målt sine 6 fod og havde været meget bredskuldret af sin alder, da det lige netop gik, at kisten var lang nok.

Derefter kørtes båren til Stenbjerg. Ved redningshuset havde strandfogeden hejst splitflaget på halv stang med min billigelse, da jeg fandt, at det ikke var rigtigt at stryge flaget ved denne lejlighed,

idet jeg vidste, at dette også såvel i denne som i den forrige krig havde vajet over andre ilanddrevne ligs bårer uden hensyn til disses nationalitet. Da redningsvæsenet i det store og hele måtte betragtes som filantropisk institution af internationalt tilsnit, havde strandfogeden også meget korrekt valgt vore hjælpere af redningsbådens mandskab.

Ved det første hus, vi kom til, mødte meget rørende en fisker ved navn Jens Chr. Mikkelsen og lagde nogle blomster på båren, medens konen stod og tørrede øjnene i forklædet. Der var blandt blomsterne grønt fra juletræet, og det var tydeligt at se, at urtepotterne i vinduet havde måtte levere blomsterne. Da vi kørte ind gennem byen, gemte jeg blomsterne under kisten. Flyveren fik dem med i graven.

Ellers fulgte alle min henstilling om at undlade demonstrationer. Kun beboerne i fire huse nægtede at følge nævnte henstilling og havde flaget på halv stang. Alle holdt sig inden døre eller i alle tilfælde borte fra landevejen, og ingen mødte op ved kirken eller på kirkegården.

Da liget kom til kirken, ringede klokkerne på sædvanlig vis.

Da jeg havde meddelt tyskerne, at begravelsen ville finde sted kl. 14, ventede vi til klokken 14.30, hvorefter alle foran nævnte og jeg bar kisten til graven bag efter pastor Nielsen under afsyngelsen af salmen: »Vor Gud han er så fast en borg«!

Pastor Nielsen forrettede jordpåkastelsen, bad Fadervor og lyste velsignelsen, men holdt efter aftale ingen tale over den døde!

Da den tyske værnemagt ingen repræsentanter havde sendt, blev der ikke ydet den afdøde anden honnør, end den plantør Rune og jeg, der bar vore tjenesteuniformer, og den de brave redningsfolk sammen med os ved vor blotte nærværelse bragte.

Flyveren kom til at ligge ved siden af en anden ilanddrevnen englænder fra forrige krig. Gravens beliggenhed kan angives således: 4. gravgang at regne fra vestre dige og 16 m at regne fra nordre kirkegårdsmur. På graven opstilledes foran nævnte kors med den anførte indskrift.

Efter begravelsen spiste præsten, plantøren og jeg til middag hos strandfogeden. En time efter kørte de to førstnævnte.

Umiddelbart efter, at de var kørt, ringede redningstelefonen, og man meddelte, at tyskerne havde sænket flaget fra redningshusets

flagstang, og en halv time senere ringede fru Rune og forberedte os på, at en tysk underofficer havde været der for at ville tale med mig og nu var på vej til strandfogedgården sammen med plantøren.

Snart indfandt begge de nævnte sig, og på underofficerens spørgsmål, om det var mig, der havde foranlediget graven pyntet med krans og flagene hejst, svarede jeg, da denne optrådte meget fjendtligt, at det skulle jeg gå med og forklare hans chef!

Da jeg kom til støttepunktet, forklarede jeg den oberstløjtnant, der havde kommandoen, at med hensyn til flaget på redningshuset, kunne jeg ikke kræve de foran omtalte gamle traditioner fraveget, da dette ville være at stryge flaget uden at have ret til det, hvad han som soldat godt forstod, idet jeg vedgik, at flaget var hejst med min billigelse. Derimod måtte jeg med hensyn til de fire private flag oplyse, at disse var hejst uden mit vidende og måtte stå for de private ejeres egen regning. Jeg havde gennem strandfogeden gjort befolkningen bekendt med mit æresord til fæstningen Hanstholms kommandant, og at folk var klar over dette, bevistes nok derigennem, at ikke hele byen var mødt op til begravelsen, og at kun fire flagstænger havde båret flag.

Angående gravens besmykning med krans forklarede jeg, at dette var sket uden min vilje, da flyverens begravelse fandt sted på betingelsen af, at jeg personlig var tilstede, og at jeg på æresord indestod for, at der ingen demonstrationer fandt sted.

Underofficeren, der stadig var tilstede, forklarede, at graven var bar, da vi otte nævnte forlod kirkegården, men at han efter mørkets frembrud havde set tre kvinder forlade kirkegården. Den ene græd!

Da han gik derind, fandt han en krans liggende på graven.

Jeg, som var betydeligt bekymret for, at der var tale om den store bårdekoration med de signerede røde og hvide bånd, som folk trods den trufne aftale alligevel havde båret derop, blev højst forundret, da oberstløjtnanten, som i øvrigt var en tiltalende og sympatisk person, erklærede, at min fremstilling af sagen godtgjorde, at jeg ikke havde haft nogen »ond vilje«! Men jeg måtte være klar over, at såfremt man havde kunnet overbevise mig om nogen form for demonstration overfor den tyske værnemagt, ville det betyde straf enten i form af fængsel eller koncentrationslejr. Imidlertid ville han ikke foretage nogen indberetning om sagen, da han følte sig overbevist om, at det, der var passeret, og som var

uønsket set fra den tyske værnemagts side, var sket af uvidenhed hos befolkningen, således som jeg havde forklaret ham det. Jeg beklagede, at han ikke havde været til stede om formiddagen, så jeg kunne have haft lejlighed til at drøfte sagen med ham, hvortil han svarede, at han ikke havde vidst, at jeg kom. Dertil kunne jeg kun meddele ham aftalen med værnemagts kontor i Hanstholm, hvortil han beklagende svarede, at der på det område måtte have fundet en forglemmelse sted.

Kort efter indfandt plantøren og strandfogeden sig, og vi gav os derefter til at tale om jagt og lignende sagen uvedkommende ting.

Jeg var imidlertid inderst inde forundret over, at jeg klarede problemet så forholdsvist let, og på tilbagevejen udtrykte jeg overfor strandfogeden min undren over, at sagen var forløbet så smertefrit. Min forestilling om, at det var kæmpekransen med de signerede bånd, der var blevet lagt derop, havde medført, at jeg på vejen derhen sammen med den meget fjendtligt indstillede underofficer i mit stille sind var blevet klar over, at den sag ville jeg få vanskeligt ved at klare såvel for mig selv som for andre af de nævnte.

Da strandfogeden imidlertid forklarede mig, at kransen stadig lå hos købmanden, medens den omtalte kun var en lille, fattig krans, som nogle kvinder selv havde bundet og uden vort vidende lagt derop, forstod jeg sagen bedre.

Strandfogeden sagde derpå, at han var klar over nu, at den gik ikke med den store krans, og han ville straks gå til købmanden og skære den i små stykker, da den ikke skulle bringe nogen i fortræd.

Som det var aftalen med oberstløjtnanten fjernede strandfogeden den lille krans fra graven, men den pågældende nat lå der en igen, som vi så lod ligge, da vi ikke længere følte os forpligtede til at holde graven fri for prydelser. Og således endte flyveren Bernhard Sabbaths jordefærd på Stenbjerg Kirkegård.

Møllernes tid i Klim

AF ANDREAS GRISHAUGE, KLIM

Møllerne i Klim var fra sidste halvdel af 1600-tallet og op gennem 1700-årene ejet af skudehandlerslægtene Kiib og Toft. De mange møller på egnen må have haft deres rod i skudehandlernes aftagning af bearbejdet korn til Norge. Og møllerne blev nærmest drevet af skudehandlerne med en dertil uddannet mand. Der blev leveret en mængde gryn til landingspladsen ved Thorupstrand, hvorfra der dengang var regelmæssig forbindelse med Norge.

Før omkring 1840 var alle vejr møller i Klim stubmøller. I 1600-1700 tallet var der i kortere perioder flere mindre møller af denne type forskellige steder i Klim og Odde. Imidlertid stod der gennem det meste af 1600-tallet en vejr mølle — kaldet »Klim Vejr mølle« — vest for de nordligste gårde i Klim by. Dene mølle kom ret tidligt i selveje, og var i 1600-tallet ejet af bl.a. Toftslægten i Klim.

I en periode var der faktisk mangel på møller i Klim. I Hannæs Tingbog af 6. juni 1670 berettes om, hvordan mange Klim-bønder i tørke eller frost, når vandmøllerne ikke kunne fungere, enten måtte bruge håndkværn eller køre langt for at få deres korn malet. Der var nemlig dengang kun én fungerende vejr mølle i sognet, og den lå i Klim Odde. Dette blev der dog snart rådet bod på, idet man kan se i 1688-matriklen, hvor alle møller blev sat i hartkorn, at der foruden et par små møller nu også var kommet en mølle til præstegården, der lå lige øst for Klim Kirke. Desuden var der også de to før omtalte møller: Møllen i Odde og Toftslægtens mølle i Klim. Disse møller siges da alle at have været små og lavtliggende, så de kun kunne bruges i stærk blæst. I løbet af 1700-tallet blev disse møller dog nedlagt, men andre kom i stedet.

Der blev rejst to møller i den nordlige ende af byen, begge ejet af medlemmer af Kiibslægten i Klim. Den ene, der kaldtes »Nørre-mølle«, hørte under »Klim Nørgård«. Møllerne var placeret om-

trent, hvor Stubmøllevej munder ud i Sandvejen. Disse møller skiftede ejer flere gange i begyndelsen af 1800-tallet, men i 1843 solgte mølleren Jens Chr. Jensen møllerne til Chr. Godiksen, der få år forinden var kommet hertil fra Gøttrup og havde købt »Søndergård« i Klim. En søn af Jens Chr. Jensen — kaldet Jens Møller — kom forøvrigt senere til »Højbjerggård« på Kobakken i Klim og blev stamfader til Møllerslægten her.

Omtrent samtidig byggede Chr. Olesen (Pedersen) i »Klimgården« en hollandsk mølle, efter at han forinden havde erhvervet sig den til præstegården hørende mølleskyld — fordi han ikke kunne købe stubmøllerne med rettigheder. Møllerne var nemlig dengang privilegerede, så de kun måtte fremstille ganske bestemte produkter, ligesom der var regler for, hvor tæt de enkelte møller måtte ligge på hinanden. Disse regler blev lempet lidt i 1820'erne på grund af det voksende behov, der fulgte med den daværende økonomiske opgang indenfor landbruget. I 1857 blev disse regler helt afskaffet.

Chr. Olesen fik kun lov at drive sin mølle i et halvt år, så forseglede øvrigheden den, fordi den lå for nær på de privilegerede stubmøller. Den lå nemlig lidt øst for Klim Skole, på Strandvej 14. Men Chr. Olesen gav ikke op — han købte en anden gammel mølleskyld, og så kunne han lave gryn og mel. I 1846 flyttede han møllen fra skolebanken til den søndre bydel. Møllen blev sat på ruller og kørt gennem byen, og det tog tolv dage. Men der skete det uheld, at møllen kom til at sidde fast i den smalle smøge mellem Karl Skovsteds mødding og sadelmager P. Schrum's hus. Og det var en »Skræmmarkedsdag« med årets største trafik gennem byen.

Året efter byggede Chr. Godiksen i »Søndergård« en hollandsk mølle op her, så der var fire — to stubmøller og to hollandske. Men den sidste stod kun til 1850. Så blev både den og de to stubmøller nedlagt. Chr. Olesen byggede senere en hollandsk mølle på den sydlige del af Klim Bjerg. Den stod til 1926 og var en tid ejet af Laurits Pedersen, Hunstrup. Chr. Olesen havde i 1849 solgt sin mølle i den sydlige bydel til Thomas Wils fra Arntoft, der i 1854 igen solgte den til en H. A. Svendsen. I 1855 blev den solgt til Peder Chr. Sørensen med mølle og tilhørende husmandsbrug.

Møllen var dog stadig behæftet med en årlig arvefæsteafgift på 4 tdr. byg til præsteenkesædet i Klim. Desuden skulle der erlægges

Mølleren P. A. Pedersen ved Klim søndre Mølle, som blev flyttet på ruller.

50 rigsdaler hertil ved ejerskifte. Da næringsloven i 1857 blev gennemført, nægtede P. C. Sørensen at betale til enkesædet, og der blev en flerårig proces, hvor sognepræst Kofoed stod på den ene side. Møllerens sag blev ført af lærer Bech, der havde været skriver hos amtmand Faye i mange år. Men mølleren tabte sagen, skønt han havde givet degnen både mad og drikke — vist ikke mindst af det sidste — i de tre år, striden varede. Da sønnen Peder Andreas Pedersen overtog møllen, betalte han 1300 kr. til enkesædet for at få rent skøde. Og han drev møllen til sin død i 1938. Hans søn, Chr. Pedersen lod møllen nedrive i 1946.

I ovennævnte strid om møllerne omkring 1850 forsøgte Chr. Olesen (Pedersens) broder, Chr. Vestergård Pedersen, forgæves at få lov til at bruge en gammel mølleskyld til at anlægge en vindmølle ved siden af »Tinglauggård«, som han da ejede. Mølleskylden stammede fra en da nedlagt vandmølle — kaldet »Tienlaug Mølle«. Denne mølle er nævnt helt tilbage til midt i 1500-tallet og hørte dengang og også senere under »Ågård«. Den lå lidt vest for, hvor vejen mellem Gøttrup og Klim nu passerer »Sløfkanalen«. Denne kanal, som jo engang var et naturligt vandløb, slog et knæk mod vest lige efter denne bro. Nu var der jo ikke det store fald på

vandløbet, men med et dæmningssystem kunne man stemme vandet op, så det kunne drive vandmøllen, når der ellers var vand nok. Dette kunne være et problem i tørketiden.

Møllen var en såkaldt underfaldsmølle, hvor vandet løb under møllehjulet og ikke over som ved de fleste vandmøller. Det sidste var ganske vidst mere effektivt, men krævede større fald og dermed mere opstemning, end det her var muligt. Thi når vandet blev opstemmet, blev de mange lavtliggende marker i Odde oversvømmet. Derfor måtte møllen kun bruges om vinteren og om foråret.

Alligevel bevirkede dette dæmningssystem — især når det ikke blev holdt ved lige, at vandet ved heftige regnskyl om sommeren ikke kunne komme hurtigt nok væk. De omliggende marker blev undertiden oversvømmet og avlen ødelagt, hvad der naturligt nok gav anledning til en del stridigheder. Således førte Jørgen Navl til »Oddegård« i 1653 i denne anledning proces ved Hannæs Ting mod herremanden til »Ågård«, der jo ejede vandmøllen. Møllen var i brug indtil omkring år 1800. Der hørte lidt jord til møllen, hvorfor den derefter blev drevet som et husmandssted, der endnu omkring århundredskiftet lå her. Møllen blev altid henregnet til Klim sogn i modsætning til »Tienlauggård«, der i tidens løb skiftevis blev nævnt som liggende i Klim og Gøttrup sogn.

KILDER:

Præsteindberetninger — Ålborghus lens regnskaber — Hannæs birks tingbøger — 1688-matriklen samt dens forarbejder, diverse skøder og panteprotokoller samt skifteboprotokoller — matrikelkort og andre kort. »Danske Møller« — Thorup-Klim's gamle sogneprotokoller. Møller P. A. Pedersen's erindringer fortalt til Fjerritslev Avis i 1934.

En ulykke ved Thisted kirke

Efter Thisted tingbøger 1684 og 1685

VED TORSTEN BALLE

Søndag den 19. oktober 1684 ved 1-tiden om eftermiddagen stod nogle latinskoledrenge norden for Thisted kirketårn og ventede på, at gudstjenesten skulle begynde. Det hørte med til deres skolegang, at de skulle synge i kirken, og latinskolen lå næsten op til tårnet, så de kunne bruge kirken som sanglokale om hverdagene.

Men først skulle der ringes sammen med stormklokken, den store klokke, der hang i nordsiden af tårnet, og der var den dag ikke nogen til at ringe. De to bytjenere, der blandt deres mange pligter også havde den at ringe med kirkens klokker til gudstjenesterne, strejkede. De havde mærket, at den jernstang, som klokkerebet hang i, og som skulle være gjort fast til klokkebommen, kunne lade sig rokke så meget, at de heller ikke turde ringe af vagt dagen før, den 18. oktober. Hvis den svære jernstang faldt fra den højde, ville den komme ned med så stor en kraft, at den kunne knuse eller lemlæste dem.

De havde sagt det til klokkeren, kirkeprior Simon Nielsen, og havde bedt om at få stangen gjort fast med en stærk trænagle eller en jernnagle, for der var kun en lille smal pind til at holde stangen og kappen, men Simon Kirkeprior havde sagt, at pinden sagtens kunne holde. Den skulle han nok »stå fare med« (svare for). Remmen, som klokkekebelen hang i, havde også været så slidt, at bytjenerne knap turde ringe. Den tunge knebel kunne falde ned, og det havde de sagt til borgmester Enevold Nielsen, som havde befalet dem at sige til kirkeværgen, at han skulle lade remmen reparere. De skulle nok også have snakket med borgmesteren om stangen, for Simon Kirkeprior gjorde ikke noget for at få den gjort fast. Ville bytjenerne ikke ringe, skulle han nok klare det på en anden måde. Han anbragte et bræt inde i tårnet så snildt, at han kunne træde klokken i gang, når der skulle ringes til begravelse. Ved gudstjenesterne skulle han selv være til stede i kirken, men der var nok nogle af latinskoledrengene, han kunne få til det. De stod der jo alligevel.

Og den søndag var der også et par af dem, der gerne ville prøve. Om de nu har trukket lidt for hårdt i rebet — de var jo uvant med den bestilling — er ikke godt at vide, men pludselig gik stangen løs, og reb, stang og kappe susede mod jorden og ramte de to drenge, Peder, søn af hr. Christen Pedersen i Agerholm, sognepræst for Vester og Øster Vandet, og Jens, hvis fader var afdøde købmand og skudeej-er Jesper Christensen.

Drengene blev slået til jorden. Peder lå bevidstløs, og rektor Svend Mikkelsen, der kom til, ville have båret ham ind i skolen, men da han skulle prædike ved gudstjenesten, bad han nogle af de folk, der selvfølgelig strømmede til, om at gøre det. Skolen var nu nok ikke noget særligt godt sted at lægge drengen, og man bar ham så over i Laurits Pedersen Morsings hus og sendte bud til Jacob Bendixsen, der egentlig var skarpretter, men som nok også forstod sig lidt på badskærkunst. Han undersøgte drengen, men kunne ikke hjælpe. Hovedet var knust, og drengen var sikkert død på stedet.

Jens Jespersen levede endnu, men han var delvis lammet, klagede sig og bad om hjælp. Der var ingen bære i nærheden, men man hentede så en dyne og bar ham på den til hans mors hus. Jacob Bendixsen kom til og konstaterede, at drengen havde kraniebrud og to huller i hovedet. Han forbandt ham, men mente, at hvis drengen kunne overleve, ville han blive invalid.

Der var ingen, der var i tvivl om, hvem der havde skylden. Hr. Christen Pedersen og Jens Jespersens moder rejste derfor sag mod Simon Kirkeprior, der forsøgte at bevise, at det ikke var trænaglen, der havde været noget at udsætte på. Han lod nogle mænd syne klokken ophæng, men det syn blev jo taget efter at ulykken var sket, og var ikke noget værd som bevismateriale. Meget kunne være forandret siden, og det var så uheldigt for kirkeprioren, at bytjenerne fandt et stykke af naglen og kunne vise det frem på tinget, så alle kunne se, hvor tynd naglen var. De sagde, at da den sad i tårnet, var den længere, men ikke tykkere.

Dommen var mild. Simon Kirkeprior skulle betale Jens Jespersens moder halv badskærløn og 2 sletdaler i omkostninger. Om andre erstatningskrav kunne der ikke blive tale. Men det ville ikke have været urimeligt, om han havde fået en større bøde, synes man.

Da provstens gård blev brændt ned, og hvad deraf fulgte

Af ESBEN GRAUGAARD, Holstebro

Indtil systemskiftet i 1901 tilkom magten i Danmark automatisk de jordejende klasser, men da disse aldrig udgjorde nogen homogen gruppe, præges Danmarkshistorien af idelige tvistigheder. Dette var også tilfældet i senmiddelalderen, hvor den sag med tilknytning til Thy, jeg her vil behandle, havde sin rod.

Kilderne til fortidens stridigheder er jo sædvanligvis tingbøgerne. Imidlertid begrænser denne kilde sig selv tidsmæssigt bagud, idet det først med den Dronningborske reces af 1551 blev påbudt tingskriverne at indføre domme, skøder og tingsvidner i en speciel protokol kaldet tingbogen. I løbet af 1700-årene ændredes betegnelsen for disse protokoller til justitsprotokoller. De ældgamle betegnelser duede ikke til den nye embedsadel, der kulturelt var mere fransk-tysk end dansk.

Men en anden retshistorisk kilde kan bringe lokalhistorikeren længere tilbage end tingbøgerne. Det drejer sig om det kongelige rettertings domme. En sådan dom er denne artikel bygget på.¹

Rettertinget havde sin rod tilbage i middelalderen, hvor den centrale kongemagt styrkedes og dermed også fik større indflydelse på retsvæsenet. Rettertinget var landets øverste dømmende myndighed og lededes oprindeligt altid af kongen personligt. Bisiddere var rigskansleren og fremtrædende adelsmænd. Men tidligt i middelalderen var såvel bønder som borgere værdige til at være medlemmer af dette ting. Med centralmagtens endelige befæstelse i Danmark øgedes også kongens afhængighed af administratorerne, d.v.s. adelen og især højadelen. Disse udelukkede efterhånden bønderne og byfolkene, og denne afdemokratisering af rettertinget

var fuldført omkring reformationstiden, 1536. Dette ses tydeligt af håndfæstningen fra 1536 paragraf 12.² Oprindeligt holdtes rettertinget på kongens rejser rundt i riget, men fra 1600-årne lå det fast i København. Ved enevældens indførelse i 1660 afløstes rettertinget af højesteretten.³

Den aktuelle sag med tilknytning til Thy og især Thyholm startede tilbage i 1403. I et brev dateret »Før 9. November 1403« overdrog pave Bonifacius den Niende det til dekanen i Køln, Hermanus Dweg, der også var auditor ved den pavelige domstol, at dømme i en proces mellem Erik Dozenrode og Niels Michelsen om provstiet på Thyholm i Børglum stift. Den sidste provst, Jens Roerson, var død omkring 1402-1403, og paven havde udnævnt Dozenrode til hans efterfølger. Provst Jens Pedersen i Vidå havde da også søgt at indsætte ham i embedet og bandlyst førnævnte Niels Michelsen, der havde indtrængt sig i embedet. Trods denne bandlysning havde bisp Peder Friis af Børglum imidlertid antaget Niels Michelsen som sin »familiaris«, *continuus commensalis*«, altså sin fortsatte gode ven og fælle. Tilmed havde bisp truet Erik Dozenrode med fængsel, hvis han forsøgte at få pavebrevet ført ud i livet.⁴ Enten må Dozenrode have opgivet sagen eller tabt den, for senere træffes han som kannik i Slesvig, og i et pavebrev af 31.3.1424 opnår han den indflydelsesrige stilling som bispens koadjutor, d.v.s. medhjælper og stedfortræder.⁵ Niels Michelsen bliver siddende som provst på Thyholm, og så sent som i 1426 er han stadig i embedet. Den strid, vi her har været vidner til om et provsti i Thy, var en del af den danske kongemagts og kirkes forsøg på at opnå national selvstændighed i forhold til den multinationale pavemagt.

Ovennævnte provst Niels Michelsen var den oprindelige hovedperson i den sag, det kongelige retterting afsiger dom i den 4. juni 1541 på herredagen i Odense. Det år, han fejdede med Erik Dozenrode om provstiet på Thyholm, var der hændt det, at hans gård og tjenere på Thyholm var blevet overfaldet. Nævnte gård må være Hvidbjerggård, som i hvert fald senere var provstens hovedgård på Thyholm. Faktisk havde overfaldsmændene brændt gården ned til grunden. Nu var overfaldsmændene imidlertid ikke en tilfældig røverbande, men derimod var de ledet af rigsråd Henrik Knudsen Gyldenstjerne til Store Restrup. Han, der i årene 1419-21

var lensmand på Ørum, stammede selv fra denne del af landet, idet han var fra Aagaard i Han Herred. Dommen siger intet om Henrik Gyldenstjernes motiver, for sagen drejer sig om en tvistighed mellem oldebarnet Gabriel Gyldenstjerne og provsten Morten Krabbe, en tvistighed der godt nok er en direkte udløber af overfaldet for 138 år siden. Der kan have eksisteret et personligt modsætningsforhold mellem Henrik Knudsen Gyldenstjerne og Niels Michelsen eller dennes foresatte: Børglumbispen. Men mere sandsynligt er, at han som kongemagtens repræsentant har søgt at blande sig i den stærke kirkes indre forhold. På det tidspunkt var Margrethe den Første »Danmarks Riges Husbond«, og det var hende, der grundfæstede kongemagten i Danmark som den højeste samfundsmagt. Mange adelsborge blev brudt ned, og den foreliggende sag var måske et led i kirkens underkastelse, selvfølgelig uofficielt.

Under alle omstændigheder blev det dyrt for Henrik Knudsen Gyldenstjerne at overfalde en kirkens mand og ødelægge dennes jordiske gods, for han blev idømt en bøde på 1000 mark lybsk.⁶ I stedet for at betale denne store sum, pantsatte han 5 læster korn til provstiet.⁷ En læst korn svarede til værdien af 200 mark lybsk, en tønne havre til ca. 4 mark lybsk og en tønne rug eller byg til ca. 8 mark lybsk. Sagens betydning ses heraf, at aftalen mellem de stridende parter er underskrevet af den indflydelsesrige Predbjørn Podebusk og Ribebispen Crestiern.

At forholdet mellem provsten og Henrik Knudsen Gyldenstjerne er forblevet af fredelig karakter ses af det brev, provsten udsender i 1426:

»—lydendes att handt hagne wiiset oc loffuit her Henrik Knutsen aff Restrup oc alle hans thienere et stadigt wenskab oc en fuldkommelig sone fore alle deelle och trette, som thennum emellum weriidt haffuer—«.

På dette tidspunkt havde voldsmanden da også netop betalt 100 mark lybsk af på sin gæld. Efter Henrik Knudsen Gyldenstjerne's død i 1456 har arvingerne på Refs herredsting, formentlig i Gammelbygård i Grurup sogn, af og til betalt afdrag i form af guld, sølv og gangbar mønt. Den sidste rest af gælden betalte oldebarnet Gabriel Gyldenstjerne til Store Restrup gennem sin

mand, Christiern Nielsen i Dover, Ydby sogn. De betaltes ikke på herredstinget, men derimod i Hurup Kirke som »—er fjerdingskirke—«. ⁸ Præsten i Hurup, Per Nielsen, bevidnede dette i et brev, som var besejlet af andre dannemænd. Nævnte Gabriel Gyldenstjerne var som oldefaderen også lensmand på Ørum, i årene 1539-45.

Nu, da gælden var betalt, godt 100 år efter overfaldet, forlangte skyldneren selvfølgelig sit pantebrev tilbage. Men det havde provsten nu ikke til sinds at udlevere uden videre. Det kunne også skyldes en form for ligegyldighed fra provstens side, idet han slet ikke var bosiddende i Danmark, men i Norge. Her var han en indflydelsesrig mand, der besad jobbet som rigskansler, så hvad har han kæret sig om det lille provsti nede i Thy?! Det havde han overladt svogeren Ejler Lykke at administrere, men han opholdt sig også i Norge, da sagen om pantebrevet blev taget op på Refs herredting. Ikke fordi han ikke hævdede indtægterne fra provstens gårde på Thyholm, men han ville så nødtigt blandes ind i sagen. Nu var Gabriel Gyldenstjerne ikke nogen udpræget tålmodig mand⁹, og han bragte da også straks sagen for Viborg Landsting. Her stadfæstede landsdommer Mogens Munk herredstingsdommen. Da provsten stadig ikke reagerede, gik sagen videre til rettertinget, og netop fordi sagen kom så langt, har vi dens akter i dag.

Det må være sket omkring årsskiftet 1540-41 for under »Rigens Forfølgninger« står i begyndelsen af januar:

»Gabiell Gyldenstiern hagde breff aff Reusherretztzng, som Mattis Nielssen fogitt mett flere hagde wdgiuffuitt, lydendes att hans fulttmyndig hagde ther weriith 3 samfeltz ting og eskiit aff Eyler Lycke then pantebreff, som lyder paa the 5 lester korn, som handtt tilforn haffuer kyntth løssenn paa oc haffuer opbaaditt guldt, sølluff oc pendinge oc will fulttgjøre samme pantebreff epther gienbreffues lydelse—«.

Rettertinget tog ovenstående til efterretning, og gav Gabriel Gyldenstjerne 3 lavdagsbreve.¹⁰ Det drejede sig om et 15 dages brev udstedt den 10. januar, et 10 dages brev udstedt den 25. januar og et 5 dages brev udstedt den 2. februar 1541. Det vil sige, at provsten skulle udlevere det famøse pantebrev senest den 7. februar. Så let gik det imidlertid ikke, for den 21. februar lod Ejler Lykke »—tage gienbreffy thenne sag«. ¹¹ Lykke har altså været hos

rigskansleren for at få sagen udsat. Det fører imidlertid blot til, at Gabriel Gyldenstjerne udtager stævning i sagen. Det sker den 29. marts 1541. Derefter gik sagen til doms.¹²

Atter er det svært at gennemskue hovedpersonernes motiver til i den grad at gøre livet surt for hinanden. Personligt mishag kan ikke udelukkes, men mere sandsynligt findes rødderne i Gyldenstjerner-nes rolle som forvaltere af omfattende krongods i Thy. I denne rolle måtte de ofte støde sammen med kirkens repræsentanter, idet såvel Thyholm-provstiet som Vestervig Kloster ejede store tilliggender spredt over hele Thy. På den vis er denne over hundred år lange sag en afspejling af en i overklassen intern kamp om i kraft af jordbesiddelser at have den reelle magt i Thy. Med kirkegodsets ekspropriation efter reformationen vandt kronen denne kamp endegyldigt.

Den endelige dom faldt ved det kongelige rettertings møde den 4. juni 1541 i Odense:

»Tha ephther tiltall, giensuar, breff, beuising oc sagens leiglighet sagde wii ther so på fore rette, at forne oss elskelige Gabriel Gyldenstiern oc gammyll her Henrick Knutsens arffuinge bør samme 5 lesther korn met theres bede oc rette tilligelse af haffue, nyde, bruge oc beholde ephther theres breffuis lydelse oc oss elskelige Eyler Lycke paa sin suogers og proustiis wegne y Thy at aname same pendinge som indømpet ere wtii fjerdinge Kirchi, oc ephthersom godzit stander y pant fore, oc oss elskelige Gabriell Gyldenstiern at nyde sin forfølling, som handt then slap, ephther wore oc riigens rett«.

Dommen var underskrevet af Gert Bryske, prior Christiern Poulsen, Hans Friis, Oluf Kammersvend, borgmester Peder Madsen og diverse rådmænd og byskrivere. Gabriel Gyldenstjerne fik officielt besked om dommen i et brev af den 8. juni, og dette brev fulgtes af et ridebrev,¹³ den 17. juni 1541. Dette ridebrev giver os et indblik i, hvilke funktioner den lokale thylandske adel havde i senmiddelalderen, for ridemændene var mestendels den lokal jordejende klasse: Enevold Stygge til Todbøl, Mogens Kaas til Ørndrup, Albert Skeel til Råstrup, Jørgen Urne til Irup, Michel Olufsen til Gisselbæk og Mattis Nielsen i Restrup. Sidstnævnte var Gabriel Gyldenstjernes lokale foged.

Derefter er der sket indførsel i provstiet for at få pantebrevet udleveret, og sagen er endelig afsluttet. For datidens bonde i Thy

var det en betydningsløs sag, idet den var uden betydning for hans dagligdag. Men for eftertiden er denne sag betydningsfuld ved at påvise Thy i senmiddelalderen som et område, hvor landets overklasse var i indbyrdes strid i kampen om jorden, og dermed om magten. Og bag denne kamp lå den kendsgerning, at området på det tidspunkt ikke havde den perifere betydning, Thy senere har fået, en udvikling som skred frem med kronens godsafståelser i 1700-årene.

NOTER:

1. Dommene fra Christian den Tredjes tid er publiceret i »Det Kongelige Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger fra Christian 3.'s Tid«. Hvor andet ikke er nævnt bygger teksten på dommen af 4. juni 1541, som er trykt s. 204-208 i værket bind 2.
2. Her står: »Icke skulle vij, wore fogder eller embitzmendt lade griibe, basthe, byndæ eller i fengsell settæ nogenn riddermands mandt, for wdenn hand tilforrn er forwunden effther logenn, wden the tager vdj the ferske gerninger, som the mwæ griibes och settes fore effther logenn, dog schall huer weere plictung att stande till retthe for oss och Dan. riigis raadt, for hues nogenn haffuer thenom till at tale mett rettæ«.
3. »Dansk Retshistorie« s. 517-524.
4. Brevet Regni Danici Mediævalis« bind 3 s. 33-39.
5. »Acta Pontificium Danica« bind 2 s. 203, s. 352.
6. Den gamle danske mark deltes i 8 øre à 3 ørtug à 10 eller 12 penninge. Denne beregningsmåde fortrængtes i 1300-årene af den nordtyske mark, ofte kaldet lybsk eller kølnsk mark, à 16 skilling à 12 penninge.
7. Læsten som måleenhed for korn var forskellig fra landsdel til landsdel. Den jyske læst var lig med 24 tønder rug eller byg, eller lig med 48 tønder havre.
8. I gamle dage var et herred almindeligvis inddelt i fjerdedele, såkaldte fjerdinger. Denne inddeling var også grundlaget for provstiernes inddeling, idet et herred oftest udgjorde et provsti.
9. Det ses af hans hårdhændede behandling af de nørrejske bønder efter Grevens Fejde. (»Danske Slotte og Herregårde« bind 11 s. 300-301, Hassings Forlag, Kbh. 1966).
10. I tiden før Danske Lov (1683) foregik udlæg på den måde, at domhaveren henvendte sig til rigskansleren og hos ham erhvervede 3 breve, der påbød den domfældte at rette for sig med henholdsvis 15, 10 og 5 dages frist, samt det såkaldte »straksbrev«, det gentog påbudet, men uden at fastsætte nogen frist. Disse fire breve betegnedes som lavdagsbreve, og hvis domfældte undlod at efterkomme dem, efterfulgtes de af et »ride-« eller »indførelsesbrev«, der gav adgang til den domfældtes gods, og der udtage hvad der var fornødent til dækning af kravet.
11. Et genbrev kunne, af den mod hvem lavdagsbrevene var erhvervet, fås af rigskansleren. Et sådant genbrev kunne standse forfølgningen indtil videre.
12. »Kongelige Rettertings Domme etc.« s. 655-656.

13. Forfølgningen med lavdagsbrevene afsluttedes med et ridebrev til ridemændene om sammen med fogeden at gøre indførsel i domfældtes ejendom. De sidste rester af forfølgningen med ridemænd bortfaldt først med forordningen af 25. januar 1805.

LITTERATURLISTE:

»Acta Pontificium Danica« bind 2, ved A. Krarup og J. Lindbæk, Gads Forlag, Kbh. 1906.

»Dansk Retshistorie«, af P. J. Jørgensen, Gads Forlag, Kbh. 1939.

»Det Kongelige Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger fra Christian 3.'s Tid«, bind 2 ved T. Dahlerup, Selskabet til Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, Kbh. 1969.

»Håndbog for Danske Lokalhistorikere«, red. J. Hvidtfeldt, »Dansk Historisk Fællesforening, Kbh. 1965.

»Samling af Danske Kongers Håndfæstninger og andre lignende Acter«, Selskabet til Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, Kbh. 1974 (original trykt i årene 1856-1858).

Skonnert »Sleipner« af Thisted

Af ROBERT SVALGAARD, Thisted

Digteren J. P. Jacobsens moder havde fra sit vindue kunnet følge bygningen af en skonnert på skibsbygmester P. Halds værft i Thisted. I et brev til sønnen nævner fru Jacobsen: »Det nye fartøi Stod her udenfor. Løb af Stabelen i Søndags«.

Det var imidlertid ikke alene fru Jacobsen, der havde fulgt med i arbejdet på værftet. Folk, der færdedes i havnens nærhed, kunne følge arbejdets fremadskriden, og en stor del af byens indbyggere mødte op på havnen søndag den 22. oktober 1865, da søsætningen skulle finde sted. Begivenheden var begunstiget af et godt vejr, og fjorden lå spejlblank, da skonnerten gled i vandet. I dåben fik den navnet »Sleipner«, opkaldt efter guden Odins ottefodede hest. Da skibet var halet ind i havnen, blev der af kammerråd, branddirektør Hansen, Thisted, udbragt et leve for »Sleipner« og menneskemængden stemte i. Festlighederne var dog ikke forbi, idet det nye skib blev fejret om aftenen, hvor en kreds af byens borgere var samlet i et festligt lag. Jo, »Sleipner« blev døbt med maner.

Der manglede endnu meget arbejde, før den tomastede skonnert kunne afleveres fra værftet. Men færdig blev man, og den 12. december 1865 kunne skibsbygger P. Hald aflevere skibet, idet han udstedte følgende bilbrev (byggeattest):

BIILBREV.

Stempel: 48 Skilling.

Jeg undertegnede P. Hald, Borger og Skibsbygmester heraf Staden bevidner herved, at jeg for nævnte Herrers Regning, nemlig

Consul J. C. Jørgensen for hans

Søn Hans Vilhelm Jørgensen

Købmand P. C. Hundahl

Skræder N. Andersen

Bestyrer H. Brønderslev

een tyvende Part

een tyvende Part

een tyvende Part

een tyvende Part

Postfører L. Carstensen	een tiende	Part
Snedkermester N. C. Skaarup	een tiende	Part
Havnefoged J. P. Kløvborg	een tiende	Part
Skibsfører N. Hansen	een tiende	Part
Skibsfører N. P. Jacobsen	een tiende	Part
Skibsfører H. A. Hermansen	een tiende	Part
Skibsfører A. C. Kløvborg	een tiende	Part
alle af Thisted og		
Skibsreder J. Badstue, Vildsund	een tiende	Part

i indeværende Aar har bygget og fuldfærdiget et Skønnertskip af sundt og godt Materiale »Sleipner« kaldet, drægtig efter Skibsmaaling 48 1/2 Commecelæster. Dette Skib er lang over stævnen 82 Fod 10 Tommer, største Bredde paa Tømmerets Yderkant 20 Fod, dyb fra Overkant af Dæksbjælken til Spundingen i Kølen 9 Fod 6 Tommer, Kølen lang 72 Fod 6 Tommer, og da Skibet er bygget af mig med mine underhavende Tømmermænd og jeg har erholdt Betaling, saavel for Arbeide som for Materialer, saa udsteder jeg herpaa dette Biilbrev under min Haand og hosførende Segl viefast.

Thisted den 12. December 1865.

P. Hald.

L. S.

Til Vitterlighed

A. N. Strand. J. Schaarup.

Læst paa Thisted Byting Tirsdagen den 19. december 1865.

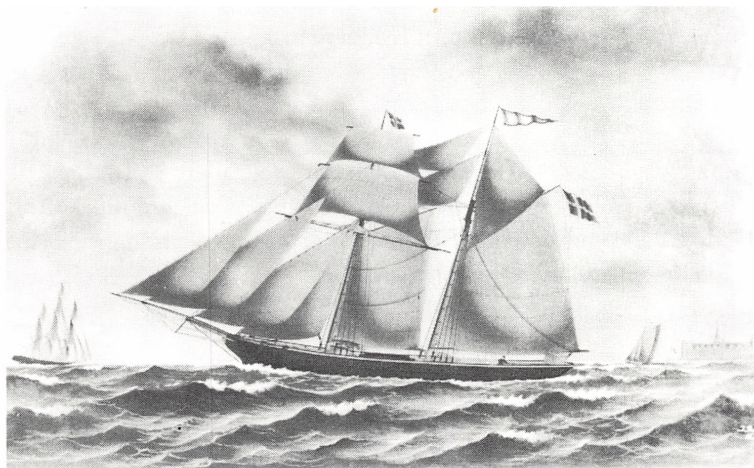
U. Schou.

Protokolleret

Nr. 7 fol. 499.

O. Friis.

Bilbrevets indhold viser, at det var en kreds af byens borgere, der var gået sammen om den opgave at bygge et skib og derefter drive rederivirksomhed som et partrederi. Her igennem var man med til

at skabe omsætning i byen. Skibets bygning gav beskæftigelse til skibstømrere, riggere, sejlmagere, rebslagere samt smede, og skibets videre drift skabte arbejdspladser for byens og egnens sømænd.

Nu, da »Sleipner« var færdig, skulle skibet ud på sin første rejse, der gik til England med en ladning korn. Forinden blev der mønstret mandskab af skibets fører, kaptajn A. C. Kløvborg.

Udmønstret i Thisted den 23. december 1865:

Navn	Fødested	Fødselsår	Stilling	Hyre
Joseph Pedersen	—	—	styrmand	30 rd
Gravers Nielsen	Oxbøl	1827	matros	18 rd
Søren Jensen Bjerregaard	Hansted	1844	letmatros	15 rd
Christen Andersen	—	—	kok	7 rd

Man har formentlig holdt jul i Thisted, inden man afsejlede, idet skibet først passerede Løgstør kanal den 28. december 1865 på rejse til England. Hverdagen var begyndt for det nye skib.

Vil vi vide mere om »Sleipner«s vej over havene, må vi blandt andet ty til de gamle årgange af Thisted Amts Avis, idet den med

mellemrum bragte nyt om Thisted-skibenes færden ved at optrykke de telegrammer, der indløb til rederierne i Thisted.

DE FØRSTE ÅR

I august 1866 var skibet på rejse fra St. Petersborg til London, da styrmanden blev syg, og man frygtede, at der var tale om kolera. Derfor anløb man rheden i Rønne for at få lægehjælp og medicin, og da dette var klaret, gik rejsen videre.

Året efter, den 9. april 1867, mønstres der igen mandskab i Thisted:

Søren Pedersen	—	1835	styrmand	26 rd
Søren Jensen Bjerregaard	Hansted	1844	matros	18 rd
Christen Ovesen	Vigsø	1845	matros	18 rd
			kok	15 rd

Og turen går igen til England formentlig med en ladning korn.

Den 18 november 1867 mønstres der på ny mandskab i Thisted:

Hans Christian Sørensen	—	1842	styrmand	28 rd
Søren Jensen Bjerregaard	Hansted	1844	matros	22 rd
Lars Christian Andersen	Klitmøller	1847	ungmand	10 rd
Jens Jeppesen	Hjardemål	1850	kok	8 rd

STRANDING

Dagen efter afsejler skibet fra Thisted til England med en ladning havre, men denne rejse bliver ikke uden store besværligheder. Det bliver hårdt vejr, og det tager tid, inden man kommer Hals ud, men så sejler man ind i en orkanagtig storm. Sammen med flere andre skibe strander »Sleipner« på østkysten af Vendsyssel. Skibet støder først på »Dvalegrundene«, hvor skonnerten fyldes halvt med vand. Derefter strander »Sleipner« på Stensnæs. Skibet står med dækket i vandet, men heldigvis bliver hele besætningen reddet. Strandfoged Christensen samt ti fiskere fra Voerså reddede

de skibbrudne i land, og året efter modtog redningsmændene en påskønnelse fra indenrigsministeriet, der tildelte dem 70 rigsdaler til deling.

Spørgsmålet var herefter, om skib og ladning kunne bjærges. Ladningen, der bestod af havre, havde taget skade af søvandet, og blev solgt på auktion til en pris af 15 mark pr. tønne exclusive auktionsomkostninger. »Sleipner« stod stadig på strandingsstedet vinteren over. I maj måned 1868 blev skibet hævet og bugseret ind til Frederikshavn af dampskibet »Hertha«. Nu forestod der herefter en omfattende reparation, før »Sleipner« igen kunne blive klar.

ATTER I FART

For at få noget at vide om skibet, må vi nu rykke helt frem til januar 1869. Den 24. januar er »Sleipner« på rejse fra Køge til England og må anløbe Frederikshavn på grund af modvind. I maj samme år er skibet i Thisted, hvor man mønstrer mandskab til en rejse til England.

Året efter befandt »Sleipner« sig den 10. marts 1870 i Oporto, hvortil det var ankommet fra Newcastle. Et par måneder senere er skibet igen i Thisted, og afsejler til England med den traditionelle ladning havre. Mandskabet afmønstrer dette år i Thisted den 12. og 17. december, og »Sleipner« blev lagt op for vinteren.

Da foråret kom, skulle skibet i fart igen, og den første rejse gik til Colchester med en ladning havre. Der er nu et langt slip i nyhederne om skibets færden. Sommeren 1872 er der en rejse fra England til Thisted med råjern og kul til det herværende jernstøberi. Vi må dog hen på sommeren 1874, før der er flere positionsmeldinger for »Sleipner«, der den 10. juli er beliggende i Gravesend og to uger senere befinder sig i Oporto for at laste til Hamburg. Skal vi gætte på en ladning vin. I Hamburg er man fremme den 22. september. To måneder senere er »Sleipner« tilbage i Thisted for oplægning for vinteren, og besætningen afmønstrer.

SALT FRA PORTUGAL

Den kommende sæson begynder med påmønstring af mandskab sidst i marts måned 1875, hvorefter der afsejles til Skive. En halv snes dage herefter er »Sleipner« i Charlestown i England. Den 16. juni er

positionen St. Petersborg. Næste melding beretter, at skibet nu er i Lissabon for indladning af salt. Denne ladning er bestemt til konsul N. C. Andersen, Thisted, gift med digteren J. P. Jacobsens søster Cecilie.

Den 6. november 1875 passerer »Sleipner« Hanstholm og rapporterer med signalflag til signalstationen i Hanstholm. Herfra sendes telegram til rederi og modtager i Thisted, hvorefter konsul Andersen samme dag indrykker følgende annonce i Thisted Amts Avis:

Salt.

De, som have bestilt Salt hos mig, underrettes herved om, at skonnerten »Sleipner« med en Ladning heraf til mig, ifølge Telegram er passeret Hanstholm i Formiddag paa Reisen hertil, saa at Saltet vil kunne erholdes om faa Dage.

N. C. Andersen.

»Sleipner« skulle imidlertid rundt om Skagen, så der gik nogle dage endnu, før den kunne stå ind i Thisted havn. I avisen indrykkede konsul Andersen den 17. november 1875 endnu en annonce vedrørende den samme saltlast:

Salt.

udlosses fra Skonnert »Sleipner« fra idag til Lørdag den 20de inkl., i hvilken Tid de købte Partier bedes afhentet.

N. C. Andersen.

Efter udlosningen af ladningen fra Portugal afmønstredes mandskabet, og vinteroplægningen fandt sted. Den varede til midt i marts 1876, hvor det nye mandskab tiltrådte tjenesten ombord. Af rejserne i dette år kan nævnes, en rejse med ler fra Dortmund til Lissabon. Herefter salt fra Lissabon til Bergen, en ladning tran fra Bergen til Hamburg, og den 24. november passerer »Sleipner« Thyborøn kanal for indgående på rejse fra Hamburg. Det er nu ved at være slut på årets sejlads; afmønstring af mandskabet i Thisted den 13. december 1876 og oplægning.

Det følgende år, 1877, er »Sleipner« igen i Lissabon efter en ladning salt, men denne gang til købmand P. L. Westergaard, der også var direktør i Thisted Bank. Allerede den 5. maj averterer

købmanden, at skibet ventes til Thisted i juni måned med en ladning, hvoraf en del ikke er solgt endnu. Den 28. maj ankommer »Sleipner« til Lissabon, og 2. juli er skibet losseklar i Thisted.

Meldingerne fra året 1878 taler også om saltrejse fra Lissabon til Thisted, hvorfra man går i ballast til Sverige — formentlig for at laste træ til England. Et par måneder senere anløbes Thyborøn kanal med havari som følge af hårdt vejr i Nordsøen. Skibet er da på vej til Nykøbing Mors med en ladning kul fra England.

For de følgende år er der næsten ingen oplysninger om skibets rejser. Vi må rykke frem til 1883, hvor man lægger ud med nyt mandskab først i marts måned. Om sommeren rapporterer »Sleiner« igen til signalstationen, at man er for østgående til Thisted på rejse fra Lissabon til en ventende købmand P. L. Westergaard, der forud har averteret saltladningens forventede ankomst til Thisted. I dette år er uheldet atter ude efter skibet, der sidst i oktober var på vej til Thisted med en ladning kul. Der var tæt tåge i Limfjorden, og i Fæggesund grundstødte man. Fra Thisted rykkede nogle skibe til undsætning for at lægte skibet, blandt andet skonnerten »Abba« af Thisted. Det lykkedes at trække »Sleipner« af grunden.

REDERIFORHOLDENE

For en tid forlades skibet for at se nærmere på rederiets forhold. Tid til anden blev der handlet med anparter i skibet. I det følgende anføres den omsætning, der har fundet sted:

- 1868 1/20 part fra skipper N. P. Jacobsen til skibsfører A. C. Kløvborg for 400 rigsdaler.
1/20 part fra købmand N. Andersen til skibsmægler J. C. Jørgensen for 400 rigsdaler. Andelen er bestemt til mæglerens søn, Andreas Ludvig Jørgensen.
- 1869 1/20 part fra snedkermester N. Skaarup til havnefoged J. P. Kløvborg for 400 rigsdaler.
- 1868 1/20 part fra skipper N. P. Jacobsen til havnefoged J. P. Kløvborg for 400 rigsdaler.
- 1871 1/20 part fra bryggeribestyrer H. Brønderslev til skibsfører A. C. Kløvborg for 500 rigsdaler.

1875 1/10 part tilhørende skibsfører H. A. Hermansen overgår ved dennes død til enken, Elise Marie Hermansen, født Nielsen.

1882 1/20 part fra Andreas Ludvig Jørgensen til skibsmægler M. Lund, Thisted, for 600 kr.

Samme år 1/20 part fra Hans Vilh. Jørgensen til skibsmægler M. Lund for 600 kr.

I 1882 dør skibsmægler og konsul J. C. Jørgensen, Thisted, der er korresponderende reder for »Sleipner«, og dette hverv overtages herefter af havnefoged J. P. Kløvborg.

FØRERE AF »SLEIPNER«

Ifølge påtegninger på Nationalitets- og Registrerings-Certifikat udstedt den 5. februar 1875 har følgende været førere af skibet:

1. A. C. Kløvborg, Thisted. Borgerbrev som skipper udstedt i Thisted i 1858.
2. Chr. Andersen, Thisted. Borgerbrev som skipper dateret Thisted den 22. maj 1880.
3. A. C. Kløvborg.
4. Andreas Jørgensen. Borgerbrev udstedt af Hassing-Refs Herreder den 27. februar 1885.
5. A. C. Kløvborg.
6. Andreas Jørgensen.
7. A. C. Kløvborg, der var fører, da skibet forliste.

ATTER OM BORD

Vi er nu rykket frem til året 1884, hvor »Sleipner« foretager rejser mellem danske og engelske havne med kul. På en af rejserne indtages der dog tømmer i Sverige — formentlig props til de engelske kulminer. 1885 og 1886 er der ikke mange oplysninger om skibets positioner, men året 1887 er mere oplysende. Allerede i februar lægges der ud fra Thisted med destination Liebau for at laste rug til en herværende købmand. Så følger rejser på engelske

havne samt Frederikstad i Norge og en fragt kridt fra Ålborg til Rotterdam. Skibets næstsidste rejse.

FÖRLIS I NORDSÖEN

Den 1. oktober 1887 forlod »Sleipner« Rotterdam bestemt til Ålborg med en ladning på 294.000 pund phosphat. Ved Maassluis fik man et ophold, og først den 7. oktober kom man i søen. Det blev hårdt vejr og i den høje sø arbejdede skibet sig læk. Besætningen måtte til pumperne, men intet hjalp trods det hårde slid. Der blev sat nødflag til, som dog ikke blev observeret fra andre skibe. Om søndagen den 10. oktober måtte besætningen gå i storbåden. Da befandt »Sleipner« sig ca. 260 sømle fra Spurn på Doggerbanken. Fra båden kunne besætningen se deres skib synke, og i et par timer roede man i den oprørte sø.

Stormen var heldigvis i aftagende, og inden den på ny rejste sig, blev redningsbåden observeret af en engelsk fiskekutter »Minotaur«, der tog dem om bord og landsatte de 6 mand i Grimsby. Fra Hull kom de med dampskib til København og videre til Thisted. Alt, hvad de ejede af tøj og andet, var blevet om bord i den sunkne »Sleipner«. Men livet havde de reddet. Det fremgår af forlisanmeldelsen til skibsregisteret, at skibets assurancesum var 8.000 kr.

EN NY »SLEIPNER«

Historien om den tomastede skonnert »Sleipner« af Thisted afsluttes med at fortælle, at en personkreds, hvori bl.a. var skibsmægler M. Lund, skibsfører P. Kløvborg, skibsfører A. C. Kløvborg, alle af Thisted, stiftede et nyt rederi, der i Stettin købte en tremasted skonnert, som også fik navnet »Sleipner«. Købet skete i april måned 1888, og skibsfører P. Kløvborg, Thisted, blev fører af den nye »Sleipner«. Men det blev kun en kort historie.

I oktober samme år var skibet på rejse fra St. Ybes i Portugal til Thisted med en ladning salt samt et parti propper. Den 15. oktober strandede skibet ved Agger og blev totalt vrøg. Besætningen blev reddet. Saltladningen gik tabt, men propperne tillige med vrøgrester og andet fra skibet blev solgt på en strandingsauktion.

Det forliste skib var bygget i Ueckermünde i 1859/60 af L. Wittenberg. Det var af eg og målte ca. 170 register tons. Skibets oprindelige navn var »Paul«.

KILDER:

Afskrifter af dokumenter vedrørende den tomastede skonnert »Sleipner« af Thisted i Thisted distriktstoldkammers arkiv.

Ligeledes for den tremastede skonnert »Sleipner« af Thisted.

Thisted Amts Avis, årgangene 1865 til 1888.

Thisted mønstringskontors journaler (Thisted distriktstoldkammers arkiv).

Professor Frederik Nielsen: J. P. Jacobsen. Digteren og Mennesket, København, 1953, side 24.

To forsvundne gårde i Klim sogn

Af PETER GRISHAUGE, Århus

Siden udskiftningen af landsbyerne i slutningen af 1700-tallet og i begyndelsen af 1800-tallet har mange landsbyer helt ændret udseende. Dette gælder også for Klim sogn i V. Han herred, hvor mange gårde siden udskiftningen for godt 150 år siden enten er blevet udflyttet eller udstykket. Denne udvikling konstateres let ved at sammenligne et nutidigt kort over sognet med det første matrikelkort fra 1812.

Dette kort giver i det væsentlige et billede af Klim sogn, som det har set ud langt tilbage i tiden. Enkelte forandringer var der dog sket før 1812, idet nogle få gårde var blevet udstykket eller nedlagt.

Det er to sådanne gårde, det følgende handler om. Disse gårdes historie og deres beboeres skæbne er samtidig et eksempel på en udvikling, som var karakteristisk for denne egn i 1600- og 1700-tallet: De lavadelige slægter mistede deres position, mens mange af de lokale bønder blev velhavende ved skudehandel og overtog i betragteligt omfang adelens rolle som jordbesiddere. I Klim sogn var f.eks. omkring 1750 næsten to tredjedele af gårdene ejet af lokale skudehandlerslægter.

ODDEGÅRD

Om Oddegård, Klim sogns eneste herregård, er der tidligere skrevet en del, bl.a. i Historisk Årbog fra 1936 og i Trap. Desværre er disse beskrivelser ufuldstændige og skæmmet af et par fejl. En af årsagerne til disse misforståelser har været en skrivefejl i matriklen 1683-88: I forarbejderne til matriklen kaldes gården for »Aaygård«, hvilket i selve matriklen er blevet til »Kajgård« — et navn som spøger flere gange siden. Desuden er navnet Oddegård nærmest i flæng blevet brugt om de 5-6 gårde i Klim Odde. Således har den nuværende Oddegård i Klim sogn kun haft dette navn siden midt i 1700-tallet, men da var hovedgården Odde forlængst nedlagt.

Denne gård havde status som adelig sædegård, dvs. en gård med de adelige privilegier: skatte- og tiendefrihed i perioden 1639-82. Den blev formodentlig nedlagt omkring 1700. Før 1639 var »Odde« blot en almindelig fæstegård. I 1630 siges den at være »øde« og ejedes af Falk Gøye til Bratskov. Fæsteren var en bonde ved navn Niels Skøtt, der havde boet her i det mindste siden 1610.¹⁾

I 1633-1634 var Erik Kås til Aggersborg ejer af gården, men fæsteren, der stadig var Niels Skøtt, var forarmet, hvorfor ejeren »selv brugte avlen til gården.«²⁾ Samme år flyttede en ny fæster, Søren Jensen, ind, og han synes at have klaret sig bedre. Seks år efter, i 1639, solgte Erik Kås nemlig gården til den adelige løjtnant Jørgen Navl,³⁾ og i den anledning blev der holdt syn på gården.⁴⁾

Af bygningen var der foruden »rålingen«, stuehuset, »vesten i gården en lang række huse med fire døre på« — sandsynligvis alle i bindingsværk. Desuden var der tre jordhuse til henholdsvis 16, 12 og 8 ungreaturer.

Jørgen Navl flyttede nu selv ind på gården, og fæsteren Søren Jensen måtte flytte. Han fik i stedet tilbudt en øde gård i Aggersborg-Ullerup, men senere blev han bosat i Odgård i Vesløs.

Jørgen Navl, der før måske havde boet på gården Amtoft i Arup sogn,⁵⁾ var herefter bosat i Odde til sin død omkring 1673-1675. Dog var han under svenskekrigen 1657-1660 som officer indkaldt og blev fanget »udenlands«. Samtidig blev gården i Odde udplyndret af svenskerne, og hans hustru Dorthe Kruse »var fratagen hvis ringe enten sølv eller penge hun havde, såvel som heste, klæder både af huset og hendes legeme, så hun var ganske derover forarmet og fra husene.« I stedet havde hun taget ophold på »en liden bolig, skyldig 1 1/2 pd. smør.«⁶⁾

Oddegård var oprindelig ikke den største gård i Klim Odde, men i 1647 blev Jørgen Navl ved mageskifte med kronen desuden ejer af et bol i Odde.⁷⁾ Fæsteren i dette bol blev i første omgang ugedagstjener til Oddegård,⁸⁾ dvs. han gjorde hoveriarbejde på Oddegård en eller flere dage om ugen, men var så til gengæld fritaget for skat. Senere blev bolet nedlagt og jorden blev lagt direkte under Oddegård, som dermed var den største gård i Odde.⁹⁾ Foruden Oddegård kom Jørgen Navl efterhånden også i besiddelse af en del bøndergods i Thy og Han Herred.¹⁰⁾

Hvordan var så denne Jørgen Navl, og hvorledes var hans forhold

til sognets øvrige beboere? — Ja, det kan man gennem Hannæs birks tingbøger få et ganske godt indtryk af. Han var nemlig en stridbar herre, der ofte var indblandet i processer ved tinget. Således i 1664 da Jørgen Navl for alvor lagde sig ud med sognets beboere, efter at han havde spærret en vej, der gik over hans marker.¹¹⁾

Det førte i første omgang til et voldsomt skænderi med en husfæster i Klim, Knud Jensen (Støv), da han ville bruge vejen. Jørgen Navl stævnedes ham til tinget for krænkende udtalelser. Knud Jensen skulle have sagt, at Jørgen Navl var rømt fra sit kompagni som »en tyv og en gammel skjælm« og at han skulle »få en ulykke, hvis han traf ham på vej eller sti«. Senere undskyldte Knud Jensen sig dog med, at han havde talt i ubesindighed.

Da havde i mellemtiden en række bønder i Klim stævnet Jørgen Navl for spærringen af vejen. Af denne sag fremgår det, at det var alfarvejen til Gøttrup og Aggersund, der var blevet spærret. Gamle mænd stod frem og vidnede, at de før »kejserens tid« (dvs. krigen 1627-1629) havde været med til at jævne vejen på kongelig befaling. Dengang havde der været en båd ved Sløjen, så man kunne komme over ved højvande.

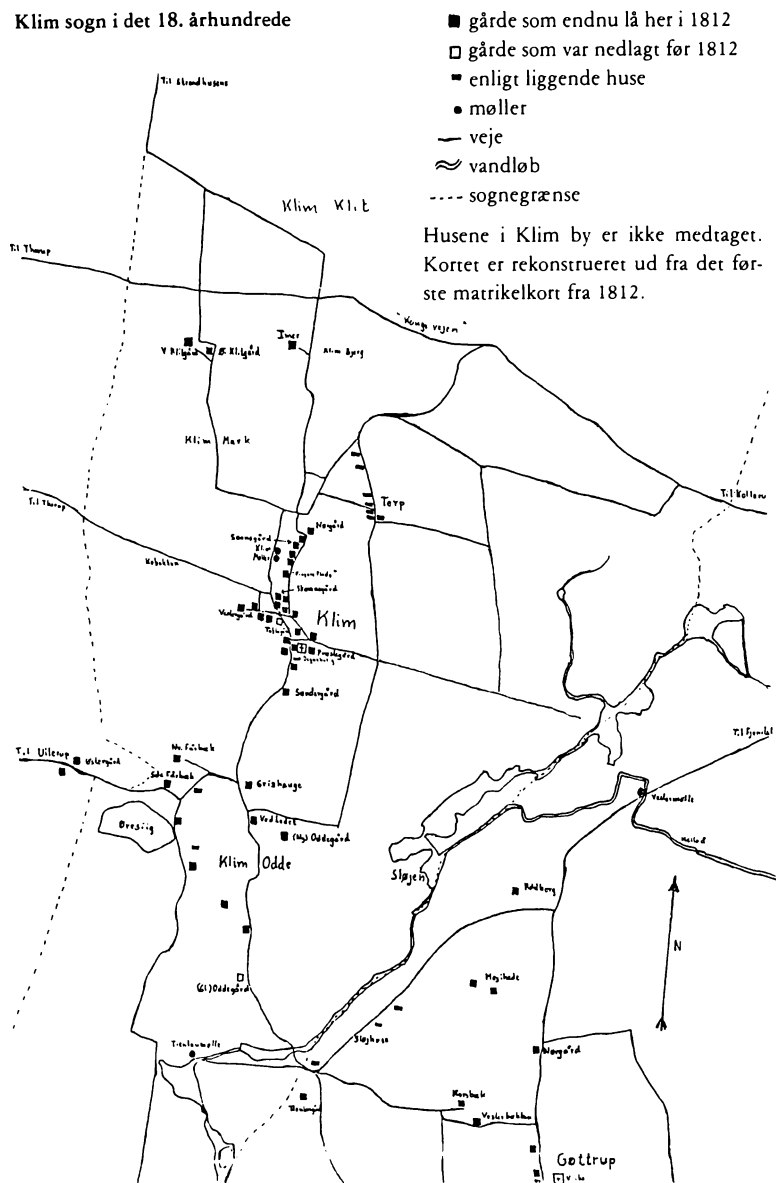
Sagen, der iøvrigt gik Jørgen Navl imod, oplyser desuden en del om Oddegårds beliggenhed, nemlig at vejen gik øst for gården og derfra mod syd ud til Sløjen. Altså må gården have ligget sydligst i Odde, da Jørgen Navl ellers næppe overhovedet havde kunnet spærre vejen. Dette understøttes af forskellige tienderegistre,¹²⁾ hvor gårdene er indført i naturlig rækkefølge.

I 1669 har Jørgen Navl igen haft et sammenstød med ovenstående Knud Jensen. Jørgen Navl påstår da, »at Knud Jensen Støv er en æreskælder, parlamentmager og overfører, som han imod Jørgen Navl og mange flere fattige folk har begået.«¹³⁾ Ingen af de tilstedeværende menige bønder fra Klim, V. Thorup og Vust sogne ville dog bekræfte dette og »de vidste ikke andet om Knud Jensens forhold end som ærligt var.«

Samme år havde Jørgen Navl forpagtet størstedelen af gården ud til en løjtnant ved navn Jacob Olsen, som dermed flyttede ind på gården.

Ham kunne Jørgen Navl ikke enes med ret længe, thi allerede året efter kom de i slagsmål efter et skænderi om forpagtningsafgif-

Klim sogn i det 18. århundrede

terne.¹⁴¹ Dette slap Jørgen Navl, som var en ældre mand, dårligt fra: »Han havde tvende blodige sårmaal for udi hans hoved, et blodigt sårmaal på hans læbe« og desuden »var hans hoved på den ene side

ophovnet.« Jørgen Navl beskyldte Jacob Olsen for at have forvoldt dette med en sten og en kæp. Ved en anden lejlighed skulle Jacob Olsen have truet ham på livet med pistoler, ligesom han havde kaldt Jørgen Navls hustru, den velbyrdige frue Dorthe Kruse, for »en kælling« og sagt, at hendes børn var »skarns- og kællingeunger«. Jørgen Navl krævede nu Jacob Olsen dømt for alt dette, samt hans forpagtning ophævet.

Jacob Olsen førte nu vidner, som påviste, at det var Jørgen Navl selv, der havde startet slagsmålet. Han hævdede desuden, at de øvrige påstande var falske. Resultatet blev, at Jacob Olsen blev idømt en bøde for den skade, han havde tilføjet Jørgen Navl« i slagsmålet, mens dommeren ikke ville dømme i de andre sager, da han her ikke fandt noget bevist.

Under ovenstående sag er forpagtningskontrakten indført, og her nævnes de af gårdens bygninger, Jacob Olsen skulle råde over: »Rålingshuset fra gangen til den østre mur såvel som den nye stue«, — desuden »den store lade og stald fra østre til vestre ende, et jordhus østen i gården, samt et herbergshus vesten i gården.«

Jørgen Navl var i 1672 blevet enkemand og beboede da gården sammen med fire tjenestefolk.¹⁵⁾ I 1675 var han også død og datteren Dorthe Navl og hendes mand Bendix Hartvigsen havde overtaget Oddegård.¹⁶⁾ Jørgen Navl havde sine sidste år måttet kæmpe med en del gæld, men for svigersønnen Bendix Hartvigsen gik det endnu værre. Han måtte sælge bøndergodset og i 1679 Oddegård, hvorefter han tog ophold på V. Kjeldgård i Kettrup sogn, hvor han døde i armod få år efter.¹⁷⁾

Den nye ejer af gården var den velbyrdige frue Maria Høg til Aggersborggård. Hun flyttede selv ind på Oddegård, sammen med en kokkepige og »fruens egen pige«. Desuden var der en avlskarl og en røgter på gården.¹⁸⁾ Maria Høg boede her tilsyneladende til sin død omkring 1686. Kort forinden havde hun solgt Aggersborggård og Oddegård til Hans Arenfeld Mogensen.¹⁹⁾

Oddegård blev kort efter nedlagt. En medvirkende årsag hertil har sikkert været, at gården i 1682 i lighed med alle andre hovedgårde under 200 td. hartkorn mistede sine sædegårdsprivilegier.

Et senere tingsvidne²⁰⁾ beretter om, at gården »var af bygning den tid, som nogen præstegård kunne findes«, men at Aggersborggårds

ejer efter 1686 lod gårdens bygninger nedbryde fra tid til anden og lod dem henføre og opsætte andetsteds.

Gårdens jorder blev nu henlagt direkte under Aggersborggård, og i 1767 nævnes, at de da brugtes som »engbund til Aggersborggård«. ²¹⁾ I 1790 siges gården at være øde og at jorden i over 90 år har været brugt til græsning, da den ikke har været tjenlig til kornsæd. ²²⁾

I 1811 købte P. L. Kjærulf til Vesløgård disse arealer, som ved matrikuleringen i 1844 fik nr. 41. Omkring 1870 blev så den nuværende »Enggård« i Klim Odde oprettet på størsteparten af den gamle Oddegårds jorder.

TOFTEGÅRD

Fra denne gård udgik der i slutningen af 1600-tallet en slægt, som kaldte sig Toft. Denne slægt og dens virke er nøje beskrevet af C. Klitgaard i årbogen fra 1942, men her er der et par fejl i de ældre slægtsforbindelser, hvilket vil fremgå af det følgende.

Gården nævnes første gang i 1604 i Ålborghus lens jordebøger og kaldes da for »Midt i byen« — i et navn der gennem 1600-tallet bliver brugt jævnsides med »Toften«. I dens landgilde indgår den såkaldte ledingsafgift, hvilket betyder, at gården i middelalderen har været en selvejergård. Den er sandsynligvis ligesom mange andre selvejergårde i Nordjylland blevet inddraget af kronen efter Klementsfejden i 1534.

En fjerdepart af landgilden til gården blev i 1604 ydet af fæsteren i bolet Grishauge i Klim sogn. Dette fortsatte helt til 1664, så antageligt er nogle af Toftegårdens jorder blevet lagt til Grishauge, der oprindeligt kun var »et ringe versted«, dvs. bolig, som gav 1 pund smør i landgilde. ²³⁾ Grishauge var forøvrigt 1562 og 1568 beboet af henholdsvis Jens og Chr. Griis, fra hvem gårdens navn måske stammer. ²⁴⁾

Men tilbage til Toftegården: Fæsteren i gården var Chr. Pedersen indtil 1625, da sønnen Jens Christensen overtog fæstet. ²⁵⁾ Jens Christensen blev dog frikendt for disse beskyldninger, der tilsyneladende var et led i en større fejde, som i disse år nærmest delte Klim sogn op i to lejre. ²⁷⁾

Bønderne havde svære vilkår i 1600-tallet på grund af krige og

sandflugt, men Jens Christensen synes ikke at have været blandt de dårligst stillede, idet han i en periode ejede en del af Klim vejmølle.²⁸⁾ Han døde omkring 1647, men enken Helle Svendsdatter beholdt fæstet på gården indtil omkring 1675. Jens Christensen og Helle Svendsdatter havde flere børn, bl.a. sønnerne Jens, Peder og Lars.²⁹⁾ Disse er i årbogen fra 1942 fejlagtigt opgivet til at være sønner af Jens Svendsen i Klim.³⁰⁾ Lars og Peder Jensen kaldte sig Toft efter gården og blev stamfædre til den omtalte Toft-slægt.

De var begge involveret i skudehandlen på Norge, der netop i 1660-1670 tog et voldsomt opsving. I 1675 blev alene i Klim sogn 15 personer anklaget for »uden borgerskab eller privilegier at have brugt utilbørlig købmandsskab og sejlads uden at give skat«. Desuden beskyldes de for »at trække folks formue til sig ved utilbørlig køb af korn og andre varer, som de sig tilforhandler med folks store skade, idet de tager det for ringeste værd og for mindre end det nogensteds i landet koster«.³¹⁾

Blandt disse 15 personer var Lars Jensen i Toften. Han skulle ikke i de sidste to år have sejlet på Norge, men kun »brugt købmandsskab i landet«. Tidligere havde han sammen med »en anden pebersvend Niels Andersen udskibet fra Klimstrand, men formedelst Guds vejrlig var skibet indkommen som vrage ved Blokhus«.

Lars Jensen Toft havde på dette tidspunkt overtaget fæstet på gården i Klim, mens Peder Jensen havde bosat sig i Holme i V. Thorup sogn. Mange af deres efterkommere var skudehandlere og jordegodsejere i Han Herred (se årbogen 1942). Lars Jensen Toft døde antageligt før 1710, da hans hustru Karen Laursdatter står opført som fæster af gården.³²⁾ Han var i 1684 indblandet i en drabssag i Klim Vestergård, men han slap vistnok med en bøde.³³⁾

Tofttegårdens bygninger angives i 1693 til at være: Rålingen, lade og stald, en jordhytte på henholdsvis 6, 8 og 3 fag.³⁴⁾ I 1716 blev ryttergodset i Nordjylland solgt, og Lars Jensen Tofts søn Jens Larsen Toft købte Tofttegården.³⁵⁾ Han boede her som selvejer indtil 1741, da han solgte gården. I de følgende år ejedes den af lokale skudehandlere eller deres efterkommere. En sådan var Anders Andersen Kæmpe i Klim, som købte gården i 1762.

Anders Andersen Kæmpe var lidt af en jordspekulant og en gårdslagter, og i 1770 var turen kommet til Tofttegården, der blev solgt i småstykker. Gården havde hidtil været en af de største i

sognet med over 6 tønder hartkorn, men ved udstykningen blev den delt op i 9 dele, alle under 2 tønder hartkorn.³⁶⁾

Da gården således blev helt udstykket og nedlagt, kan man ikke umiddelbart se på matrikelkortet fra 1812, hvor gårdens bygninger lå. Dog kan man, dels ved at undersøge de udstykkede deles videre skæbne og dels ud fra rækkefølgen i tienderegistre, fastslå, at gården må have ligget på hjørnet af Oddevej og Damgårdsvej i Klim. Altså midt i byen, som netop var gårdens oprindelige navn.

To andre af de større gårde i Klim by — tidligere kaldet henholdsvis Skovensgård og Søensgård — blev også udstykket i 1700-tallet af lokale skudehandlerslægter. Men medens Toftegården helt blev opløst af de andre gårde i Klim, blev Skovensgård og Søensgård blot delt op i flere mindre gårde. Af Skovensgård opstod bl.a. to nu nedlagte gårde: Den senere »Agerledgård« eller »Jeppes Gård« og den gård i Klim by, som omkring 175 år var beboet af Skovsted-slægten. I sidstnævnte gård indgik dog også en del af jorden fra Toftegården.

NOTER:

Foruden de nedenfor nævnte kilder er anvendt skøde- og panteprotokoller samt diverse skifte- og fæsteprotokoller.

Anvendte forkortelser: Hannæs Birks tingbog-Hbt. Han Herredernes tingbog-Hht. Viborg Landstings skødebog-Vls.

1) Ekstraskattemandtal i Ålborghus lens regnskaber. 2) Hbt 11-1-1634. 3) Vedrørende Jørgen Navl og hans herkomst, se Historisk årbog for Thisted amt 1936 s. 248-49. 4) Hbt 15-6-1639. 5) Se Hist. årb. for Thy, Mors og V. Hanherreds 1958 s. 349. 6) Præsteindberetning fra 1657. 7) Kronens skøder. 8) Hbt 26-5-1649. 9) Matriklen 1664. 10) Hbt 1669 s. 33b og Vls. 11) Hbt. 1664 s. 81a og 85a. 12) Se fx. Hbt 20-3-1652. 13) Hbt 9-10-1669. 14) Hbt 1670 s. 131a. 15) Mandtal til familie- og folkeskat. 16) Hbt 30-10-1675. 17) Se Hist. årb. for Thisted amt 1936 s. 251. 18) Kop- og kvægskattemandtal 11-9-1683. 19) Vls 4-12-1686. 20) Hht 19-11-1707. 21) Jordebog til Aggersborggård. 22) Hartkornspec. 1790. 23) Hbt. 7-9 og 14-9-1667. 24) Præsteindberetning 1568 og Ålborghuslens jordebog 1562. 25) Hist. årb. for Thisted amt 1943 s. 336. 26) Hbt 31-1 og 14-2-1635. 27) Hbt 1631-35. 28) Hbt 1647 s. 64b 29) se fx. Hbt s. 1655 s. 112b og 1674 s. 22b og 1681 s. 165b. 30) Sammenlign evt. Hbt 10-1-1670 med Hht 6-3-1700. 31) Hbt 1675 s. 43b-47b. 32) Ekstraskattemandtal 1710. 33) Hbt 25-10-1684. 34) Projektjordebog for ryttergodset 1693. 35) Kronens skøder. 36) Skrifteprotokol til Bratskov 15-9-1774.

Da Thisted købstad fejrede sit 400-års jubilæum

Af HENNING SKOV, Landsarkivet, Viborg

Søndag den 10. august 1924 kunne Thisted Købstad fejre sit 400-års jubilæum, en begivenhed, såvel byens som oplandets befolkning imødeså med stor spænding, der ikke blev mindre, da der fra Amalienborg slot indløb en meddelelse til amtmand Lehmann om, at kongeparret Christian den Tiende og dronning Alexandrine, ønskede at aflægge et besøg i Thisted på jubilæumsdagen. Meddelelsen om kongebesøget var udfærdiget på Amalienborg af Hans Majestæt Kongens kabinetssekretær A. Krieger og lød: »I Henhold til Allerhøjeste Bemyndigelse kan jeg meddele, at Thisted ganske sikkert kan vente Majestæternes Besøg paa Jubilæumsdagen den 10. August. Med hensyn til den nærmere Udformning af Festen og Majestæternes Deltagelse i Samme, skulle jeg efter Hans Majestæt Kongens Ønske bede meddelt, hvorledes man har tænkt sig at lægge Dagens Program«.

Der nedsattes nu en festkomité bestående af amtmanden, amtsrådsmedlemmerne Bangsgaard og Houe, byrådsmedlemmerne Iversen og Hvid, købmand Hillers, bagermester Odde, politimester Kampmann samt arkitekt Foged, og man udarbejdede program for festdagen. (Se ill. næste side).

Sammensætningen af det i programmet nævnte vogntog blev bestemt således:

- I. 8 ridende Herolder med en gammel Fane.
- II. Musikkorps.
- III. Landauer med Borgmesteren og Amtmanden.
- IV. En Haandværkervogn.
- V. En Købmandsvogn.
- VI. En Høstvogn med Karle og Piger i gamle Dragter.

Thisted Købstads 400-Aars Jubilæum

den 10. August 1924.

Festprogram.

- Kl. 7 Form. Kanonsalut. Musik gennem Gaderne.
- 9 - D. M. Kongen og Dronningen modtages paa Havnen. Midtermolen er reserveret for dem, der er forsynet med Adgangskort. Kørsel fra Havnen gennem Korsgade, Østergade, over Nytorv, Lille Torv, Torvegade, Storetorv, Jærnbanegade, Stationsvejen, Frederiksgade og Vestergade til Kirken.
 - 10 - Gudstjeneste.
 - 12 Middag. Fest paa St. Torv med Taler og Sange.
 - 2 Efterm. Afgang af Vogntoget fra Frederikstorv. Kørsel gennem Gaderne. Aalborg Regimentsmusik og Rymings Orkester musicerer.
 - 4—6 - Folkefest i Plantagen med Koncert af Rymings Orkester.
 - 6 - Festmiddag paa Hotel Phønix.
 - 7—8 - Folkefesten i Plantagen fortsættes med Koncert af Aalborg Regimentsmusik.
 - 8¹/₂-11 - Koncert i Plantagen af Rymings Orkester.
 - 10 Aften Tableauer forevises ved Siden af Musiktribunen i Plantagen.
 - 11 - Fakkeltog fra Plantagen til Havnen.
 - 11¹/₂ - Fyrværkeri paa Havnemolen (Tvermolen).

Byens Borgere opfordres til at smykke Gaderne med Flag og Grønt samt til at illuminere om Aftenen.

Festkomitéen.

Festprogrammet i alle detaljer.

- VII. En Fiskervogn med gammeldags Baad.
 - VIII. En Vogn med gammel Stue, hvor der kartes og spindes.
 - IX. En Vogn med et gammelt Hus.
 - X. En Bil med festklædte Piger og Dreng.
- Alle Vogne blomstersmykkede«.

Programmet afsendtes til Amalienborg, og i et brev, dateret den 19. juni, svarede kabinetssekretær C. P. M. Hansen: »Kære Amtmand Lehmann! Jeg takker for Deres Brev og det tilsendte Program. Deres Indbydelse til Frokost er ganske naturlig, passer fortrinligt ind i Programmet og vil sikkert blive modtaget medmindre et eller andet »specielt« træder hindrende i Vejen«.

I et følgende brev, dateret den 20. juni, skrev kabinetssekretær A. Krieger: »Jeg skal have den Ære at meddele, at Majestæternes Dispositioner med Hensyn til Besøget i Thisted Søndag den 10. August er følgende: Ankomsten til Thisted, der sker pr. »Dannebrog«, vil falde saa tidlig, at Majestæterne kunde overvære Gudstjenesten Kl. 10. Majestæterne vilde overvære Festen paa Raadhustorvet og efter denne deltage i Frokosten paa Amtsgaarden. Efter at have set Vogntoget, der afgaar Kl. 2, trækker Majestæterne sig tilbage og deltager saaledes ikke i Festmiddagen. Med Hensyn til hvem der vilde være at indbyde, maa Hr. Amtmanden selv træffe Afgørelsen. Jeg tænker mig, at Ministrene og andre Æresgæster vilde blive indbudte, men forøvrigt vil det formentlig stemme med Hans Majestæts Ønsker at træffe fremstående Folk fra By og Land. Det er formentlig det korrekte, at Indbydelsen overbringes Hans Majestæt personlig ved Hr. Amtmanden og Borgmesteren, og dette sker rettest paa en af Audiensdagene i Juli Maaned, der er berammede til 7. og 21. Juli«.

Festkomiteen holdt adskillige møder for at tilrettelægge arrangementet i alle enkeltheder. Fra et af møderne skal citeres følgende: »Det vedtoges, at Kongeparret med Følge skal have stillet Landaure til Raadighed til Køreturen gennem Byen, ved Indkørslen til Storegade fra Havnepladsen anbringes en Æresport. Paa Torvet rejses en Tribune til 25 Personer, ved Siden af Tribunen anbringes en Talerstol, der smykkes over alt med Guirlander og Flag. Til den afspærrede Plads samt til Raadhussalen, hvor der udskænkes Vin og Sodavand samt trakteres med Kransekage og Cigarer, udstedes

Menu

Bouillon

Laks med Hummer

Lammekoteletter

Frugtsalat

~ ~ ~

Rödvin

Öl

Champagne

Det originale menukort.

Adgangskort til de særligt indbudte. Taler holdes paa Talerstolen paa Torvet af Amtmanden og Borgmesteren.

Der trykkes 5000 Programmer og Sange, det overlades til Faktor Behr og Bogtrykker Jacobsen at trække Lod om, hvem der skal besørge Trykningen. Endelig vedtoges det at indbyde Statsminister Stauning, indenrigsminister Hauge, Departementschef Martensen-Larsen, Borgmester Bloch, Odense (forhen Thisted), Borgmester Jørgensen, Nykøbing Mors, Thisted Byraad, Amtsraadet, en lang Række Embedsmænd, Foreningsformænd, Private samt Repræsentanter for Pressen«.

Amtmand Lehmann udvekslede talrige breve med kabinetssekretærene C. P. M. Hansen og A. Krieger, i et af brevene fra C. P. M. Hansen, dateret den 4. august, hed det: »Jeg finder det udmærket, at Borgmesteren byder Velkommen og udbringer Leve. Det er jo *Byens* Jubilæum. Kongen vil være den første til at forstaa det. Lad blot ogsaa Borgmesterens Frue overrække Blomster ved Landgangen og Deres Frue ved Frokosten. Men De maa endelig *ikke* lægge Sabel og Gehæng medmindre Kongen udtrykkelig siger det, hvad jeg ikke tror, han gør«.

Der blev fra Amtmand Lehmann indsendt forslag om uddeling af 10 dekorationer i anledning af jubilæet, men hertil svarede kabinetssekretær A. Krieger i et brev, dateret Amalienborg den 4. august: »Efter min Hjemkomst fra Ferie har jeg gjort mig bekendt med Deres Indstilling om Ordensdekorationer i Anledning af Jubilæet i Thisted. Jeg tror, det bliver for meget med 10 Dekorationer; over 6 kan det næppe blive Tale om. Det forekommer mig derhos, at Formændene for de borgerlige Foreninger (Haandværkerforening, Handelsforening), hvis sådanne findes i Thisted, måtte komme i Betragtning, fremfor forskellige af de paa Listen opførte. Hvad angaar Kongens Følge bliver det sikkert: En Dame (Overhofmesterinden), Oberst Gjernal, der forretter Tjeneste som Marskal, Adjudanten og mig selv. Muligt er det, at Chefen for »Dannebrog« kommer med i Følget. »Dannebrog« vil afgaa fra Thisted om Eftermiddagen, naar Festen paa Torvet er afsluttet«.

Dette brev ses at være det sidste, amtmand Lehmann modtog fra Amalienborg inden jubilæet, og nogen kopi af svarskrivelse herpå, findes ikke, men det vil af det følgende fremgå, hvorledes problemet med uddeling af ordener blev løst.

Løvrigt var omsider alle besværligheder med tilrettelæggelsen af programmet for festdagen da overvundet; det store spørgsmål mand og mand imellem var nu: »Hvordan mon Vejret bliver?»

Men vejrguderne svigtede ikke. Jubilæumsdagen oprandt i strålende sommervejr, der varede ved dagen ud, hvilket i høj grad bidrog til at øge feststemningen. Byen var smukt pyntet, idet travle hænder længe før festen havde været i virksomhed med udsmykningen. Der var rejst æresporte — hvoraf den største og smukkeste ved havnen med årstallene 1524-1924 på siderne af byvåbnet — overalt i byen og på havnen vejede flag ved flag, ligesom der var trukket en uendelighed af guirlander i lange flagalleer samt tværs over hovedgaderne og på en mængde offentlige og private bygninger. Så godt som alle forretninger var pyntet i rødt og hvidt, intet fra borgernes side var sparet på at gøre rammen om mindedagen så smuk og festlig som muligt.

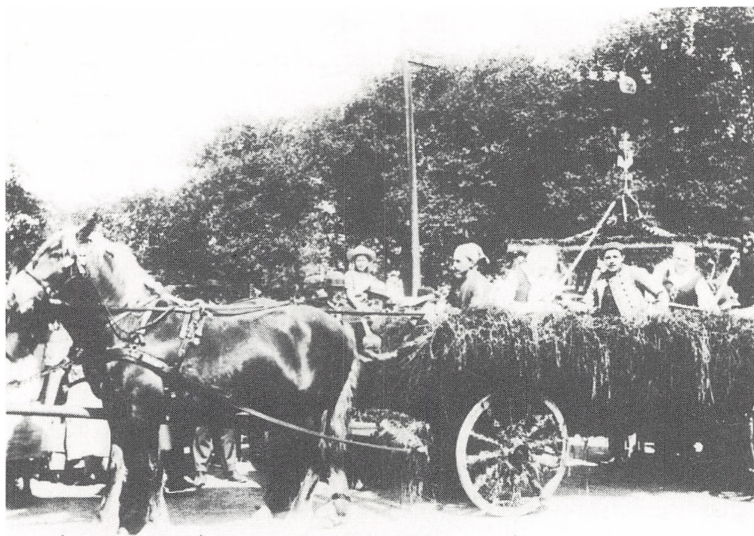
Festen indlededes kl. 7 med kanonsalut (9 skud) og musik gennem byens gader, og snart herefter begyndte folk i tusindvis at strømme mod havnepladsen, idet kongeskibet »Dannebrog« med Majestæterne om bord skulle ankomme kl. 09.30. Indenfor snoren

Kong Christian den Tiende hilser på borgmester Aaberg. Dronning Alexandrine venter på at trykke borgmesteren i hånden.

omkring et afspærret område ved dampskibskajen, mødte de forskellige særligt indbudte, statsminister Stauning, indenrigsminister Hauge, departementschef Martensen-Larsen samt landstingsmand Nygart og politimester Kampmann, der var nogle af de første, der indfandt sig. Derefter mødte byrådets og amtsrådets medlemmer, våbenbrødrene, garderforeningen og forsvarsbrødrene.

Præcis på slaget lagde »Dannebrog« til kaj, Majestæterne stod på broen, kongen i admiralsuniform, dronningen i en smuk blå spadseredragt. Aalborg regimentsorkester spillede »Kong Christian«, hvorefter landstigningen fandt sted. Kongeparret modtoges af borgmester Aaberg, der udtalte: »Paa Byens vegne byder jeg Deres Majestæter hjertelig velkommen. Byens Befolkning har længe glædet sig til Besøget, og vi takker Deres Majestæter, fordi De har villet gøre den lange Rejse herop«. Hertil svarede kongen: »Paa Dronningens og egne Vegne takker jeg for Velkomsten, og jeg beder Dem paa Byens Vegne modtage vor hjerteligste Lykønskning i Anledning af Jubilæet«. Amtmand Lehmann udbragte dernæst et leve for kongen og dronningen, og Majestæterne gik derefter rundt og hilste på de særligt indbudte. Efter nogle minutters forløb kørte fem landauere frem, i den første tog borgmesteren og politimesteren plads. I den næste, der var smukt pyntet med roser, kørte kongeparret. I den tredie kørte amtmanden og oberst Gjernal, i den fjerde kabinetssekretær Krieger og »Dannebrog«s fører, kommandør Gyldenkrone, og i den femte statsminister Stauning og indenrigsminister Hauge. Efter en rundtur i byen ankom kortegen til Thisted kirke, hvor en festgudstjeneste skulle finde sted kl. 10. Kongeparret blev af sognepræst Møller ført op på plads i koret. Overfor Majestæterne sad borgmesteren og amtmanden, dernæst indenrigsministeren, statsministeren, departementschef Martensen-Larsen, og bag disse de fleste af Hundborg og Hillerslev herreders præster i ornat med provst Hilden-Petersen i spidsen. Efter at kantor Fredskild havde bedt indgangsbønden, sang man »Konger-nes konge« og »Vor Gud han er så fast en borg«, hvorefter pastor Møller prædikede ud fra dagens tekst: Matthæus 7. 22-29, om at bygge sit hus på den rette grund og ikke på sand. Efter gudstjenesten forlod kongeparret kirken og kørte til »Dannebrog« for at få et lille hvil.

Høst-stemning midt i Thisted by til ære for kongeparret.

På slaget 12 ankom Majestæterne til festpladsen på Store Torv, hilst med hurraråb af den store menneskemængde. Kongeparret blev vist op på en stor tribune, og man sang: »Der er et yndigt land«, hvorefter amtmand Lehmann holdt følgende tale: »Deres Majestæter, højtærede Forsamling. Det er i Dag en Festdag for den gamle By, hvor vi er samlet, og naar man er festlig stemt og glad til Mode, vil man gerne dele sin Glæde med andre. Saaledes er det gaaet til, at vi trods knappe og trange Tider har budt til Fest paa Thisted Købstads 400 Års Dag. Blandt vore Gæster har vi den store Glæde at se Landets Konge og Dronning, og jeg skal paa Amtets Vegne bringe Deres Majestæter en hjertelig Tak for dette Besøg, som i saa høj Grad har været ønsket af Befolkningen. Dette er mere end Ord. Deres Majestæter vil have følt, ved Landstigningen, under Kørslen gennem Byen og vil føle det nu i dette Øjeblik, at den Velkomst, Thisted By i Dag har givet Landets Konge og Dronning, er baaret af Stemning og Glæde ved Gensynet. For mange af dem, der er samlet her, betyder denne Dag, Rejsen til Byen, Mødet med Landets Konge og Dronning, de festlige Omgivelser, en Oplevelse for Livet, et Sommerminde, der vil lyse paa mangan en mørk Vinteraften, et Minde, der vil gaa videre til kommende Slægter. Vi er her i en afsides Egn, fjernt fra Landets Midtpunkt, men

intetsteds i Landet følges Kongens og Dronningens Liv og Færd med større Interesse og med dybere Forstaaelse end af Befolkningen i disse Egne. Vi har ogsaa fulgt vor nuværende Konge og Dronning i Aarenes Løb gennem gode og tunge Tider, og vi har forstaaet og følt, at Deres Majestæter har oplevet den store Lykke, den største vel en Konge og Dronning kan naa: at vinde Folkets Tillid og finde Vej til dets Hjerte. Naar denne Fest er til Ende, og »Dannebrog« stævner ned ad Fjorden, vil Tusinder af Mennesker fra By og Land i Tankerne følge Deres Majestæter med de varmeste Ønsker, for Konge og Dronning, for det danske Folk og for vort gamle danske Land. Deres Majestæter Kongen og Dronningen leve!«. (9-foldigt hurra).

Fra kongemodtagelsen på Storetorv. Med ryggen til i højre side af billedet dronning Alexandrine. Til Venstre, under Thisted kirke statsminister Stauning. I billedets midte senere borgmester Bjerregaard.

Kongen rejste sig straks og udtalte: »Jeg takker for de venlige Ord, hvormed Amtmanden lige nu hilste Dronningen og mig, og jeg gentager vor Lykønskning paa Byens store Festdag og udtaler vore bedste Ønsker om Trivsel og Fremgang for Byen. En Dag som i Dag mindes man uvilkaarlig de Mænd, der var med til at lægge de første Sten til Værket. Det var fremsynede Mænd, som saa, at der

her er Muligheder. Hvis de havde levet nu, vilde Byens Udvikling sikkert have overgaaet, hvad de havde ventet. Men saaledes, som der nu er sket Fremgang fra Aar til Aar, vil vi haabe, at naar en anden Generation fejrer Byens Jubelfest, da maa kunde se tilbage med samme Stolthed og Glæde, som den nuværende Slægt. Held og Lykke følge Thisted og Opland til Gavn og Ære for vort Fædreland! Thisted leve!« Efter kongens tale spillede et orkester »Kong Christian«.

Borgmester Aaberg holdt derefter en kort festtale, hvori han bl.a. gav et rids over byens og egnens historie. Han omtalte de gode besejlingsforhold, der var blevet udviklet i tidens løb, nævnte Thybanen og Fjerritslevbanen og udtalte til slut: »Vi har altid været Havnebejgstrede, og en Ting, der ligger Thisted paa Hjerter, er Hanstholmhavnen. Vi ønsker en Fiskerihavn ved Vestkysten og takker Kongen, Ministeriet og Rigsdagen og de, som har været med til at fremme denne Sag, idet vi ikke blot interesserer os for den for denne Egns Skyld, men ogsaa for hele Landets, for at de store Fiskerigdomme kan blive udnyttede.«

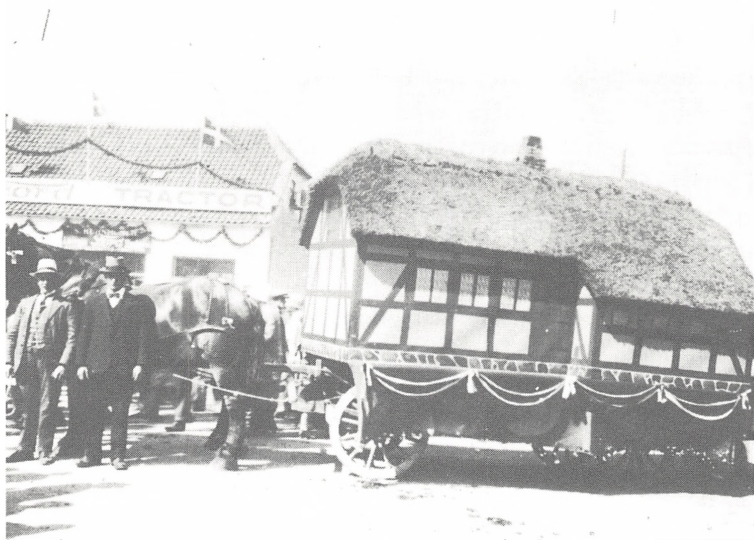

Alle mand af hus for at hylde kongeparret — og fejre byen.

De særligt indbudte samledes derefter i rådhusalen, hvor kongen og dronningen, statsministeren, indenrigsministeren, kabi-

nettssekretæren og de øvrige fremmede gæster indskrev deres navne i den af 15 tidligere Thistedboere skænkede smukke bybog. Efter en halv timestid kørtes til amtsgården, hvor frokosten fandt sted. Efter denne uddelte kongen følgende ordener: borgmester Aaberg, ridder af Dannebrog, fik sølvkorset og blev udnævnt til Dannebrogsmænd. Dommer Spleth, sognepræst Møller, viceinspektør Hald, købmand Hillers (handelsstandsforeningens formand), billedhugger Sanderhof Jensen (håndværkerforeningens formand) og malermester Østerbye (byrådets ældste medlem efter borgmesteren) blev udnævnt til riddere af Dannebrog.

Ved 14-tiden kørte et langt vogntog ud fra Frederikstorv. Forrest otte ryttere iført de gamle maleriske Herolddragter. Efter dem kom Aalborg regimentsmusik fulgt af fem mænd iført smukke rød-hvide Borgervæbningsdragter, og efter disse en landauer med borgmester Aaberg. Og saa fulgte det lange vogntog, hvis vogne repræsenterede hver sit erhverv. Kongen og dronningen med følge overværede forbikørslen fra Store Torv og kørte derefter til »Dannebrog«, der ved 15.30-tiden stod ud af Thisted havn og snart var forsvundet østpå på vej mod Århus fulgt af rungende hurraåb og viften med hatte og lommetørklæder fra menneskemængden.

En af fest-optogets vogne var pyntet med et belt hus.

På hotel »Phønix« afholdtes en festmiddag kl. 18 med ca. 70 deltagere, hvoraf de fleste var indbudte. Under middagen blev der holdt en lang række taler, bl.a. af statsminister Stauning, der udtalte: »Thisted, Thylands Hovedstad indtager en anset Plads indenfor vort Lands Grænser. Thyboerne repræsenterer den sundeste Del af Landet, heroppe lever en Befolkning, der ved Flid og Arbejde har vist sig i Stand til at faa noget ud af Livet og af de dem karrigt tilmaalte Kulturgoder«.

Om aftenen spillede først regimentsmusikken og dernæst Rydings orkester i plantagen, hvor der var smukt illumineret med kulørte lamper og begfakler. Klokkeren 22 forevistes en række tableauer, der hilstes med stort bifald af den forsamlede folkemængde. Kort derefter drog et stort fakkeltog gennem plantagen og byen ned til havnen, hvor faklerne sluttelig kastedes i et bål og udbrændte.

Ved 23.30-tiden afsluttedes jubilæumsfesten med et meget smukt og imponerende fyrværkeri. Der var kanonsalutter, raketter med strålende rødt, gult og grønt lys, der klart oplyste menneskemassen nedenunder, hvirvlende ildhjul og meget andet imponerende. Og da så hovedattraktionen, ildkollonaderne, hvoraf Thisted by's våben fremstod, flankeret af årstallene 1524 og 1924, vistes, brød jubelen frem fra de mange tusinde mennesker, der var forsamlet. Alle var enige om, at det pragtfulde fyrværkeri var en enestående måde at afslutte den mindeværdige festdag på.

Den 22. august modtog amtmand Lehmann et brev fra kabinetssekretær C. P. M. Hansen, der skrev: »Kære Amtmand Lehmann! Jeg takker Dem mange Gange for de tilsendte Aviser og Fotografier, Kongen var glad ved at faa Fotografierne til sin Samling. Jeg fik Indtryk af, at Besøget i Thisted havde været vellykket i enhver Henseende«.

Og den 29. august skrev kabinetssekretær A. Krieger følgende til amtmanden: »Kære Hr. Amtmand! Jeg siger Dem tak for de forskellige Sendelser, jeg har modtaget fra Dem og beder Dem undskylde, at Takken først kommer nu. Festen i Thisted forløb jo udmærket, og Majestæterne var meget tilfredse med Deres Besøg der«.

Og dermed var der sat endeligt punktum for Thisted købstads 400-års jubilæum.

KILDER:

Thisted amt B 2-7353
(Landsarkivet, Viborg)

Thisted Amts Tidende

Billederne fra jubilæet er taget af fotograf A. Scharling og leveret af hans efterfølger, fotograf Aage Pedersen, Thisted.

C. J. Møller.
FISTRUP.

Den 28 Novbr 76.

Kære Troger og kære sønner

Off Brevet som jeg, er iken
for denne Brevet maatte snart
være omme for mine Troger.
O Overgaent, kunde vi ikke lade
være ved; denne Brevet, behd
Jan at blive lade, skode, Brode
Tid og mine Tid, som fader
allud er for mig Ladvisjensmen
og Tansum gaat og Guds jaatel
og Bude for dig Gave Troger.
Gid mere med dig og sine og
er alle.

For Sengen
C. J. Møller

Gamle breve

Af ELSE BAK, Outrup

Jeg sender her en kopi af et gammelt brev og nogle tanker, som jeg har gjort mig angående breve i almindelighed:

De aller fleste breve, der bliver skrevet, får ikke ret lang levetid, mange breve sendt i dag, ender i papirkurven i morgen, enkelte bliver gemt en måned eller to, måske et år. Og får man et brev, som man er særlig glad for, bliver det måske gemt i ens egen levetid.

Men når så børnene skal til at rydde op, bliver de gamle papirer, meget ofte brændt. Et brev som dette, der overlever både 1., 2. og 3. generationsskifte, det kan man vist godt kalde en sjældenhed af historisk værdi.

Det er ikke altid brevets længde, der giver det indhold. Brevet her er meget kort, men siger uendelig meget om den tids tro-, tænke- og talemåde. Brevet er i dag over 100 år. Det er sendt til min oldefar den 28. november 1876 fra min oldemors broder, kammerråd Møller på »Ejstrup« i Hvidbjerg sogn på Mors, til hans svoger Ole Overgård på »Overgård« i Fårtoft, Sundby sogn på Mors, på hans dødsleje. Ole Overgård døde tre dage senere. Om han selv fik glæde af hilsenen, det ved vi ikke noget om.

C. J. Møller
Eistrup

den 28. Novbr. 76.

Kjære Svoger og Sødster og omgaaende!

Af Brevet seer jeg, at Tiden for denne Verden maaske snart er omme for min Svoger O. Overgaard, skulde vi ikke tales mere ved i denne Verden, bedes han at hilse Fader, Moder, Broder, Søster og min Søn, som haabes alle er hos vor Fader i Himmelen, og samme Haab og Ønske haabes og Bedes for dig kjære Svoger, Gud være med Dig og dine og os alle —

Eders hengivne
C. J. Møller.

Apoteker på Mors og i Thy

Af OLE P. COLDING, Skive

»Sygdom er hver mands herre« er et ord, vi har hørt og siden erkendt som sandhed. Måske har vi som børn lagt mærke til bibelhistoriens onde ånder, som kunne kaste mennesker i både ild og vand, og vi hørte om døve og blinde, halte og stumme, og havde medynk med disse stakkels mennesker. I Danmarkshistorien hørte vi om den kloge Ivar Benløs, som slet ikke kunne støtte på benene, men måtte bæres omkring. Harald Båtand havde sorte tænder, jo, tandpine, det vidste vi sandelig, hvad var. Fantasien kom i arbejde: hvem hjalp de syge *dengang*, nu kan vi sende bud efter doktoren, og på *apoteket* kan fås medicin: Hofmannsdråber, Skorpionolie, salve og piller osv. Men *dengang*?

Spurgte man så, hvornår vi fik apoteker, så lød svaret: Jo, det er da' læng' siden! Og det var sådan set svar nok, for da tænkte man ikke i årstal eller århundreder, så Gorm den Gamle havde jo nok indrettet et apotek dernede i Jelling. Hvad skulle han ellers gøre, når han blev syg?

Men Jelling har ikke engang et apotek i dag. Gorms apotek ligger i Vejle, og det har faktisk det at fortælle, at jo større byen er, des større chance er der for, at der findes et apotek. Nå, nu må vi hellere få det hele fra en ende af. Og det får vi — så nogenlunde da.

Et apotek er et opbevaringssted for lægemidler. Det vil sige, at der først var læger. Her er Danmark repræsenteret med Henrik Harpestreng, som døde 1244. Han havde lært nede i Italien, og italienerne havde lært af perserne eller araberne. Så både vore tal og vore apoteker stammer fra Østerland. Denne Henrik Harpestreng havde lært, at planter i visse tilfælde kan helbrede, og han skal, da han kom tilbage fra Salerno, have haft både frø og urter med hjem, for at han kunne begynde for sig selv. Og det gjorde han. Ikke

alene helbredte han, men han fik tid til at skrive lægebøger. Her er to af hans råd: »Vejbred, kogt med majmånedes smør og spist, bevirker en god fordøjelse, og hvad der er stødt eller knust i mennesket læger den — heler og styrker! — Svaleurt er giftig, men taget i mindre doser virker den afførende og giver stærk vandladning. Bruges også mod underlivsbetændelse og gulsot. Brugt mod vorter virker den bedst, når den er plukket på en kirkegård ved aftagende måne.«

Det sidste råd er der noget mystisk ved. Måske kan vi heri læse middelalderens overtro. Tænk, hvis en nutidig apoteker trak os i ærmet og hviskede dette råd i øret på os! Nu er læger og »kloge mænd« ikke i samme skæppe, men på Erik Plovpennings tid kunne en læge altså godt give råd, som havde smag af »klog mand«s råd.

Et par af datidens læger: Christiern Pedersen (1480-1554) og Henrik Smid (1480—1563) bør nævnes. De lever dog på en helt anden tid, reformationstiden, og på deres tid kommer de første kongeligt udnævnte apotekere, idet Christian den Anden giver bevilling til en mand i København, som eftertiden kalder HANS APOTEKER (1514). Forholdsvis kort tid efter får også Jylland sit apotek i Viborg (1573), og det lader til, at både Ålborg og Århus må vente.

Den 16. februar 1573 får Philip Hauichendall kongeligt brev på at måtte oprette et apotek i Viborg, da kongen, den stilige Frederik den Anden havde erfaret, hvorledes »der i Nørrejylland ikke fandtes noget apotek, undersåtterne, de menige landsindbyggere til mærkelig stor besværing, så de nødtes til at lade hente udi andre landsdele, hvad de behøvede at købe, som i et apotek kunne falholdes.«

De ting, der kunne fås i et apotek er »stødte urter el. a. apotekisk Materialia, Composita el. Simplicia, som bør og hører udi et apotek at være, ikke de gemene urter, som bruges i køkkenet«.

Men der må alligevel ikke have været stort salg i de dele, thi kongen sikrede apotekerne ved at give den handel med »vin, claret, lutendrank ved underhold fra kirkernes indtægter, et kanonikat for en doctor el. Licent medicinæ.

Først senere bliver apotekerne købt for store penge, men der skrives 1775, altså 200 år senere, førend Svaneapoteket i Viborg regnes for et skatteobjekt. Herom følgende: I 1776 indsender

stiftamtmanden i Viborg en ham overgivet klage fra apoteker Nielsen over, at der var pålagt ham næringsskat. Byens magistrat mente, at apotekeren såvel som andre med borgerlig næring måtte svare skat.

Det lader til, at det ikke bliver cancelliet, der afgør svaret, ej heller kongen, men Collegium Medicum, medicinsk fakultet, som svarer: »Apotekerne synes at være befriede for al borgerlig næringskat (da deres Metier ej egentlig er at anse som borgerlig handel, men som en videnskab, hvorpå må tages offentlig eksamen ved academiet el. Facultas medica). I overensstemmelse med denne erklæring blev apotekeren fritaget for skat 20. juli 1776.

Denne afgørelse fik selvsagt følger. Allerede 1798 køber P. Valeur Svaneapoteket for 14.600 Rigsdaler. Hans eftermand køber 1829 samme apotek for 30.000 rigsdaler. Her er tale om en hundrede procents forhøjelse, og atter er stiftamtmanden der, idet han som følgeskrivelse medsender en opgørelse, der viser, at de 24.000 rigsdaler er for privilegiet. Nu er der noget ved at drive apotek! Og den linie er fastholdt. Man har ved oprettelse af nye apoteker — i 1876 fandtes 124 apoteker i Danmark, nu det tredobbelte — givet bevilling til et nyt, hvor der var et behov.

Hvem der bedømmer dette behov, fremkommer af følgende: 25. august 1913 udbad justitsministeriet sig sundhedsstyrelsens erklæring om et andragende angående oprettelse af et »apotek« i Stoholm. Fysikatet for Viborg og Thisted amter udtalte, at et apotek i Stoholm vel kunne bestå, hvis Haderup apotek forblev og ikke flyttedes til Sjørup, hvilket var på tale.

Viborg amtsråd kunne anbefale, og da sognerådet for Kobberup-Feldingbjerg-Gammelstrup kommune var villig til at yde tilskud efter apotekerloven, oprettedes ved kongelig resolution et nyt personligt privilegeret apotek i Stoholm 12. december 1914.

Man ser, der er fem instanser, som spørges.

Tilskud efter loven er ikke fast, men angående Haderup apotek havde Vroue-Resen sogneråd givet tilsagn om at sikre et apotek en årlig understøttelse på 1000 kr. i to år og derefter et passende af sundhedskollegiet fastsat beløb, indtil medicinomsætningen var 3000 kr. netto. Apoteket skulle have leverance til lægerne i Haderup og Højslev. At der nu blev et kapløb mellem Sjørup og

Haderup, lades ude af betragtning. Haderup fik bevilling 27. maj 1903.

Dette om behov for et apotek må nok indregnes som givende den omtrentlige kronologiske orden, hvori byerne i Viborg-Thisted amter får bevilling: Thisted i året 1749, Skive 1801, Nykøbing 1804. Kjettrup i Hanherred 1823, Søndbjerg på Thyholm 1822, Vestervig 1850, Kjellerup 1869, Bjerringbro 1877, Koldby Hjælpeapotek 1877, Roslev 1885. Dette for at give et indtryk af fordelingen.

Man mærker sig navne som Kettrup og Søndbjerg, som nu har måttet vige for Fjerritslev og Hvidbjerg. Apoteket følger talmajoriteten i befolkningen, og da stationsbyerne overfløj de gamle bondebyer, flyttedes apotekerne.

Om den første apoteker på Thyholm fortælles noget ikke helt almindeligt, hvoraf ses, at også en apoteker kan gå til.

J. C. Ustvald er født i Viborg 1790, discipel på Holstebro apotek 1805—1810, cand. pharm. 1812. Han ansøger og får bevilling til et nyt apotek i Lemvig 1813. Bor her til 1818. Ansøger og får bevilling til et nyt apotek i Søndbjerg på Thyholm 4. september 1822. Ejer en overgang en gård i Karby. 1828 sælger han apoteket og overtager Holmgård mølle i Ydby. Dør der 1830.

Apoteker på Mors.

Vi må tænke os et par hundrede år tilbage, før der findes et apotek. Som bekendt er lægerne forud, og hvis vi regner bartszkærere med, må vi endog gå 400 år tilbage, idet der da skal have været en Morten Bartszkær i Nykøbing. Han og andre chirurger havde vel lov til at årelade folk, eventuelt operere. Navnet Chirurg bruges mest siden 1700 og er den dag i dag velkendt og højagtet. De gamle kirurger savnede dog bl.a. de bedøvende midler, som vi jo synes slet ikke kunne undværes ved en operation.

I året 1787 får Mors sin første distriktskirurg, Johan C. Schwartz, og nu er apoteket i sigte. Måske var det den klage, hvori Thisted-apotekeren og Kollberg 1798 brokker sig til kongen over de fæle Nykøbing-kræmmere, som stjæler hans handel med medikamenter, der førte til oprettelsen. Resultatet blev, at der 1804 gives bevilling af 25. maj til Jens Jacobsen, som netop kommer fra

Thisted-apoteket. Han begrundet sin ansøgning om oprettelse af et apotek i Nykøbing som nødvendig »på grund af den lange vej til Thisted og overfarten over Vilsund, som næsten er umulig om vinteren«.

Om Nykøbings første apoteker skal her gives de vigtigste data af hans levned: Født i Vesterbølle i Himmerland 1779, søn af degn Jacob Sørensen og hustru Ingeborg. Som 14-årig på Svaneapoteket i Viborg, som 20-årig til København for at studere farmaci. Allerede året efter tager han farm. ex. endda med udmærkelse. Konditionerer derpå i Thisted, indtil han kun 25 år gammel er apoteker i Nykøbing. Her er han til 1812, men trods det, at han handlede med »alle slgs Hauge- og Blomsterfrø« måtte han sælge apoteket 1812 til P. C. F. Siemsen, Skive. Endnu engang får han apotek, nemlig i Nibe med ret til at oprette et hjælpeapotek i Løgstør. Alligevel går han fallit. Hans senere livsførelse er ukendt.

Svane-apoteket blev matrikelnummer 68, 74 og 75 af Nykøbing med facade ud mod Rådhusstrædet. Moderniseret bl.a. i 1922.

Her har i de 170 år levet elleve apotekere med et gennemsnitligt virke på 15 år. Prisen, Jens Jacobsen fik, var 1100 rigsdaler. Til sammenligning kan nævnes, at apoteket 1914 solgtes for 417.000 kr.

H. S. Lund ejede apoteket	1824—1826,
C. C. Borup	1826—1829,
A. G. Begtrup	1829—1869,
A. J. F. Gether	1870—1874,
A. C. Teilman-Friis	1874—1907,
C. E. Norman-Mogensen	1907—1914,
Alfr. Sonne	1914—1951,
F. E. Thestrup Münster	1951—1952 (død),
E. Vikjær Andersen	1953—1973.

Apoteket blev nedlagt pr. 1. juli.

Om apotek nr. 2 på Mors er der mere diskussion end om det første. Mors har 22.612 indbyggere i 1893, da de første tanker om et nyt apotek kom frem. Farm. Medhjælperforening ansøgte og henstillede, at der blev oprettet et apotek mere i Nykøbing, da alle

forbindelser gik dertil. Fra Nykøbing udgik en lukket kgl. postvogn samt tre lukkede og flere åbne dagvogne.

I 1902 anmodede Sundhedskollegiet Viborg-Thisted Fysikat om en ny erklæring vedrørende et apotek på Mors. Der foresloges tre landsbyer: Hvidbjerg, Vils eller Ø. Jølby.

Da *Vils* havde både en læge og en dyrlæge valgte man denne by. Også Nykøbing var på tale igen, men Sundhedskollegiet mente, at landbefolkningen ville have større gavn af et apotek beliggende uden for byen. Bygningerne til apoteket var nye (matr. nr. 4 ab) og havde en god beliggenhed ved korsvejen mellem Næssundlandevej og Erslev-Ø. Asselsvejen. Arkitekt C. F. Nielsen, København, tegnede og førte tilsyns med de lokale håndværkere. I den høje kælder under hele bygningen er laboratorium, støderum, medicinal- og vinkælder, i stueetagen er materialeafdeling og officin samt privatlejligheden. Grunden er på 1 tønde land.

Åbningsdagen var 22. maj 1904, og der har siden været 8 apotekere:

V.H. Lausen	1904-1909,
C.F.M. Hansen	1909-1921,
E.V.H.C. Høyer	1921-1928,
S.A.M. Ottesen	1929-1938,
J. M. Hertz	1938-1948,
K. Å.G. Hansen	1948-1960,
L. Franck Winter	1961-1967

Agnes Lund overtog apoteket 1968 og er der stadig.

Men Nykøbing fik også et apotek. Da Farmaceutforeningen i 1922 ansøgte om oprettelse af et apotek mere i Nykøbing blev det anbefalet af byrådet »såfremt det nye apotek blev anlagt i den vestlige bydel dog ikke nærmere det nuværende apotek end afstanden fra dette til Kirketorvet.«

Men i resolutionen stod: »i byens vestlige del og ikke østligere end Lille Torv«. St Clements apotek kom da til at ligge på matr. nr. 96 eller Algade 26 som en nyopført bygning. Indretning af lokalerne foretoges af arkitekt Frühstück-Nielsen, Århus, og blev udsmykket af kunstmaler Harald Borre. Det samlede lokaleareal er 350 kvadratmeter. Apotekeren *Regnar Olufsen*, var den eneste, der

ikke er kommet som fremmed, idet han havde været på Svaneapoteket siden 1897. Han fik bevilling 24. september 1923 og var der til sin død 1945. Han blev kendt for sit store arbejde for Morslands historiske Museum. Hans efterfølger blev Poul Aug. Kjær, 1945-1963. Han efterfulgtes af E. Årup Kristensen, som drev St. Clements 1. oktober 1963-1970. Derpå K. S. Aarslev fra 1970. Han videreførte apoteket i ny ejendom i Havnegade 10 A, 1974.

THY-APOTEKER

I året 1793 forenedes Dueholm, Ørum og Vestervig amter i THISTED amt. Det var proprietærene, herremændene heroppe, der 1749 bad kongen om dog at få »et lidet husapotek«, idet de »ved en hastig og heftig sygdom skulle helt til Aalborg eller Viborg for at få nødvendige medikamenter«.

Nu var det måske lidt overdrevent med dette behov, idet man allerede 1733 havde en apoteker, ganske vist uprivilegeret, men Thisted-apotekeren J. C. Apoldi (1701-1746) havde i virkeligheden, hvad der fandtes af medicin dengang. Han havde også uddannelse som apoteker. Apoldi var født i Rudolfstadt i Tyskland, gik to år i Erfurt latinskole, fem år i apotekertilrettelse sammesteds hos Kirchburgs Medikus, rejste derpå til Danmark og var i Holstebro 1728-1733, i Thisted fra 1733 til sin død 1746.

Selvfølgelig ønskede Frederik den Femte ikke, at »landets børn« skulle ligge syge og ikke kunne få hjælp, og allerede 1749 får Thisted sin bevilling til O.L. Bjørnstrøm, som dog dør, før han rigtig får begyndt. Det blev Jacob Gesius, der fik gavn af bevillingen. Dog — det blev en dårlig start, også han må opgive at få forretningen til at gå. 1758 må han sælge. Dog senere gik det bedre, så Thisted holder et gennemsnit på 14 år til sine apotekere gennem de godt 200 år, som nu er gået. Her er tale om Svaneapoteket.

Her følger navnene på den lange række apotekere og deres ansættelsesår: C. A. Ziegler 1758, F. V. Duche 1769, H. E. Niemann 1795, J. G. Kollberg 1797, P. Bech 1800, L. C. Dahlerup 1823, G. A. Eyber 1846, C. T. Petersen 1859, H. T. L. Bertelsen 1873, C.F.A. Gottschalk 1884, C. K. Rafn 1891, G.J. Møller 1907,

Svaneapoteket i Thisted, tegnet fra gården 1884 af apoteker C. F. A. Gottschalch.

Thisted Svaneapoteks personale 1902. Til højre apoteker Raffn.

V.M.C. Kierulff 1918, (bestyrer H. Høgelund 1952-59), Kirsten M. Reinholt 1959.

Ikke mindst her i Thisted begyndte det småt, men i vor tid har vi ikke hørt om fallerende apotekere. Priserne ved overtagelsen er da også steget endda meget stærkt: Eyber, som forøvrigt fik den besked, at nu skulle der betales næringssskat, overtog Svaneapoteket for 50.000 rigsdaler, ca. 100.000 kr., i året 1859; i 1884 kostede det 230.000 kr., i 1912 440.000 kr.

Svaneapoteket er ombygget 1898, 1924 og 1963, det er beliggende Storegade 5 på matr. nr. 225 a.

Med hensyn til Thistedes Løveapotek, Vestergade 12, oprettet ved kgl. resolution af 30. juli 1914, kan fortælles, at det trak meget længe ud med den bevilling. Allerede 1874 kom første andragende fra Farm. Medhjælperforening, men når det ikke fik gehør hos Fysikatet, begrundes det således: . . . »det nuværende Apotek er fortrinligt og fuldt i stand til at opfylde sine forpligtelser.« Året 1902 er der kommet et nyt argument ind, idet tanker om, at et apotek i det østlige opland ville være hensigtsmæssig: i Østerild eller Frøstrup f.eks. Da nu indehaveren apoteker Rafn på Svaneapoteket tilbød at yde et tilskud til et sådant apotek — for at undgå

Thisted Svaneapotek, Storegade 5, fotograferet ca. 1895.

oprettelse af et konkurrerende apotek i selve Thisted — løstes opgaven på den måde. Apoteker Rafn skulle så i ti år svare en årlig

Den tidligere Wagners gård, Vestergade 12, Thisted, blev 1888 købt af Håndværkerforeningen og 1915 solgt til Løveapoteket.

afgift på 2.000 kr. til et apotek i Frøstrup, egentlig et hjælpeapotek til Fjerritslev med apoteker J. A. Lassen.

Endelig kom så turen til oprettelse af Løveapoteket. Her blev første mand 1914 cand. pharm. Andr. M. H. Lund. Arkitekt Th. Møller, Århus, stod for ombygningen af Håndværkerforeningens gamle bygning, og apoteket åbnedes 30. september 1915. Lund var da 49 år og havde apoteket til sin død 1922. Efterfølger blev S. P. Larsen, men han var allerede 61 år. Dog havde han apoteket i tolv år til 1935. J. C. H. Olesen er der til 1940. Derefter gik apoteket til spindesiden ved Astrid Mørch 1940-1955. Også efterfølgeren blev en dame, Inge Marie Olsen, der overtog Løveapoteket for 210.000 kr. Hun havde apoteket til 1965. Derpå overtog H. Kjærbølling Svennesen det.

Frøstrup

Går vi nu tilbage til Frøstrup, ses, at der allerede 1917 gives privilegium til at drive apoteket som selvstændigt apotek, da den hidtidige bestyrer A.H.B. Marschall får bevilling. Han driver apoteket til 1926. Den næste er C. W. Tornøe 1927-1939, tredje mand er I.H.G.Schmeltz 1940-1953, J.N. Jessen 1953-1962, K.R.S. Lauridsen fra 1962 til 1970. Derpå blev det lagt ind under Fjerritslev Apotek.

Om bygningen kan fortælles, at den byggedes 1917. I 1962 købte apoteker Sand ejendommen for 130.000 kr.

Hvidbjerg. I Hvidbjerg på Thyholm ser apotekerrækken ud som følger: J. C. Ustvaldt 1822-1828, C. W. Schönemann 1828-1831, L.C. Dahlerup 1831-1841, P.J. Bering 1841-1868, C.A.Haastrup 1869-1875, F.C. Meyer 1875-1882, C.A. Ballhausen 1882-1891, R.P.I. Andersen 1891-1895, F.H.M. Eising 1895-1903, K.B. Graae 1904-1910, L. C. F. Sodemann 1910-1919, N. M. J. Schjødt 1919-1925, Marie J. Madsen 1925-1934, J. Esborg 1934-1944, A. Schytte 1944-1969.

Vestervig. Vestervig Apotek, oprettet ved kgl. resolution af 11. august 1850, havde som første mand Jens Gundorph 1850-1860, hans enke fortsatte til 1878, E.L. Steinthal 1879-1914, idet der dog holdtes en bestyrer, cand. pharm. E. Juul siden 1893. Han skulle svare en forpagtningsafgift på 2500 kr. årlig (1893) og fortsatte til

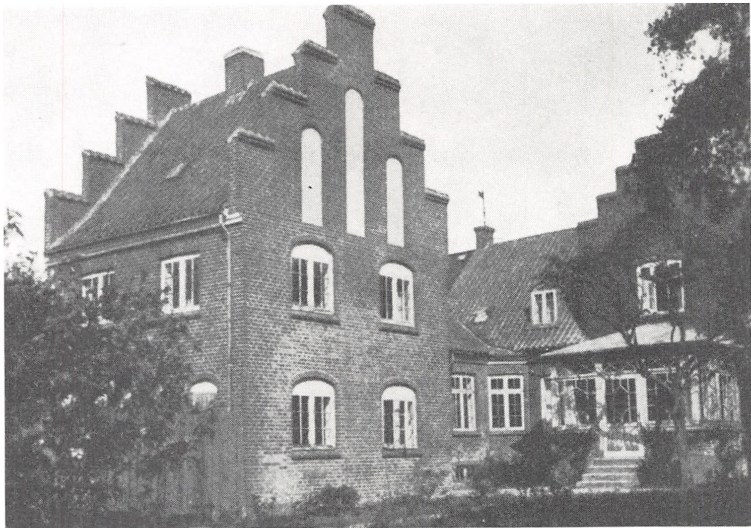

Apoteksbygningen i Vestervig 1923.

1909. Herefter antoges bestyrer L. Lassen til 1914. Denne blev selvstændig nævnte år og var i Hvidbjerg til 1923. H.P. Bryrup 1923-1927, N.F. Jørgensen 1928-1939, Anna H.E. Schouenborg 1939-1945, Inge Marie Olsen 1945-1955, H.J. Eskjær 1955-1963, Erik Krumhardt 1964- . I nævnte år er købesummen 135.000 kr. — til sammenligning kostede apoteket i 1893 15.000 kr.

Koldby og Hurup. Som hjælpeapotek under Vestervig oprettedes 1877 Koldby apotek, der blev selvstændigt i 1897, senere i 1908 Hurup, selvstændigt 1918.

Denne udvikling skal kort omtales: Nogle af Koldbyegnens beboere dannede sidst i 1870-erne et aktieselskab. Med en kapital på 8000 kr. påtog gæstgiver J. Nyboe sig at opføre en apoteksbygning. Aktieselskabet Koldby Hjelpeapotek solgte så bygningen til daværende apoteksbestyrer N.C. Edinger 14. april 1883. I løbet af nogle år var aktierne indløst af Edinger, og 1894 overtog M.H. Schrøder ejendommen for 9300 kr. Forpagtningsafgiften til Vestervig-apotekeren beløb sig til 1500 kr. Der var nogle modstridende meninger om disse forhold: bestyrer med lokale, men ikke med varer, men ministeriet slog kun fast, at varerne havde moderapoteket ansvaret for.

Koldby Apotek set fra haven. Sidebygningen til venstre blev opført 1919.

De selvstændige apotekere i Koldby: A. Fleischer-Hansen 1898-1906, W. F. Sandberg 1906-1914, A. T. Cruusberg 1914-1916, G. S. Sørensen 1916-1926, J.J. Jensen 1926-1936, H.S. Quorstrup 1936-1945, E.B. Hoffmeyer 1946-1954, K.N.S. Gundtoft 1954-1964, I.M. Søeberg-Sørensen 1964 - - - Om Koldby apoteket kan knyttes et par bemærkninger: Det fik 1907 lov til at anlægge et hjælpeapo-

Koldby Apoteks facade mod vejen.

Hundborg Apotek under opførelse.

tek i Hundborg. Dette blev ti år senere selvstændigt med følgende apotekere: C. Rahbek 1917-1930, H.T.V. Skaftø 1930-1933, H. J. Bender 1934-1941, C.I. Levinsen 1941-49, J.A. Rørbæk-Jensen 1949-57. T.P. Fregerslev 1958-1966. Hvorpå apoteket blev nedlagt.

Hurup. I Hurup var der vel ikke et aktieselskab, men dog et initiativ fra privat hold, som gav skub i arbejdet for et apotek.

Detailhandler Wilh. Nørby ansøgte 1906 om at måtte oprette et håndkøbsudsalg fra Vestervig apotek, men det voldt sandelig megen modstand: Ja, det vil sige: håndkøbsudsalget fik byen, men et apotek, næ, »det ville blive til meget stor skade for både Vestervig, Koldby og Hvidbjerg, og så ville endda Hurup apotek altid blive et lille, bitte apotek.« Nå, efter et par år kunne et hjælpeapotek dog oprettes, og atter efter ti års ventetid kom der ved kgl. resolution tilladelse til et personligt privilegeret apotek.

listen over apotekerindehavere ser således ud: Agnes M. Steinthal 1908-1914 som indehaver. Bestyrer H. S. Arden 1908-1918. Sidstnævnte forblev i stillingen som selvstændig apoteker til 1925. Hjælpeapoteket havde haft til huse i matr. nr. 1 aa, 1 ab og 1 ae i

tiden 1908 til 1916, da det blev flyttet til en ejendom, som bestyrer Arden havde ladet opføre. Det bemærkes, at »lofterne egner sig udnærket til tørring af droger« — helseplanter. G. Aagaard 1926-1940, Gerda Busch 1940-1948, H.H. Jessen 1948-1950, H.A. Læsøe 1950-1962, K. Jacobsen 1962-1979, M.O. Nielsen 1979 - .

Apoteksejendommen, Bredgade 13, matr. nr. 8, Hurup by, overtoges da for 135.000 kr., inventar 30.000 kr., varelager 66.000 kr. Der arbejdede i 1973 15 personer på apoteket.

Det særlige forhold, at apotekerstillingen er kgl. privilegeret, gør, at der ikke offentligt høres noget som besættelsen af disse. Sammenligner man med f.eks. præstestillinger eller skoleinspektørembeder kan der jo til tider gå stærke dønninger. Måske er det godt med de kgl. udnævnte, men det er jo ikke efter opskriften: Folkeligt skal alt nu være! Man hører kun sjældent apotekere tage del i sognets liv, men der er dog nogle, som har givet legater til gode for bl.a. kirker og andre institutioner. At der er rige folk imellem er ganske klart. Nogle har kunnet købe store gårde eller lystejendomme, andre har følt sig tiltrukket af fremmede forhold og er rejst til udlandet. Men i regelen er det arbejdet inden for faget, der har »taget« dem. Vejen til apotekerstillingen er langsommelig, tit er det halvgamle mænd eller kvinder, der får en så betroet stilling. Jo, betroet er stillingen, thi klientellet er vore syge, og de skal selvfølgelig kunne stole på den medicin, de får. Men vi kommer tilbage til det kategoriske: Lægen er først, apoteket næst, men altså dog et vigtigt led.

Den tid er kommet, da der siges stop for nye apoteker, i hvert fald ude på landet. De store enheder gør sig gældende også her. Men i dette indlæg er vist træk af en meget betydningsfuld udvikling af apoteksvæsenet i Danmark.

N.B. Artiklen er skrevet 1973, og i 1980 ajourført ved velvillig bistand af apoteker Kirsten Reinholt, Thisted. Blandt kilderne kan nævnes De danske apotekers historie af Dam og Schæffer, Dansk farmaceutisk Årbog, Henrik Harpestrengs Opskrifter og Morsøe Årbog.

Billedmaterialet er stillet til rådighed for Historisk Årbog af Byhistorisk Arkiv, Thisted.

Min morfars rejsebog

AF ROBERT SVALGAARD, THISTED

I min bogreol står en lille uanselig bog, der sit udseende til trods har stor værdi for mig. Heri førte min morfar nemlig sin rejsedagbog, da han i årene 1881-83 var på valsen Europa rundt.

Morfar, snedkersvend Frederik Laursen, var født i Sct. Ibsgade i Viborg den 23. august 1858. 23 år gammel drog han, som det dengang var almindeligt blandt unge håndværkssvende, på valsen. Alle grænser stod åbne for dygtige håndværkere, og arbejde kunne som regel fås overalt. Nogle blev derude, men hovedparten af håndværkere vendte hjem rige på oplevelser og erfaringer.

Morfars rejse begyndte i København for 99 år siden, idet han den 3. maj 1881 gik om bord i damperen til Lübeck for derfra at rejse videre til Hamburg. Her fik han arbejde hos en snedkermester, der var nordmand. Der var dog ikke store muligheder for at lære noget nyt hos denne mester, som tilmed var meget påholdende med hensyn til lønninger, så farten gik videre.

I BERLIN

Næste rejsemål var Berlin. Turen gik med tog, og ved ankomsten til herberget i denne by, var alt optaget, så morfar måtte selv på jagt efter et logi. Derefter gjaldt det om at finde noget at bestille. Første arbejdsplads blev hos brødrene Weinmann i Schillingsstrasse, hvor lønnen heller ikke var god. Næste sted var hos hofsnedker G. Richt, hvor morfar blev, til han i oktober måned i 1881 drog videre mod Wien.

Opholdet i Berlin benyttedes til talrige besøg i teatre, på kunstudstillinger og museer. Panoptikon i Kaisergalleriet må have gjort et dybt indtryk på morfar. Her stod han over for historiens berømte personer: kejsere, konger, statsmænd, digtere og skuespillere etc. Ved et stort bord var Berlinerkongressen forsamlet, og opmærksomheden var samlet om den talende Bismarck. Et meget uhyggeligt indslag i udstillingen var et værelse, der rummede tidligere tiders mordere.

De danske håndværkssvende var unge mennesker, så det har vel ikke drejet sig udelukkende om opera, teater og malerier. Der blev ind imellem tid til at deltage i det »pulveriserende« liv. Morfar fortæller således levende om et besøg i Berlins dansehal »Opheum«.

Entreen var her 3 mark, men ved at købe en billet hos en cigarhandler overfor kom man ind for ialt 2 mark, og i dette beløb var endog inkluderet 3 genstande. Så var der jo noget at sidde og nippe til, medens man studerede den smukt udstyrede dansesal og betragtede pigerne, som beskrives som flotte og dejlige.

I Berlin mødte morfar en anden dansk snedkervend, Otto Larsen, og de besluttede at følges ad. Forinden delte de dog en bolle punch med 14 andre danskere hos en gæstgiver, der hed Frederik Nielsen. Den 16. oktober 1881 tog de på banegården afsked med en stor flok danske håndværkere, der var mødt op for at sige farvel til dem.

DRESDEN, PRAG OG WIEN

Dresden var første mål på den videre færd. Man ville ikke søge arbejde her, og i tre dage besøgte de to rejsefæller byens mange seværdigheder, men der blev dog også tid til at aflægge visit i tre af byens mange ølhaller.

Tørstige har de formentlig ikke været, da turen gik videre med dampskibet »König Johan« på Elben til Bodenbach, hvor de entrede toget til Prag. Alle herberger var optaget i Prag, så de vandrede ud i byen for at skaffe sig et sted at bo. Det lykkedes ikke at finde et logi, der passede til pengepungen, så de måtte tage ind på et hotel.

Målet var stadig Wien. Kun to dage senere rejste de videre med toget. Efter et ophold i Gmünd nåede de frem til Wien, hvor en landsmand havde lovet at skaffe dem logi, men det blev ved løfterne. Da boligproblemet var klaret, gjaldt det om at finde arbejde.

Morfars første arbejdssted blev hos to franskmænd, og her blev han i en måned. Så mente han, det kunne være nok, idet han ikke kunne eksistere for den løn, han fik. Så fulgte en arbejdsløshedspæriode på 8 dage og derefter nyt arbejde hos snedkermester Dübbel.

TEATERBRANDEN

Opholdet i Wien blev rigt på oplevelser. Den mest dramatiske var den store teaterbrand torsdag den 8. december 1881. På Ringteatret — det nyeste af byens fem teatre — var forestillingen netop begyndt. Man opførte »Hoffmanns Eventyr« af Offenbach. Publikum var knap færdigt med at komme på plads.

I første scene »Studentergildet« antændte en spritlampe ved et uheld kulisserne, og i løbet af et øjeblik var scenen et flammehav. Jerntæppet blev i forvirringen ikke sænket, hvorfor ilden brede sig til tilskuerpladserne.

Her var alt kaos. På de fire etager kæmpede publikum for at komme ud. De svageste blev trampet ihjel. Nogle forsøgte at redde sig ved spring ud fra vinduerne. Det var alles kamp mod alle for at komme ud.

Medens alt dette skete, sad Otto Larsen og morfar på en restauration, da en tjener kom ind og fortalte om branden. De ilede straks hen ad gaden, men måtte tilbage efter overtøjet og så igen af sted i løb til brandstedet.

Her blev de vidne til denne uhyggelige brandkatastrofe, der kvævede 896 menneskeliv. Mellem de tusinder af tilskuere stod de to danske snedkere og fulgte brandmændenes forgæves kamp mod flammerne og deres anstrengelser for at redde de indespærrede. Dybt rystede gik de derfra.

JULEAFTEN - NYTÅRSAFTEN

Håndværksvendenes juleaften i foreningen »Goldene Kegel« i Magdalenenstrasse var en stor oplevelse. Det blev en hyggeligt aften med dansk julemad og danske julesalmer. Den aften gik tankerne hjem til familie, slægt og venner i Danmark. Efter festen vandrede en flok af deltagerne til julemesse i St. Stefanskirken.

Nytårsaften startede med stor middag på en restauration i selskab med tre andre danskere. Herfra tog man til den danske forening, og man sluttede i et forlystelsesetablisement med tre dansesale og otte orkestre. Der var liv og glade dage den nytårsnat.

Wieneropholdet bød videre på baller, teater- og museumsbesøg og udflugter, og det var mættet med indtryk fra den skønne by Wien, de to mand fortsatte turen videre mod Italien.

ITALIEN OG SVEJTS

Den 3. april 1882 tog de med toget til Triest og derfra videre med skib til Venedig. Derfra videre til Verona og Milano.

Hidtil havde de to mand brugt offentlige befordringsmidler, men nu startede man traveturen over Alperne gennem St. Gotthard-passet. Anden påskedag 1882 drog Otto Larsen og morfar til fods mod den svejtsiske grænse. Den 11. april gik turen fra Mendrisio de 6 1/2 mil til Bellinzona. Derfra videre over Faida, Airolo til St. Gotthard, hvor der overnattedes i et herberg.

De tre sidste timer af turen foregik i høj sne, så de to vandringsmænd var både trætte og forkomne, da de ved 18-tiden nåede frem til et herberg i St. Gotthards-passet. Her fik de noget at spise, nemlig brød og ost, hvortil de drak vand. Inden de en time senere gik til køjs, blev der serveret varm brødsuppe for dem.

Havde det været koldt på traveturen, blev overnatningen på herberget det ikke mindre. De to mand frøs forfærdeligt i sengene, hvorfor de stod tidligt op. Efter et solidt morgenmåltid og en stor snaps begyndte de på nedstigningen fra passet. Turen foregik i sne til knæene, og det varede tre timer at nå ned i dalen. Herfra vandrede de til Amsteg og videre til Flüelen, hvor de gik om bord på en damper for at sejle på Vierwaldstettersøen til Luzern.

Pinsen fejredes i Geneve, hvor de sammen med en landsmand startede op i bjergene sent om aftenen for at se pinsesolen danse. Det var nogle trætte fyre, der vendte tilbage om morgenen efter den bjergtur.

Sammen med Otto Larsen og urmager Schwartz, der stammer fra Roskilde, var morfar en aften inviteret til selskab hos en derboende dansker. Ellers anvendte de to kammerater opholdet i Geneve til at studere byens seværdigheder.

I Geneve boede de to rejsefæller sammen på et lejet værelse. Morfar arbejdede på byens største snedkerværksted, men efter tre måneders forløb rejste han alene videre mod byernes by Paris.

I PARIS - OG TUREN GÅR HJEMAD

Her fik han efter en uges forløb arbejde hos en tysk pianofabrikant. Hvad pariseropholdet iøvrigt bød på, får vi ikke at vide, for dagbogen slutter her, men vi kan gætte på, at den unge snedkers-

Snedkersvend Frederik Laursen var en lang og billig tur på valsen 1881-1883. Han er her fotograferet i Paris.

vend har set byens seværdigheder og måske lidt af byens berømte nattelliv.

Fra Kjøbenhavn til Lübeck 6 Krones	
— Lübeck til Hamburg	1 Mark 10 Pn
— Hamburg — Berlin	6 Mark 4 Nasse
— Berlin — Dresden	3 do 50 Pennige
— Dresden — Baddeck	1 do 75 do
med Dampfseil	
— Baddeck — Prag	3 Gulden 15 Krone
— Prag — Wien	5 do 37 do
— Wien — Triest	8 do 30 halve Pais
— Triest — Venedig	8 Franc 80 Cent. med med Dampfseil
— Venedig — Verona	6 do 55 do
— Verona — Mailand	8 do 70 do
— Mailand — Conco	1 do 85 do
med Transatlantico	
— Genua — Lugern	2 — 30 do
— Lugern — Genf	14 do 60 do
— Genf — Paris	42 do 50 do
— Paris — Metz	23 do 20 do
— Metz — Bingenhijk	8 Mark 10 Pennige
— Bingen til Köln med Dampfseil	5 Mark
— Köln — Hamburg	10 Mark 30 Pennige
— Hamburg — Viborg	17 Mark 99 Pennige
— Viborg — Kjøbenhavn	7 Krones 15öre
Kjøbenhavn den 5 ^{te} August 1883	

Sidste side af Frederik Laursens rejsedagbog rummer regnskabet over godt to års oplevelser som sneedkervend Europa rundt.

En regnskabsoversigt bag i dagbogen viser, at hjemrejsen til Danmark skete i 1883 med tog over Metz, Bingen, Köln, Hamburg til Viborg. Efter et besøg hos familien dér rejste han videre til København den 5. august 1883. Morfar var nu hjemme igen og fik arbejde, blev gift og fik børn. Min mor, Agnes Emilie Svalgaard, født Laursen, er født i København den 18. april 1889. For morfar betød Europaturen mange oplevelser og på det faglige område megen viden, der skulle komme han til gode i det daglige arbejde.

Øjne bag kalken i Tved Kirke

Af METTE FASTRUP

Vi har været flere i Tved Kirke, end vi regnede med. I nogle århundreder har de set på os, personerne derinde med deres øjne bag lag af kalk. Lag på lag.

Tved Kirke er blevet repareret. En restaurering kan men egentlig ikke tale om. Kirken har fået nogle kedelige furer glattet ud, har fået en arkitektonisk opstrammer i den revnede korbue, der var det mest synlige og mest foruroligende tegn på forfald.

Nationalmuseets kalkningstjeneste aflagde pligtvisit. Man ventede sig ikke noget af Tved Kirke, ikke noget, der kunne påvirke erfarne konservatorer med fortidens kirkekunst som speciale.

Småbitte »ruder« blev skåret i kalken — helt ind til kirkehusets marv. Og konservatoren så ikke ud ad sine »ruder«. Han så ind, ind i en fortid med farver og figurer med spor fra samme forestillingsverden, fra den, vi i dag kender fra »dagens tekst«, fra det, der også nu siges fra prædikestolen.

Lag med dekorationer, lag med svage farvetoner og så de lag, der blev undersøgt med så stor interesse. De store overraskende bibelbilleder.

Tved Kirke har haft klenodier gemt under kalken. Ingen nulevende har haft anelse om de værdier, der i århundreder har skjult sig i den lille kirke, hvis omgivelser er skiftet, mens de romanske mure står, hvor de blev sat, ikke så forfærdelig længe efter at det var vikingetid i Norden. Da var der sikkert agerland omkring kirken. Siden forvandlede det meste af sognet til ørkenagtigt klitlandskab, hvor sandflugten drev mennesker fra hus og hjem. Ved århundredskiftet plantede man den lunende plantage, der nu har gjort stedet til en idyl.

En lille kirke så ydmyg og så rig.

Omkring et århundrede efter kirkens opførelse har en kunstner i

Konservator Robert Smalley fra Nationalmuseets Kalkningstjeneste arbejder her med afdækning af kalkmaleri fra ca. år 1500. Lige over konservatorens venstre hånd ses Adams ene fod. Foto: Tage Jensen.

vort kirkerum gået og malet apostelfigurer. Meget har forandret sig, selv på en stille egn, inden en anden kunstner et par århundreder senere, omkring år 1500, anbragte Adam, Eva og slangen i kirkens kor. Det famøse æble er heller ikke glemt. Som genbo på den anden side af korets sydvindue anes den kæmpestore Christophorus, der under sydligere himmelstrøg stadig betragtes som vogteren mod brat-død, også i trafikken. Man kan den dag i dag sydpå være så heldig at opleve Christophorus-figuren i bilens nøglering.

I katolske lande er Christophorus ofte anbragt lige indenfor kirkedøren. Så kan den fortravlede lige nå indenfor og gøre korsets tegn i hans nærværelse på færden ad farlige veje til eller fra arbejde. Et lille bidrag til livsforsikringen.

I Tved optager Christophorus det fjerneste, sydlige hjørne af koret. Det kunne tyde på, at han her ikke har været »brugt« på samme måde som i de katolske lande, heller ikke, da han blev til lige før reformationen. Men også her i Thy har han båret Kristusbarnet på sine stærke skuldre. Konservatorerne vil ikke love, at der er noget tilbage af figurens øverste del. En tidligere reparation har her som andre steder i kirken gnavet sig ind i billederne.

Korets 1500-tals dekoration vækker undren. Den er blevet til på det tidspunkt, da sandflugten begyndte at true landsdelen. Også dengang har det været en investering at »ofre« penge på sin kirke. Man har gjort det, måske som et forsøg på at formilde de højere magter, der sendte flyvesandets svøbe ind over landskabet.

En landsby har ligget inde i plantagen vest for kirken, hvor folk nu ynder at gå søndagstur og i sæsonen plyndre skovbunden for kantareller.

En annekspræstegård har der også været i Tved. Ingen ved i dag, hvor den har ligget. Men præsteindberetningen siger, at »den 1690 er øde af sand«.

På et tidspunkt har Adam, Eva og Christophorus forlængst været kalket over, men de har formentlig været fremme i dagens lys, da lyden af sandets hvislen om kirkehusets hjørner var døgnets melodi i denne del af Thy. Mange oplevede som annekspræstegårdens folk at få deres hjem lagt øde af sand, at måtte flytte — flygte.

Det var korets sydvæg, der først viste sig at være befolket. Hverken konservator Robert Smalley fra Nationalmuseets Kalkningstjeneste eller kirkearkitekten Poul Hansen, Thisted, kunne skjule deres overraskelse. Fra Nationalmuseet meddeltes det, at dekorationerne var bevaringsværdige. Overvejelser i menighedsrådet: Det vil koste penge!

Imens puslede konservatoren og hans hjælper videre. Også kirkeskibet blev forsynet med de små rudet. Atter så konservatoren ind i fortiden, denne gang mere end 700 år.

Konservatoren befandt sig så at sige ansigt til ansigt med en apostel, der tonede frem på kirkens nordvæg.

Betagende var det at se konservatoren sidde på et plankebord, lagt over stolestadernes rygge, og lempe kalken af netop dertil, hvor figuren trådte frem. Hoved, skuldre, klædedragt med tydelige detaljer ned til bæltstedet. En person, der har været kirkegæst næsten siden kirken var ny engang i 1100-1200-tallet. I større og mindre flager lod kalken sig løsne. Der var flere lag dekorationer på det, der faldt af, men interessen koncentrerede sig om det inderste lag, det ældste. Håndværksmæssigt var dette lag bedre udført end de lag, der fulgte efter århundreder igennem. Beklageligvis er man blevet mere sjuskede og sløsedede op gennem tiderne. Det afspejles mange steder i vore kirker.

Havde man ikke brugt gode materialer og gjort sig umage med arbejdet for 700 år siden, havde der ingen apostel været i Tved i dag.

Med tilbageholdt åndedræt overværede man afdækningen. Et

Det er indirekte sandflugten, der er skyld i, at Tved Kirkes korbue fik en truende revne. Sandet lagde sig på sine steder flere meter op om kirken, blev senere gravet væk, desværre sådan, at der ikke var afløb fra hjørnet syd for tårnet. Fugt under kirken fik sydvæggen til at skride en smule ud, og korbuens kvadre løsnedes sig fra hinanden. Her iagttager arkitekt Poul Hansen, Thisted, revnen, netop som den var afsløret og korbuen stivet af med træskabelon.

stort felt mellem skibets nordvinduer står nu ved nytårstid med sine slørede dekorationer. Laset og flosset ser det ud. Kalkflagerne løsnes. Som blade i en bog ligger lag på lag og afslører generationers bestræbelser på at holde deres kirke pæn, at gøre den pænere, en lille kirke i et beskedent sogn yderst i sandflugtsegnen. Et sogn med ikke så forfærdelig mange husstande, selv ikke i gode tider.

Konservatorerne kommer igen i det kommende år, eller det næste igen. Arbejdet skal gøres færdigt. Det er vel ikke de store ord, der blomstrer i denne nordvestjyske egn. Skal de romanske kalkmalerier bevares? Tavshed.

Konservatorens mere kyndige og impulsive gemyt registrerer tavsheden, der også for andre får det til at sitre i rygmarven.

— Mener man at ville bevare dette romanske mesterværk, hvis lige ikke findes i denne ende af landet?

Tavshed i Tved Kirke.

— Vil man ikke beholde apostelen her, tager vi ham med til Nationalmuseet!

Der er ikke tvivl i fagmandens sind.

Stadig tavshed.

— Han skal ikke til København. Vi må se at skaffe pengene.

— — —

Nogle måneder endnu står kalkmalerierne som skyggefelter på Tved Kirkes nykalkede vægge. Man er pænt gået udenom, til konservatoren fra København får tid — og man i det lille menighedsråd »finder« de ca. 50.000 kr., det vil koste at lokke kalkmaleriernes figurer nærmere. Apostelen får man så at sige oven i handelen, for det vil koste alene ca. 40.000 kr. at tage sig af koret med Edens Have og Christophorus. Konservatoren mener, han kan tage sig af den romanske dekoration »sådan ind imellem«.

Fixerbilleder eller sære landkort. For tiden siger kalkmalerierne i Tved ikke beskueren så forfærdelig meget. Og dog.

Vi kommer dem aldrig nærmere end nu, vore trofaste kirkefæller. At de i den kommende tid vil blive tydeligere, er der ingen tvivl om, men bliver de nogen sinde mere nærværende: Adam, Eva, slangen, den byrdebærende Christophorus og før dem apostelen, som måske engang har haft resten af apostelskaren omkring sig kirkeskibet rundt?

Under afdækningen tonede noget frem, som lignede et Andreas-

kors. Som en skygge, der atter blev borte i kirkevæggen. Måske kommer det tilbage sammen med konservatoren, hans erfaring, kunstneriske forståelse og kemiske heksekunst.

Der bliver ikke slået streger, hvor streger mangler, ikke foræret Christophorus et nyt hoved, hvis tiden og tidligere kirkereparationer har berøvet ham det, han fik omkring år 1500. Ingen fusk med fortiden. Man vil følge al restaurerings grundlov: ikke at føje nyt til, hvor det oprindelige er borte. Med nænsomhed vil man lade de felter stå bare, hvor tiden har været på hugst.

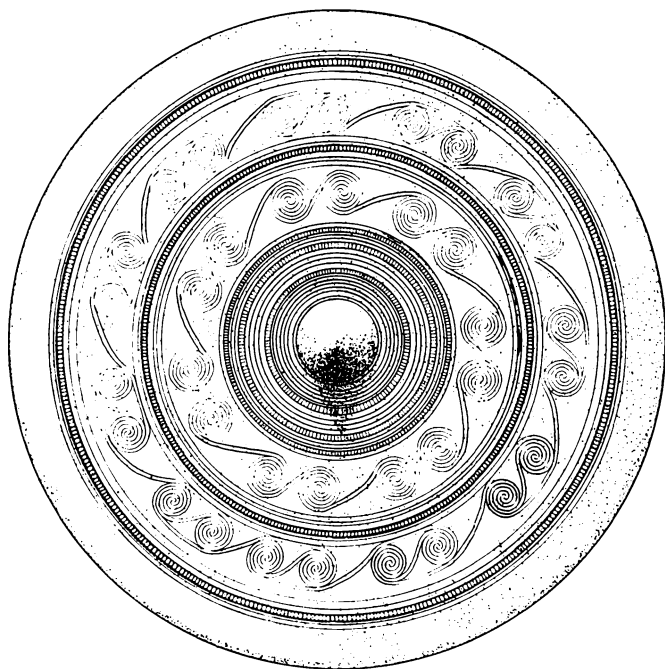
Fortidens og forestillingens kunst vil få lov at gå hånd i hånd. Var det ikke netop det, der skete, da tidligere tiders kunstnere formede deres figurer?

Museet for Thy og Vester Hanherred

Endnu et år er ved at være forløbet, og vel at mærke igen et år, hvor vi har kunnet mærke en stigende interesse for museet og vort arbejde.

Museets arkæologiske aktivitet har i den forløbne sæson hovedsagelig koncentreret sig om bronzealderens gravfund og de store bopladser fra ældre jernalder.

I slutningen af november måned 1979, lige før vinteren satte ind, undersøgtes en stenbygget grav ved Lækjær nær Nors hos gårdejer Jørgen Godiksen. Ovenpå de brændte ben, der lå på bunden af kisten, fandtes en bronzedolk, et beslag til dolkskeden, en såkaldt dopsko, samt en bælteplade smukt ornamenteret med

Rekonstruktion af bælteplade fra Lækjær ved Nors. Fundet er fra ældre bronzealder, omkring år 1200 før Kristi fødsel.

Tegning: Jens Erik Nielsen

spiral motiver. Udstyret viser, at der er tale om en kvindegrav anlagt omkring 1200 før Kristi fødsel. Graven fandtes som centralgrav i en overpløjet gravhøj.

Udgravningen af den store ældre bronzealdergravhøj ved Tilsted hos repræsentant Ole Høgh er blevet fortsat og afsluttet. Blandt de ting fra undersøgelsen i 1979, der blev optaget i præparater fra gravene og nærmere undersøgt på Viborg amts konserveringsanstalt i Skive, må nævnes en lille cylindrisk bronzedåse, der overraskende viste sig at indeholde en lille perlekæde af glas- og bronzespiralperler samt en række andre mere almindelige bronzegenstande. Perlekæden har efter skindrester at dømme ligget godt beskyttet i en lille skindpose.

Høj fra ældre bronzealder under udgravning ved Tilsted. Billedet viser en del af randstenskæden omkring højen samt stenkisten i midten. Foto: Jens-Henrik Bech

Ved jordarbejde stødte gårdejer Th. Jepsen, Skårup, i oktober 1979 på en stenlægning. Undersøgelsen af fundet blev på grund af andre igangværende udgravninger udsat til næste forår, hvor en større undersøgelse viste sig påkrævet. I løbet af halvanden måned blev to hustomter med indgangsbrølægninger undersøgt. Begge husene, der stammer fra ældre jernalder — nærmere betegnet omkring 100 før Kristi fødsel — viser tydelige brandspor og er således nedbrændt i forhistorisk tid. I det ene hus var 2/3 af gulvet i husets vestende dækket af mere eller mindre knuste lerkar, hvoraf

11 kan samles til forholdsvis hele kar. Spredt mellem karrene og i tre af disse lå større mængder forkullet korn. Undersøgelsen ved Skårup har givet gode resultater, hvorfor udgravningen vil blive søgt videreført i 1981.

Ved mindre undersøgelser ved Vestervig, ved Hassing og ved Vibberstoft er ligeledes konstateret bopladsrester fra ældre jernalder. Endelig er der hos gårdejer Ole Arvidsson, Hundborg, undersøgt en større jordfast sten med omgivende skårsamlinger. Stenen har på den ene side en række indhuggede skåltegn og må tolkes som en kultsten, opad hvilken der med mellemrum er foretaget ofringer. Hvori disse har bestået er uvist, men man kan tænke sig, at lerkar med madvarer er blevet knust imod stenen. Lerkarrene dateres til omkring 200 før Kristi fødsel.

I dette efterår graves der i en høj i Bedsted og ved Øster Vandet. Forhåbentlig når vi også udgravning af en stor overpløjet høj i Ydby. Udover ovennævnte undersøgelser er der foretaget en lang række besigtigelser. I oktober påbegyndes i samarbejde med Miljøministeriets fredningskontor en nyberejsning af de fredede oldtidsminder i Thy — berejsningen starter i Refs herred. Baggrunden for berejsningen er, at de fredede gravhøje meget længe har fået lov at ligge uden opsyn, og at man i forbindelse med ministeriets administration af naturfredningsloven har behov for en ajourført oversigt over de fredede højes tilstand.

Sidste år åbnede museet en ny museumsafdeling i Hanstholm — udstillingerne er der blevet udbygget med en stor og revideret udstilling om redningsvæsenets historie — udstillingen har til huse i et gammelt redningshus, der er flyttet op til Fyret. Desuden er der påbegyndt udarbejdelse af forskelligt pædagogisk materiale om såvel bunker som fyr.

Allerede for mange år siden startede en gruppe lærere fra Sydthy kommune indsamling af gammelt skolemateriale: bøger, borde, instrumenter, billeder o.s.v. fra kommunens skoler med henblik på — på et eller andet tidspunkt at indrette et skolemuseum. Samlingen var efterhånden blevet temmelig righoldig — vi er dog stadigvæk interesseret i såvel gamle skolerekvitterer som billeder — så vi fik mere og mere lyst til at gøre samlingen tilgængelig for såvel børn som voksne. Til alt held blev Lindahlsminde skole ledig, og Sydthy kommune har stillet forhenværende klasseværelser samt

indgang til museets disposition. Det ene lokale er indrettet som en gammel skolestue — vi mangler kun den store runde kakkelovn — hvor der kan undervises efter gammelt undervisningsmateriale og efter gamle undervisningsprincipper. Det andet lokale rummer en række supplerende materialer i form af gamle skolebøger, bibelske og historiske kort, eksempler fra sløjdundervisningen samt i et hjørne mindestue for Hans Bakgaard.

I forgangen er der indrettet en lille plancheudstilling om Vestervig kirke og kloster samt en montre med genstande fra jernalderbopladsen ved Vestervig kirke og en stenalder- og bronzealdergrav fra Vestervig sogn. Med den nye museumsafdeling i Vestervig er vores ønske om et museumssted i hver af vore tre kommuner gået i opfyldelse.

Der blev sidste år i Sydthy kommunes musikskoles festsal, Vestervig, holdt en foredragsrække på otte foredrag, som dækkede emner fra oldtid til tidlig middelalder. Alle foredrag var overordentlig velbesøgte. Foredragsrækken fortsætter derfor i det kommende efterår og vinter, og ligeledes afholdes en mindre række foredrag i Thisted i den gamle byrådssal.

Udover pædagogisk materiale til de forskellige udstillinger er der lavet en kasse om jernalderens tekstiler samt en bog og en film om en gammel Thisted film.

Under AOF og LOF køres der i vinterhalvåret spindekursus af en af museets medarbejdere. Der er endvidere udarbejdet et grundigt materiale til syning af folkedragter.

Lærer Jørn Christensen, Klitmøller, har overdraget sin store samling af fiskeredskaber m.v. fra Klitmøller til Hanstholm kommune. Museets nye etnologiske medarbejder har sammen med Knud Mortensen, Thisted, gennemfotograferet og registreret samlingen, der forhåbentlig kan indarbejdes i udstillingen i Hanstholm.

Vi har i indeværende år beskæftiget en række langtidsledige ved forskelligt konserverings- og restaureringsarbejde samt ved løbende registreringsopgaver. Det er vores indtryk, at museet som arbejdsplads for langtidsledige og revalidenter er til lige stor glæde for begge parter.

Det samlede besøgstal for museerne i Thy kommer i år til at ligge på ca. 35.000.

Jette Kjær

Morslands historiske Museum

Dueholm Kloster

Det daglige arbejde præges for vort — som for de fleste andre museers vedkommende — i øjeblikket af den såkaldte »jobtilbudslov«. Der er næsten ingen ende på, hvor mange folk vi kan få — for ni måneder vel at mærke. En situation af den art er ikke holdbar i længden, hverken for dem, der skal »beskæftiges«, eller for dem, der skal »beskæftige«, især ikke hvis arbejdssituationen skal forblive fornuftbetonet og med et sigte ud over de lovbundne ni måneder. Med andre ord, denne lov er nok en hjælp, men bestemt ikke lykken for nogen af parterne på længere sigt.

Bortset fra dette hjertesuk har museet, traditionen tro, påny haft et år med mange særudstillinger, spændende over vidt forskellige emner fra »Jul og gaver« til »Danske byprospekter«. Sammen med Morsø lokalhistoriske Arkiv og Kulturelt Samvirke blev årets største særudstilling »Foreningsliv på Mors« skabt i Pakhuset på havnen. 700 kvadratmeter foreninger, levende som døde — der var noget at se på, hvadenten man interesserede sig for biavl eller badehusforeningen.

En anden af årets store glæder var åbningen af »Støberimuseet« i Morsø Jernstøberis gamle kontorbygning. Udstillingen er opbygget med gamle ovne og ovnplader fra Norge, Tyskland og Sverige, samt en afdeling, hvor jernstøbning vises, led for led, i fotografi og håndværktøj. Årets udstilling var en prøveballon, men vi tør roligt allerede nu sige, at med den succes fortsætter vi også næste år.

Foredragsrækken »Aftener på Dueholm« byder endnu engang på en lang række tilbud hentet fra Danmarkshistorien. Foredragene danner i år tværsnit fra historien med speciel vægt på at søge bag om den »tørre historie« for at se nærmere på det sociale samfund og dets opbygning.

Der er foretaget en lang række større og mindre undersøgelser og besigtigelser over hele øen. Den største og mest interessante var udgravningerne i forbindelse med voldstedet »Skarreborg« på Nordmors. Hvis alt går efter ønskerne, fortsætter denne undersøgelse til næste år.

I årets løb har museet modtaget mange gaver, som bl.a. har udvidet tekstilsamlingen betydeligt. Med støtte fra Statens Muse-

umsnævn er der på Bruun Rasmussens Auktioner indkøbt en stålsyrådsholder i regencestil, lavet af mester Niels Klem, Nykøbing Mors og Thisted, fra slutningen af 1700 årene.

Det samlede besøgstal for 1980 forventes at komme til at ligge et sted mellem 17.000 og 20.000 mennesker.

Løvrigt er museet fortsat dybt engageret i en lang række projekter og udvalg indenfor Morsø kommune, bl.a. Bevaringsplanen for Mors, Kulturelt Samvirke, kommunens ejendom Skarregård samt Morsø Folkeuniversitet.

Per Noe

Morsø slægtshistoriske Forening

På Mors er der dannet en ny forening for slægtsforskere. Foreningen er nu snart ved at være to år gammel. Den stiftende generalforsamling blev holdt på hotel »Bendix« i Nykøbing, den 12. december 1978, og startede med 30 medlemmer. Foreningen har i dag 35 medlemmer og en bestyrelse på fem, som er følgende:

Formand:	overbibliotekar Jakob Albrechtsen, Nykøbing Bibliotek.
Næstformand:	husmoder Ingeborg Sønder Jensen, Vodstrup.
Kasserer:	husmoder Else Bak, Outrup.
Sekretær:	fængselsbetjent Karl M. Poulsen, Nykøbing,
og:	gdr. Hans Chr. Svenningsen, Erslev.

Medlemmerne kommer både fra Thy, Mors og Salling, vi samles i vinterhalvåret hver anden tirsdag aften på Lokalhistorisk Arkiv, hvor vi hjælper hinanden med at finde frem til vore forfædre, og øver os i at læse den gamle gotiske skrift. Desuden har der været arrangeret en studietur til Landsarkivet i Viborg. På generalforsamlingen sidste år fortalte genealogen Anton Blåbjerg, Viborg, os om slægtshistorie og om, hvordan man skriver slægtsbøger.

Nye medlemmer er meget velkomne. Kontingentet er 30 kr. pr. år, og medlemskort fås ved henvendelse til kassereren

Else Bak, Foldagervej 12, Outrup, 7900 Nykøbing Mors,
tlf. (07) 74 41 46.

Torsten Balles Mindefond

Gennem et langt liv ydede afdøde lærer Torsten Balle en uvurderlig indsats for den lokalhistoriske forskning i Thy. Det er Torsten Balles store fortjeneste, at det nu er blevet muligt at udgive et stort værk med de ekstrakter af tingbøger, som foreligger fra Balles hånd.

Tingbøgsekstrakterne udgives af Dansk Historisk Håndbogsforlag ApS i samarbejde med Thisted byhistoriske Arkiv. Bogen vil omfatte ekstrakter for Thisted Købstad, 1638, 1670 og 1672-1711. Fra Hillerslev Herred 1666-1688 og Hundborg Herred 1666-1688. Skønmæssigt bliver bogen på 1200 sider, inklusive person- og stedregister.

I denne anledning er Torsten Balles Mindefond blevet oprettet. Den økonomiske basis vil blive skabt af en del af overskuddet fra udgivelsen af tingbøgsekstrakterne. I pagt med Balles indsats for Thisted byhistoriske Arkiv vil Mindefonden blive administreret efter den formålsparagraf, der gælder for Arkivet, og som Balle til fulde har opfyldt i sit arbejde.

Vedtægterne for TORSTEN BALLE's MINDEFOND er udformet sådan:

Fonden har til formål at yde økonomisk støtte til det lokalhistoriske arbejde ved Thisted byhistoriske Arkiv i overensstemmelse med vedtægterne for dette.

Fondens midler administreres af en bestyrelse bestående af et medlem udpeget af kommunalbestyrelsen, et medlem fra Byhistorisk Arkiv samt stadsbibliotekaren.

Fondens bestyrelse holder mindst eet årligt møde.

Fondens bestyrelse aflægger regnskab til Thisted Byråd.

Fondens midler må ikke indgå i Thisted byhistoriske Arkivs budget.

Vedtægten og ændringer i denne skal godkendes af Thisted Byråd.

Orla Poulsen

Thisted byhistoriske Arkiv

Thisted byhistoriske Arkiv har haft et travlt år i 1980. Vi har gennem en omfattende nyregistrering søgt at gøre arkivets arkivalier så tilgængelige som overhovedet muligt og derigennem søgt at opnå en større effektivitet i forbindelse med en fuld udnyttelse af de muligheder, der er givet inden for de afstukne rammer. Grundlæggende er arkivet nu opstillet efter et ensartet ordningsprincip for både arkivaliernes og billedernes vedkommende. Kærnen i dette ordningsprincip er, at der registreres principielt på samme måde som i statens arkiver, hvilket vil sige, at man kan finde frem til enkeltarkivalier ved at stadfæste deres tilblivelsessituation og ophav. Det giver en større sikkerhed for en korrekt og ensartet placering.

I tilknytning til den grundlæggende saglige ordning er der navnlig for billeders vedkommende udarbejdet et fuldt dækkende stikordskartotek, hvori der er foretaget en registrering af alle de enkeltoplysninger, som der kan findes mange af på et fotografi. Det kan være navne, begivenheder, afbildede redskaber, fænomener, bygninger og meget andet.

Anvendelsen af det samme grundlæggende princip som i de statslige arkiver befordrer også, at man umiddelbart gøres opmærksom på disse kildegrupper. Gradvis forsøger arkivet at registrere de kildegrupper i de statslige arkiver, som kan have værdi for den lokale historieforskning.

Indsamlingsvirksomheden har ikke været så omfattende, som vi kunne ønske os. Dels har tiden været knap, og dels har budgettet været stramt. Alligevel er der tilgået arkivet en række vægtige lokale ting. Fotograf Aage Pedersen, Thisted, har velvilligt stillet sin omfattende samling af ældre glasplader til rådighed for arkivet, som derved har fået suppleret sin billedsamling med et stort antal gamle fotos af meget høj kvalitet.

Familien Svalgaard, Thisted, har overdraget afdøde togfører A. C. Svalgaards store arkiv til os. A. C. Svalgaard er en af egnens betydelige lokalhistorikere. Gennem et langt liv noterede Svalgaard med stor flid sine historiske iagttagelser ned i et 26 bind stort værk, som eftertiden nu kan have glæde af at benytte.

I Rigsarkivet har vi indkøbt kopier på film af folketællingen fra 1890, der er tilgængelig for kopispredning. Herfra har vi også modtaget xeroxkopier af »Mønstringsruller over borgerskabet i Thisted« i årene 1583, 1588 og 1624. Netop Thisted er en af de få byer i landet, hvor mønstringsrullerne er bevaret fra dette tidsrum. Landsarkivet for Nørrejylland har overladt Arkivet kopier af tinglyste dokumenter, dækkende tidsrummet fra 1852 til 1927. Det er en samling, der geografisk dækker Thisted Købstad 1852-1924, Øster og Vester Han Herred 1862-1927 og Hillerslev-Hundborg Herreder 1863-1920. Efter ordningen fylder disse dokumenter ialt 16 løbende hydlemeter.

Sammen med »Arbejdsgruppen til udforskning af arbejderbevægelsens historie i Thy« har Arkivet været involveret i sikringen af bl.a. fagforeningsarkiverne. Via dette arbejde er der efterhånden indsamlet en del arkiver, som nu opbevares på Thisted byhistoriske Arkiv med tilladelse fra de respektive fagforbund.

I relation til enkeltemner råder Arkivet nu også over et fyldigt materiale til belysning af besættelsestiden i Thy, ligesåvel som der er foretaget en række båndinterviews med ældre medborgere.

Cirkulerende udstillinger dækker et princip, som Arkivet arbejder efter. Vi tilstræber at fremstille vore udstillinger på en sådan måde, at de til stadighed kan beses rundt omkring i hele kommunen. Udstillingen »Gamle dage i Thy« med spredte træk af landbolivet for en menneskealder siden blev første gang vist i Den Danske Bank på Store Torv i foråret. Siden har udstillingen været ophængt på kommunens plejehjem, hvor beboerne ofte er rede til at supplere udstillingens tema med spændende og interessant fortællekunst. I september blev der vist en udstilling på Thisted Bibliotek over temaet »Arbejderliv«. Denne udstilling var et resultat af arbejdet med indsamlingen af fagforeningsarkiverne. Begge de omtalte udstillinger er arrangeret under medvirken af fotograf Per Sowinski, Thisted.

»Arbejderliv« er desuden blevet til en dias-serie med et tilhørende teksthæfte og indtalt bånd, som stilles til rådighed for foreninger, skoler og andre, der måtte ønske det.

Limfjordskalenderen udgives for første gang i år. I samarbejde med Lokalhistorisk Forlag ved Lokalhistorisk Arkiv på Mors er der foretaget et udvalg af billeder til kalenderen blandt de to arkivers samlinger. »Fjorden imellem« er fællesnævneren i valget af motiverne, der således alle har fået et maritimt islæt.

Vi er på det forberedende stadium af et tættere samarbejde med kommunens skoler. Netop i en tid, hvor historieundervisningen igen vinder indpas, er vi parate til at tilbyde en øget indsats for der igennem at være med til at give den lokalhistoriske synsvinkel en fremtrædende plads. Vi står således altid til rådighed som leverandører og konsulenter ved udarbejdelsen af undervisningsmaterialer med videre. I det omfang, som de beskedne pladsforhold i arkivet har tilladt det, har vi altid velvilligt åbnet dørene for besøg af skoleklasser.

*

Thisted byhistoriske Arkiv er medlem af den landsdækkende organisation S sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver — SLA. Som en del af denne organisation blev der i januar 1980 dannet en amtskreds bestående af ialt 18 lokalhistoriske arkiver. I kraft af formandsposten i amtskredsorganisation varetager Thisted byhistoriske Arkiv en del organisatoriske arbejdsopgaver.

En af SLA's vigtigste opgaver er at sikre en vis ensartethed og standard i det amtslige arkivararbejde, hvilket indebærer en kursusvirksomhed, som nu er kommet i gang.

Den lokalhistoriske interesse er stor, ikke mindst i Thy, hvor der er dannet lokalhistoriske foreninger i en del sogne. Vi forsøger at støtte disse initiativer, så godt vi formår, idet vi samtidig ønsker at fremme en ensartet og samlet registrering.

*

Thisted byhistoriske Arkiv er en afdeling af Thisted Bibliotek. Henvendelser til Arkivet kan enten ske via Biblioteket, Thingstrupvej, 7700 Thisted, eller direkte til Arkivet, som har til huse i I. P. Jacobsens Hus, I. P. Jacobsens Plads, Thisted. Arkivet er åbent tirsdag-fredag mellem 13.30 og 17.00. Personalet består af bibliotekar Birgit Høyrup, arkivar Orla Poulsen og billedarkivar Henny

Sørensen. Arbejdsmæssigt er arkivet normeret til 40 ugentlige timer, der varetages af det faste personale.

I indeværende år har arkivet desuden haft stor glæde af den gode arbejdskraft, som unge langtidsledige har tilført huset.

Orla Poulsen

Morsø lokalhistoriske Arkiv

Morsø lokalhistoriske Arkiv er en institution under Morsø kommune og sorterer under det kulturelle udvalg.

For at formidle kontakten til alle sider er der nedsat et koordinationsudvalg bestående af formanden for det kulturelle udvalg, skoledirektøren, overbibliotekaren samt en repræsentant for Morslands historiske Samfund og for Morslands historiske Museum.

Arkivets faste medarbejdere er pedel Holch Andersen og fhv. rektor Brudsig, der er den daglige leder, samt fru Holch Andersen med båndoptagelser og billedmateriale som særligt område. Efter 1. oktober 1980 fortsætter det samme personale dog med Holch Andersen som daglig leder.

Omarkiveringen af billedmateriale fortsætter stadig. Der er optaget et antal båndoptagelser, og der er til arkivet afleveret et stort materiale. Arkivet har haft et stort besøgstal og har besvaret mange skriftlige henvendelser. Af aktiviteter kan nævnes en sogneudstilling i Flade, arrangeret sammen med Museet og pastor Käseler. Vi havde den glæde, at udstillingen var meget stærkt besøgt. Endvidere en udstilling i det gamle pakhus på havnen om foreninger på Mors. Udstillingen var tilrettelagt i samarbejde med Museet og var foranlediget af Kulturelt Samvirke.

Også i år er der på initiativ af AOF en lokalhistorisk studiekreds i Skovparken med ca. 30 deltagere. Studiekredsen ledes som sidste år af hr. og fru Holch Andersen. Efter jul påtænkes en lignende studiekreds påbegyndt i Vejerslev.

Arkivet håber på fortsat støtte til sit arbejde, således at man i stedet for at tilintetgøre materiale, der kan fortælle om Mors før og nu, afleverer eller testemanterer det til Arkivet. Vil man af personlige grunde undgå en for tidlig anvendelse af arkivalierne, kan de klausuleres, så de ikke åbnes før om 25 eller 50 år.

Brudsig

Hanstholm lokalhistoriske Arkiv

Nu ved årets slutning tænker vi på interessen og arbejdet i 1979. Med hensyn til slægtsforskning, er interessen og arbejdet vokset i 1979. Nogen har nået et tilfredsstillende resultat, andre ikke.

Til de sidstnævnte hører cand. jur. Warin fra England, så selv fra udlandet, i dette tilfælde England, kan der komme spørgsmål om slægter. Han ønskede at vide noget om moderens slægt, som havde navnet Schaarup, oprindeligt med tilknytning til Thisted, Villerslev og Hanstholm. I 1649 var der en præst i Ræhr-Hansted-Vigsø, som hed Hans Nielsen Skaarup. Da den interesserede englænder ikke selv var her i længere tid, bad han os om hjælp. En ung mand fra Hamborg ved Ræhr, som låner vore kirkebogskopier, påtog sig med glæde at forsøge at nå et resultat, men det lykkedes ikke i 1979 at klare sagen.

Andre har haft stort udbytte af lignende arbejde. Der kommer stadig materiale fra besættelsestiden, billeder og forklaringer. Dog skulle vi mere til at tænke på Ræhr, Vigsø og Hjardemål. Vi agter også at gå i gang med stemmeoptagelse.

Desværre har vi ikke fået nye lokaler endnu, men vi ser frem til opfyldelsen af dette ønske. Også kopier til skifte- og fæsteprotokoller har vi i tankerne. Nu er der håb om, at den i 1979 omtalte film om fæstningsværkerne og med lokale fortællere nærmer sig afslutningen. Det ser vi frem til med stor spænding.

Hans Hansen

Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs

Da det er første gang, vi bruger spalteplads i årbogen, vil vi fortælle lidt fyldigere om foreningen.

Naturen har bestemt, at Hannæs har været en afsides egn — i hvert fald hvad angår forbindelsen over land. Om Hannæs hører til Øst- eller Vestjylland er svært at afgøre. Dialekten på Hannæs er en blanding af østjysk og vestjysk, men administrativt har Hannæs

hørt til Vester Hanherred. Efter 1970 er det naturligt sammenhørende Hannæs blevet delt mellem Thisted og Hanstholm kommuner. Da det gamle sogneråd forsvandt, blev der oprettet en beboerforening for Sydhannæs d.v.s. Øsløs, Vesløs og Arup sogne. Denne nu opløste forening tog i 1972 initiativet til oprettelsen af Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs.

Lige fra foreningens start har det været målet at få så stor opbakning som muligt. Kontingentet har derfor ligget så lavt som 10 kr., og medlemstallet har de sidste år været ca. 110.

Det historiske arbejde bestod til at begynde med mest af båndoptagelser af ældre menneskers beretning. Dertil naturligvis indsamling af dokumenter, skole- og foreningsprotokoller. Senere tog vi os af indsamling og kopiering af fotografier, og vi har nu ca. 1000 historiske fotografier fra området. Man lægger især mærke til de mange fotos fra tiden omkring 1915-20. Hele denne samling er beskrevet og registreret.

Den mere udadvendte del har bestået i jævnlige udstillinger bl.a. i forbindelse med den årlige byfest og ved foreningens generalforsamling. Vi har hvert år holdt en ekskursion, enten på Hannæs eller i naboegnene, f.eks. til stedlige oldtidsminder, Arup kirke og Limfjordsmuseet i Løgstør.

Vort arkiv er nu så omfattende, at det er svært at opbevare i private lokaler. Vort mål er derfor at få et let tilgængeligt offentligt lokale, hvor vi håber at kunne få en fast træffetid.

Disse bestræbelser blev brat afbrudt i foråret, da smedemester Børge Bertelsen afgik ved døden, og da et andet medlem af den tremands gruppe, der har opbygget samlingen, blev ramt af sygdom. Uden disse tre mennesker var samlingen ikke blevet til noget. Børge Bertelsen havde et enestående kendskab til Hannæsboerne gennem de sidste 100-150 år. Han sagde engang meget karakteristisk: »Jeg kender ikke det unge menneske, men jeg kender hans tipoldeforældre«.

Foreningens arbejde har af ovennævnte grunde ligget stille et halvt års tid, men det er vort håb, at vi kan komme i gang igen inden længe.

Niels Johansen

Egnshistorisk Forening for Thyholm og Jegindø

Af foreningens aktiviteter i årets løb kan nævnes sommerens udflugter til oldtidshøjene i Ydby, Boddum kirke og Doverodde gl. kro. Omkring 100 deltog.

Efter sommerferien arrangeredes en mere lokal egnstur til den gamle landsby Søndbjerg med besøg i kirken, på Apotekergården hos maleren Kr. Rusbjerg og sidst kaffe på Østergård.

I marts måned holdt Jakob Højlund, Julielund, foredrag om vore rødder.

Foreningens mange medlemmer ud over landet er jo afskåret fra at deltage i disse lokale sammenkomster. Men for dem er årsskiftet, nu udsendt for 6. gang, et vigtigt bindeled.

Anna Overgaard

Egnshistorisk Arkiv for Thyholm og Jegindø

Når vi her på arkivet ser tilbage på året 1979, må den største begivenhed absolut være den, at vi er flyttet. Ganske vist kun fra den ene ende af kommunens administrationsbygning til den anden, men vi er særdeles glade for de lysere og mere rummelige lokaler, vi nu har fået overladt. Samtidig har vi fået mere hyldeplads og skulle nu, hvad det angår, være rustet til at modtage arkivalier en tid fremover. De indkommer da også jævnlige, og mange gamle dokumenter og billeder, som ejerne ikke har ønsket at give afkald på, er blevet affotograferede til arkivet.

Vi har hjemkøbt registerkopier til de for os vigtigste skifteprotokoller, samt kopier af enkelte gamle matrikelkort.

Af aktiviteter kan nævnes, at vi i foråret havde en velbesøgt udstilling på messen i Thyholmhallen. For tiden har vi en udstilling stående i en glasmontre i Hvidbjerg Bank, og vi håber, den må inspirere bankens kunder til at forære eller låne os billeder og papirer.

Cora Christoffersen

Til medlemmerne

Den 3. oktober 1979 holdtes i samarbejde med museerne et offentligt møde på Vildsund Strandhotel, hvor overinspektør, dr. phil. Holger Rasmussen, Nationalmuseets 3. afd., talte over emnet »Limfjordsfiskeriet i historisk belysning«. Mødet var velbesøgt, og det er vor hensigt også fremtidigt at holde sådanne møder, i det omfang økonomien tillader.

På generalforsamlingen den 10. juni 1980 i Thisted vedtoges det at lade udarbejde et registerbind over de første 75 årbøger. Omkostningerne herved anslås til ca. 20.000 kr., og da disse bind påregnes solgt over en længere årrække, vil det i første omgang betyde en alvorlig økonomisk belastning. Vi har derfor sendt ansøgninger om tilskud til de lokale pengeinstitutter, og har med glæde modtaget bidrag fra Den Danske Bank, Hurup, Hvidbjerg Bank samt Sparekassen Thy.

Den historiske udflugt i 1980 gik den 7. september til Hvidbjerg Kirke på Thyholm og den gamle herregård Hindsels, hvor fru Anna Overgaard gæstfrit bød de ca. 130 deltagere velkommen.

Årbogens redaktion er nu overtaget af Mette Fastrup, og det er bestyrelsens håb, at den gode linje, der af Mette Fastrup blev lagt med årbogen 1979, må kunne fortsættes.

Historisk Samfund takker alle, private som offentlige myndigheder, der i det forløbne år har støttet vort arbejde.

p.b.v.

H. A. Lund-Sørensen

Regnskab for Historisk Samfund for Thy, Mors og V. Hanherred

1. april 1979 — 31. marts 1980

Beholdning fra forrige år 14.379,17

INDTÆGT:

Indg. kontingent: 1026 medlemmer	25.650,00	
Indg. kontingentrest	300,00	
Bidrag fra Thisted kommune	500,00	
Bidrag fra Viborg amt	2.000,00	
Tilskud fra staten	3.000,00	
Salg af årbøger	4.270,00	
Salg af særtryk	740,00	
Indvundne renter	1.080,68	37.540,68
		51.919,85

UDGIFT:

Trykning af årbogen	26.580,95	
Særtryk	733,10	
Tryksager	817,22	
Forfatterhonorarer	2.400,00	
Udgifter ved udsendelse	300,00	
Regnskabsmæssig medhjælp	200,00	
Udskrivning af ny medlemsprotokol	150,00	
Tilskud til museet	1.000,00	
Sammensl. af lokalhist. forening	990,00	
Dansk hist. fællesforening	212,90	
Annoncer, udflugt og repræs.	1.096,65	
Porto m.v.	2.725,10	
		37.205,92
Beholdning til næste år		14.713,93
		51.919,85

STATUS:

Beholdning af gamle årbøger	2.600,00	
Beholdning iflg. driftsregnskab	14.713,93	
		17.313,93

Thisted, den 10. april 1980

Cbr. Jensen,
kasserer

Regnskabet revideret, bøger og bilag gennemgået. Beholdningen fundet tilstede. Intet at bemærke.

Thisted, den 17. april 1980

Tage Rasmussen

Cai Winther

Historisk Samfund

Formand: H. A. Lund-Sørensen, 7770 Vestervig, tlf. (07) 94 11 17, i kontortiden 95 17 22. Kasserer: forretningsfører Chr. Jensen, Tingstrupvej 78, 7700 Thisted, tlf. (07) 92 03 74. I bestyrelsen toldinspektør Robert Svalgaard, Thisted, redaktionschef Jørgen Miltersen, Tved, museumsinspektør Jette Kjær, Tvorup, fru Else Bak, Outrup, museumsinspektør Per Noe, Bjergby, skoleinspektør Gustav Nordentoft, Stagstrup, lærer Svend Andersen, Outrup, og redaktør E. Damsgaard, Fjerritslev.

Thisted Museum

Formand: Jørgen Miltersen, Tved, næstformand og sekretær: skoleinspektør Bjarne Søndberg, Thisted, kasserer: sparekassedirektør Gunde Linvald, Thisted. I bestyrelsen fhv. kriminalassistent Helge Hald, Thisted, arkitekt O. Brusck, Vesløs, gårdejer Jens Tølbøll, Skyumgård, og Thisted Kommunes repræsentant gårdejer Svend Thorup, Hillerslev.

Morslands historiske Museum

Formand: direktør Arly Botved Christensen, Nykøbing. I bestyrelsen fhv. direktør Olaf Hilden, Nykøbing, arkitekt Edvin Ravn, Nykøbing, lærer Jens Molbæk, Rakkeby, lærer Poul Thomsen, Ø. Jølby. Repræsentanter for Morsø Kommune: A. P. Brændstrup, Nykøbing (formanden for skole- og kulturudvalget) og Martin Riis, Sejerslev (medlem af skole- og kulturudvalget).